

MSR

SCIENCE
JOURNAL

MODERN
SCIENTIFIC
RESEARCHES

'2020

Issue №14
Part 2

International periodic scientific journal

ONLINE

www.modscires.pro

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 86.17)

MODERN Scientific Researches

Issue №14
Part 2
December 2020

With the support of:

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)
Institute of Sea Economy and Entrepreneurship
Moscow State University of Railway Engineering (MIIT)
Ukrainian National Academy of Railway Transport
State Research and Development Institute of the Merchant Marine of Ukraine (UkrNIIMF)
Lugansk State Medical University
Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education
Alecú Russo State University of Bălți
GUUPO "Belarusian-Russian University"
Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences
Odessa Research Institute of Communications

Published by:
Yolnat PE, Minsk, Belarus

UDC 08
LBC 94

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *candidate of technical sciences*

Editorial board: More than 190 doctors of science. Full list on pages 3-4

The International Scientific Periodical Journal "*Modern Scientific Researches*" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30889/2523-4692.2020-14-02

Published by:
Yolnat PE,
Minsk, Belarus
e-mail: editor@modscires.pro

The publisher is not responsible for the validity of the information or for any outcomes resulting from reliance thereon.

Copyright
© Authors, 2020

Редакционный Совет

Аверченков Владимир Иванович, доктор технических наук, профессор, Брянский государственный технический университет, Россия
 Ангелова Поля Георгиева, доктор экономических наук, профессор, Хозяйственная академия им Д. А. Ценова, Свиштово, Болгария, Болгария
 Анимича Евгений Георгиевич, доктор географических наук, профессор, Уральский государственный экономический университет, Россия
 Антонов Валерий Николаевич, доктор технических наук, профессор, Национальный технический университет Украины "Киевский политехнический институт", Украина
 Антрапцева Надежда Михайловна, доктор химических наук, профессор, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина
 Ахмадиев Габдулахат Маликович, доктор ветеринарных наук, профессор, Казанский (Приволжский) федеральный университет, Россия
 Бажева Римма Чамаловна, доктор химических наук, профессор, Кабардино-Балкарский государственный университет имени Х. М. Бербекова, Россия
 Батыргареева Владислава Станиславовна, доктор юридических наук, Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности имени академика В. В. Сталина НАПрН Украины, Украина
 Безденежных Татьяна Ивановна, доктор экономических наук, профессор, Санкт-Петербургский государственный экономический университет, Россия
 Блатов Игорь Анатольевич, доктор физико-математических наук, профессор, Поволжский государственный университет телекоммуникаций и информатики, Россия
 Бурда Алексей Григорьевич, доктор экономических наук, профессор, Кубанский государственный аграрный университет, Россия
 Бухарина Ирина Леонидовна, доктор биологических наук, профессор, Удмуртский государственный университет, Россия
 Бушуева Инна Владимировна, доктор фармацевтических наук, профессор, Запорожский государственный медицинский университет, Украина
 Быков Юрий Александрович, доктор технических наук, профессор, Московский государственный университет путей сообщения, Россия
 Величко Степан Петрович, доктор педагогических наук, профессор, Кировградский государственный педагогический университет им. Владимира Винниченко, Украина
 Визир Вадим Анатольевич, доктор медицинских наук, профессор, Запорожский государственный медицинский университет, Украина
 Вожегова Раиса Анатольевна, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Институт орошаемого земледелия Национальной академии аграрных наук Украины, Украина
 Волгирева Галина Павловна, кандидат исторических наук, доцент, Пермский государственный университет, Россия
 Волох Дмитрий Степанович, доктор фармацевтических наук, профессор, Национальный медицинский университет имени А. А. Богомольца, Украина
 Ворожбитова Александра Анатольевна, доктор филологических наук, профессор, Сочинский государственный университет, Россия
 Гавриленко Наталия Николаевна, доктор педагогических наук, доцент, Российский университет дружбы народов, Россия
 Георгиевский Геннадий Викторович, доктор фармацевтических наук, старший науч. сотрудник, ГП «Украинский научный фармакопейный центр качества лекарственных средств», Украина
 Гетьман Анатолий Павлович, доктор юридических наук, профессор, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина
 Гилев Геннадий Андреевич, доктор педагогических наук, профессор, Московский государственный индустриальный университет, Россия
 Гончарук Сергей Миронович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Грановская Людмила Николаевна, доктор экономических наук, профессор, Херсонский государственный аграрный университет, Украина
 Гребнева Надежда Николаевна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Гриздуб Александр Иванович, доктор химических наук, профессор, ГП «Украинский научный центр качества лекарственных средств», Украина
 Грищенко Светлана Анатольевна, доктор биологических наук, доцент, Уральская государственная академия ветеринарной медицины, Россия
 Гудзенко Александр Павлович, доктор фармацевтических наук, профессор, Луганский государственный медицинский университет, Украина
 Демидова В. Г., кандидат педагогических наук, доцент, Украина
 Денисов Сергей Александрович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Дорощев Андрей Викторович, доктор педагогических наук, доцент, Башкирский государственный университет, Россия
 Дорохина Елена Юрьевна, доктор экономических наук, доцент, Российский экономический университет имени Г. В. Плеханова, Россия
 Ермагамбет Болат Толуханович, доктор химических наук, профессор, Директор Института химии угля и технологий ТОО, Казахстан
 Жовтоног Ольга Игоревна, доктор сельскохозяйственных наук, Институт водных проблем и мелиорации НААН, Украина
 Захаров Олег Владимирович, доктор технических наук, профессор, Саратовский государственный технический университет, Россия
 "Зубков Руслан Сергеевич, доктор экономических наук, доцент, Николаевский межрегиональный институт развития человека высшего учебного заведения «Университет» Украин», Украина"
 Иржи Хлаула, доктор геолого-минералогических наук, профессор, FLKR - Университет Т. Бати, Злин, Чехия
 Калайда Владимир Тимофеевич, доктор технических наук, профессор, Томский государственный университет, Россия
 Каленик Татьяна Кузьминична, доктор биологических наук, профессор, Дальневосточный федеральный университет, Россия
 Кантарович Ю. Л., кандидат искусствоведения, Одесская национальная музыкальная академия, Украина
 Капитанов Василий Павлович, доктор технических наук, профессор, Одесский национальный морской университет, Украина
 Карпова Наталья Константиновна, доктор педагогических наук, профессор, Южный федеральный университет, Россия
 Кафарский Владимир Иванович, доктор юридических наук, профессор, директор науч.-исс. Центра укр конституционализма, Украина
 Кириллова Елена Викторовна, доктор технических наук, доцент, Одесский национальный морской университет, Украина
 Кириченко Александр Анатольевич, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Климова Наталья Владимировна, доктор экономических наук, профессор, Кубанский государственный аграрный университет, Россия

Князева Ольга Александровна, доктор биологических наук, доцент, Башкирский государственный медицинский университет, Россия
 Коваленко Елена Михайловна, доктор философских наук, профессор, Южный федеральный университет, Россия
 Коваленко Петр Иванович, доктор технических наук, профессор, Институт водных проблем и мелиорации Национальной академии аграрных наук Украины, Украина
 Кокбаева Гульжаухар Какеновна, доктор исторических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан
 Кондратов Дмитрий Вячеславович, доктор физико-математических наук, доцент, Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Россия
 Копей Богдан Владимирович, доктор технических наук, профессор, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Украина
 Косенко Надежда Федоровна, доктор технических наук, доцент, Ивановский государственный химико-технологический университет, Россия
 Костенко Василий Иванович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Котляров Владимир Владиславович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, КубГАУ, Россия
 Кочнев Юрий Юрьевич, доктор экономических наук, доцент, Санкт-Петербургский государственный политехнический университет, Россия
 Кравчук Анна Викторовна, доктор экономических наук, профессор, Академия Государственной пенитенциарной службы, Украина
 Крутлов Валерий Михайлович, доктор технических наук, профессор, Московский государственный университет путей сообщения, Россия
 Кудерин Марат Крымбаевич, доктор технических наук, профессор, ПГУ им. С. Торайгырова, Казахстан
 Курмаев Петр Юрьевич, доктор экономических наук, профессор, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины, Украина
 Кухар Елена Владимировна, доктор биологических наук, доцент, Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина, Казахстан
 Лапкина Инна Александровна, доктор экономических наук, профессор, Одесский национальный морской университет, Украина
 Латыгина Наталья Анатольевна, доктор политологических наук, профессор, Киевский национальный торгово-экономический университет, Украина
 Лебедев Анатолий Тимофеевич, доктор технических наук, профессор, Ставропольский государственный аграрный университет, Россия
 Лебедева Лариса Александровна, кандидат психологических наук, доцент, Мордовский государственный университет, Россия
 Липич Тамара Ивановна, доктор философских наук, доцент, Белгородский государственный университет, Россия
 Ломотко Денис Викторович, доктор технических наук, профессор, Украинский государственный университет железнодорожного транспорта, Украина
 Лыткина Лариса Владимировна, доктор филологических наук, доцент, Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Россия
 Лялькина Галина Борисовна, доктор физико-математических наук, профессор, Пермский национальный исследовательский политехнический университет, Россия
 Майданюк Ирина Зиновьевна, доктор философских наук, доцент, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина
 Макарова Ирина Викторовна, доктор технических наук, профессор, Казанский (Приволжский) федеральный университет, Россия
 Максим Виктор Иванович, доктор химических наук, профессор, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина
 Малахов А. В., доктор физико-математических наук, профессор, Украина
 Мальцева Анна Васильевна, доктор социологических наук, доцент, Алтайский государственный университет, Россия
 Мельник Алена Алексеевна, доктор экономических наук, доцент, Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
 Миляева Лариса Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, Бийский технологический институт (филиал) «Алтайский государственный технический университет им. И. И. Ползунова», заведующий кафедрой экономики предпринимательства, Россия
 Мищенко Татьяна Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Криворожский государственный педагогический университет, Украина
 Могилевская И. М., кандидат педагогических наук, профессор, Украина
 Мошесейкина Людмила Гучаевна, доктор биологических наук, профессор, Калмыцкий государственный университет, Россия
 Морозов Алексей Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Херсонский государственный аграрный университет, Украина
 Морозова Татьяна Юрьевна, доктор технических наук, профессор, Московский государственный университет приборостроения и информатики, Россия
 Нефедьева Елена Эдуардовна, доктор биологических наук, доцент, Волгоградский государственный технический университет, Россия
 Николаева Алла Дмитриевна, доктор педагогических наук, профессор, Северо-Восточный федеральный университет имени М. К. Аммосова, Россия
 Орлов Николай Михайлович, доктор наук государственного управления, доцент, Академия внутренних войск МВД Украины, кафедра оперативного применения ВВ, Украина
 Отепова Гульфира Елубаевна, доктор исторических наук, профессор, Павлодарский государственный педагогический институт, Казахстан
 Павленко Анатолий Михайлович, доктор технических наук, профессор, Полтавский национальный технический университет им. Юрия Кондратюка, Украина
 Парунакян Ваагн Эмилевич, доктор технических наук, профессор, Приазовский государственный технический университет, Украина
 Патыка Николай Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Национальный научный центр "Институт земледелия НААН", Украина
 Пахомова Елена Анатольевна, доктор экономических наук, доцент, Международный университет природы, общества, и человека "Дубна", Россия
 Пачурин Герман Васильевич, доктор технических наук, профессор, Нижегородский государственный технический университет им. Р. Е. Алексеева, Россия
 Першин Владимир Федорович, доктор технических наук, профессор, Тамбовский государственный технический университет, Россия
 Пиганов Михаил Николаевич, доктор технических наук, профессор, Самарский государственный аэрокосмический университет имени академика С. П. Королёва, Россия
 Поляков Андрей Павлович, доктор технических наук, профессор, Винницкий национальный технический университет, Украина
 Попов Виктор Сергеевич, доктор технических наук, профессор, Саратовский государственный технический университет, Россия

Попова Таисия Георгиевна, доктор филологических наук, профессор, Российский университет дружбы народов, Россия

Растрюгина Алла Николаевна, доктор педагогических наук, профессор, Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Шевченко, 1, г Кропивницкий, Украина

Ребезов Максим Борисович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия

Резников Андрей Валентинович, доктор экономических наук, доцент, Московский государственный технологический университет "Станкин", Россия

Рочинский Анатолий Николаевич, доктор технических наук, профессор, Национальный университет водного хозяйства и природопользования, Украина

Ромашенко Михаил Иванович, доктор технических наук, профессор, Институт водных проблем и мелиорации Национальной академии аграрных наук Украины, Украина

Рылов Сергей Иванович, кандидат экономических наук, профессор, Одесский национальный морской университет, Украина

Савельева Нелли Александровна, доктор экономических наук, профессор, Сочинский государственный университет, Россия

Сафаров Артур Махмудович, доктор филологических наук, старший преподаватель, Россия

Светлов Виктор Александрович, доктор философских наук, профессор, Петербургский государственный университет путей сообщения, Россия

Семенов Георгий Никифорович, доктор технических наук, профессор, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Украина

Сентябров Николай Николаевич, доктор биологических наук, профессор, Волгоградская государственная академия физической культуры, Россия

Сидорович Марина Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Херсонский государственный университет, Украина

Сирота Наум Михайлович, доктор политологических наук, профессор, Государственный университет аэрокосмического приборостроения, Россия

Смирнов Евгений Иванович, доктор педагогических наук, профессор, Ярославский государственный педагогический университет им К Д Ушинского, Россия

Соколова Надежда Геннадьевна, доктор экономических наук, доцент, Ижевский государственный технический университет, Россия

Стародубцев Владимир Михайлович, доктор биологических наук, профессор, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина

Стегний Василий Николаевич, доктор социологических наук, профессор, Пермский национальный исследовательский политехнический университет, Россия

Степенко Валерий Ефремович, доктор юридических наук, доцент, Тихоокеанский государственный университет, Россия

Стовпещ Александр Васильевич, доктор философских наук, доцент, Одесский национальный морской университет, Украина

Стовпещ Василий Григорьевич, кандидат филологических наук, доцент, Одесский национальный морской университет, Украина

Стрельцова Елена Дмитриевна, доктор экономических наук, доцент, Южно-Российский государственный технический университет (НПИ), Россия

Сухенко Юрий Григорьевич, доктор технических наук, профессор, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина

Сухова Мария Геннадьевна, доктор географических наук, доцент, Горно-Алтайский государственный университет, Россия

Тарарико Юрий Александрович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина

Тарасенко Лариса Викторовна, доктор социологических наук, профессор, Южный федеральный университет, Россия

Тестов Борис Викторович, доктор биологических наук, профессор, Тобольская комплексная научная станция УРО РАН, г Тобольск, Россия

Токарева Наталья Геннадьевна, кандидат медицинских наук, доцент, Медицинский институт ФГБОУ ВО "МГУ им Н П Огарева, Россия

Толбатов Андрей Владимирович, кандидат технических наук, доцент, Сумский национальный аграрный университет, Украина

Тонков Евгений Евгеньевич, доктор юридических наук, профессор, Юридический институт Национального исследовательского университета «Белгородский государственный университет», Россия

Тригуб Петр Никитович, доктор исторических наук, профессор, Украина

Тунгушбаева Зина Байбагуевна, доктор биологических наук, Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая, Казахстан

Устенко Сергей Анатольевич, доктор технических наук, доцент, Николаевский государственный университет им В О Сухомлинского, Украина

Фатеева Надежда Михайловна, доктор биологических наук, профессор, Тюменский государственный университет, Россия

Фатьхова Алевтина Леонтьевна, доктор педагогических наук, доцент, Башкирский государственный Университет (Стерлитамакский филиал), Россия

Федоришин Дмитро Дмитрович, доктор геолого-минералогических наук, профессор, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Украина

Федотова Галина Александровна, доктор педагогических наук, профессор, Новгородский государственный университет, Россия

Федянина Людмила Николаевна, доктор медицинских наук, профессор, Дальневосточный федеральный университет, Россия

Хабибуллин Рифат Габдулкаевич, доктор технических наук, профессор, Казанский (Приволжский) федеральный университет, Россия

Ходакова Нина Павловна, доктор педагогических наук, доцент, Московский городской педагогический университет, Россия

Хребина Светлана Владимировна, доктор психологических наук, профессор, Пятигорский государственный лингвистический университет, Россия

Червоний Иван Федорович, доктор технических наук, профессор, Запорожская государственная инженерная академия, Украина

Чигринская Наталья Вячеславовна, доктор педагогических наук, профессор, Волгоградский государственный технический университет, Россия

Чуркова Татьяна Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Россия

Шайко-Шайковский Александр Геннадьевич, доктор технических наук, профессор, Черновицкий национальный университет им Ю Фельдковича, Украина

Шаповалов Валентин Валерьевич, доктор фармацевтических наук, профессор, Харьковская медицинская академия последипломного обучения, Украина

Шаповалов Валерий Владимирович, доктор фармацевтических наук, профессор, Харьковская областная государственная администрация, Украина

Шаповалова Виктория Алексеевна, доктор фармацевтических наук, профессор, Харьковская медицинская академия последипломного образования, Украина

Шарагов Василий Андреевич, доктор химических наук, доцент, Бельцкий государственный университет "Алеку Руссо", Молдова

Шевченко Лариса Васильевна, доктор ветеринарных наук, профессор, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина

Шепитько Валерий Юрьевич, доктор юридических наук, профессор, Национальный юридический университету имени Ярослава Мудрого, Украина

Шибяев Александр Григорьевич, доктор технических наук, профессор, Одесский национальный морской университет, Украина

Шишка Роман Богданович, доктор юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Украина

Шербань Игорь Васильевич, доктор технических наук, доцент, Россия

Элезович М Далбор , доктор исторических наук, доцент, Приштинский университет К Митровица, Сербия

Ярвенко Василий Васильевич, доктор юридических наук, профессор, Морской государственный университет имени адмирала Г И Невельского, Россия

Яценко Александр Владимирович, профессор, Институт морехозяйства и предпринимательства, Украина

Евстропов Владимир Михайлович, доктор медицинских наук, профессор, Российская таможенная академия, Россия

Кононова Александра Евгеньевна, кандидат экономических наук, доцент, Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры, Украина

Титова Светлана Викторовна, кандидат географических наук, доцент, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Татарчук Тетяна Васильевна, кандидат технических наук, НУ "Запорожская политехника", Украина

Чухакина Светлана Васильевна, кандидат педагогических наук, доцент, Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, Украина

Бойко Руслан Васильевич, кандидат экономических наук, доцент, Хмельницкий национальный университет, Украина

Воропаева Татьяна Сергеевна, кандидат психологических наук, доцент, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Захаренко Наталья Сергеевна, кандидат экономических наук, Приазовский государственный технический университет, Украина

Кирик Александр Павлович, кандидат технических наук, доцент, Приазовский государственный технический университет, Украина

Кияновский Александр Моисеевич, кандидат химических наук, доцент, Херсонский государственный аграрный университет, Украина

Тхаркахова Ирина Григорьевна, кандидат экономических наук, доцент, Адыгейский государственный университет, Россия

Ветровой Андрей Орестович, кандидат технических наук, доцент, Тернопольский национальный экономический университет, Украина

Ходаковская Ольга Васильевна, доктор экономических наук, старший науч сотрудник, Национальный научный центр "Институт аграрной экономики", Украина

Шатковский Андрей Петрович, доктор сельскохозяйственных наук, Институт водных проблем и мелиорации Национальной академии аграрных наук Украины, Украина

Катеринчук Иван Степанович, доктор технических наук, профессор, Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Украина

Гончаренко Игорь Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина

Горностай Орислава Богдановна, кандидат технических наук, доцент, Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, Украина

Станиславчук Оксана Владимировна, кандидат технических наук, доцент, Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, Украина

Мирус Александр-Зиновий Львович, кандидат химических наук, доцент, Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, Украина

Нашинець-Наумова Анфиса Юрьевна, доктор юридических наук, доцент, Киевский университет имени Бориса Гринченко, Украина

Киселев Юрий Александрович, доктор географических наук, профессор, Уманский национальный университет садоводства, Украина

Смутчак Зинаида Васильевна, доктор экономических наук, доцент, Летная академия Национального авиационного университета, Украина

Поленова Галина Тихоновна, доктор филологических наук, профессор, Ростовский-на-Дону государственный экономический университет, Россия

Макеева Вера Степановна, доктор педагогических наук, профессор, Российский государственный университет физической культуры, спорта, молодежи и туризма, Россия

Бунчук Оксана Борисовна, доктор юридических наук, доцент, Черновицкий национальный университет имени Юрия Фельдковича, Украина

Гладух Евгений Владимирович, доктор фармацевтических наук, профессор, Национальный фармацевтический университет, Украина

Бенера Валентина Ефремовна, доктор педагогических наук, профессор, Кременецкая областная гуманитарно-педагогическая академия имени Тараса Шевченко, Украина

Демасенко Наталья Николаевна, доктор педагогических наук, профессор, Национальный педагогический университет им Драгоманова, Украина

Макаренко Андрей Викторович, кандидат педагогических наук, доцент, Донбасский государственный педагогический университет, Украина

Харковлюк-Балакина Наталья Валерьевна, кандидат биологических наук, доцент, ГУ "Институт геронтологии НАМН Украины", Украина

Чушенко Валентина Николаевна, кандидат фармацевтических наук, доцент, Национальный фармацевтический университет, Украина

Малинина Нина Львовна, доктор философских наук, доцент, Дальневосточный федеральный университет », Россия

Бруханский Руслан Феоктистович, доктор экономических наук, профессор, Запднеукраинский национальный университет, Украина

Заставейка Леся Богдановна, доктор географических наук, профессор, Тернопольский национальный педагогический университет им В Гнатюка, Украина

Калабская Вера Степановна, кандидат педагогических наук, доцент, Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Украина

Кутинеш Станислав Николаевич, доктор физико-математических наук, профессор, ВТУ, Россия

Пикас Ольга Богдановна, доктор медицинских наук, профессор, Национальный медицинский университет имени А А Богомольца, Украина

Редакційна Рада

- Аверченко Володимир Іванович, доктор технічних наук, професор, Брянський державний технічний університет, Росія
- Ангелова Поля Георгіївна, доктор економічних наук, професор, Господарська академія ім Д А Ценова, Свиштово, Болгарія, Болгарія
- Аніміца Євген Георгійович, доктор географічних наук, професор, Уральський державний економічний університет, Росія
- Антонов Валерій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", Україна
- Антращева Надія Михайлівна, доктор хімічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Ахмаді Габдулахат Маликович, доктор ветеринарних наук, професор, Казанський (Приволзький) федеральний університет, Росія
- Бажев Риму Чамаловна, доктор хімічних наук, професор, Кабардино-Балкарський державний університет імені Х М Бербекова, Росія
- Батиргареева Владислава Станіславовна, доктор юридичних наук, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В В Сташиса НАПрН України, Україна
- Безгрошових Тетяна Іванівна, доктор економічних наук, професор, Санкт-Петербурзький державний економічний університет, Росія
- Блатов Ігор Анатолійович, доктор фізико-математичних наук, професор, Поволзький державний університет телекомунікацій та інформатики, Росія
- Бурда Олексій Григорович, доктор економічних наук, професор, Кубанський державний аграрний університет, Росія
- Бухаріна Ірина Леонідівна, доктор біологічних наук, професор, Удмуртська державний університет, Росія
- Бушуєва Інна Володимирівна, доктор фармацевтичних наук, професор, Запорізький державний медичний університет, Україна
- Биков Юрій Олександрович, доктор технічних наук, професор, Московський державний університет шляхів сполучення, Росія
- Величко Степан Петрович, доктор педагогічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна
- Візір Вадим Анатолійович, доктор медичних наук, професор, Запорізький державний медичний університет, Україна
- Вожегова Раїса Анатоліївна, доктор сільськогосподарських наук, професор, Інститут зрошуваного землеробства Національної академії аграрних наук України, Україна
- Волгірева Галина Павлівна, кандидат історичних наук, доцент, Пермський державний університет, Росія
- Волох Дмитро Степанович, доктор фармацевтичних наук, професор, Національний медичний університет імені О О Богомольця, Україна
- Ворожітова Олександра Анатоліївна, доктор філологічних наук, професор, Сочинський державний університет, Росія
- Гавриленко Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, доцент, Російський університет дружби народів, Росія
- Георгієвський Геннадій Вікторович, доктор фармацевтичних наук, старший науч сотрудник, ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», Україна
- Гетьман Анатолій Павлович, доктор юридичних наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
- Гилев Геннадій Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, Московський державний індустріальний університет, Росія
- Гончарук Сергій Миронович, доктор технічних наук, професор, Росія
- Грановська Людмила Миколаївна, доктор економічних наук, професор, Херсонський державний аграрний університет, Україна
- Гребньова Надія Миколаївна, доктор біологічних наук, професор, Росія
- Гриздуб Олександр Іванович, доктор хімічних наук, професор, ДП «Український науковий центр якості лікарських засобів», Україна
- Грищенко Світлана Анатоліївна, доктор біологічних наук, доцент, Уральська державна академія ветеринарної медицини, Росія
- Гузенко Олександр Павлович, доктор фармацевтичних наук, професор, Луганський державний медичний університет, Україна
- Демидова В Г , кандидат педагогічних наук, доцент, Україна
- Денисов Сергій Олександрович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
- Дорофеев Андрій Вікторович, доктор педагогічних наук, доцент, Башкирська державний університет, Росія
- Дорохіна Олена Юрївна, доктор економічних наук, доцент, Російський економічний університет імені Г В Плеханова, Росія
- Ермагамбет Болат Толеуханович, доктор хімічних наук, професор, Директор Інституту хімії вугілля і технологій ТОО, Казахстан
- Жовтоног Ольга Ігорівна, доктор сільськогосподарських наук, Інститут водних проблем і меліорації НААН, Україна
- Захаров Олег Володимирович, доктор технічних наук, професор, Саратовський державний технічний університет, Росія
- Зубков Руслан Сергійович, доктор економічних наук, доцент, Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку человекавищого навчального закладу «Університет» Україн », Україна
- Іржі Хлаула, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, FLKR - Університет Т Баті, Злін, Чехія
- Калайда Володимир Тимофійович, доктор технічних наук, професор, Томський державний університет, Росія
- Каленик Тетяна Кузьмівна, доктор біологічних наук, професор, Далекохідний федеральний університет, Росія
- Кантарович Ю Л , кандидат мистецтвознавства, Одеська національна музична академія, Україна
- Капітанів Василь Павлович, доктор технічних наук, професор, Одеський національний морський університет, Україна
- Карпова Наталія Костянтинівна, доктор педагогічних наук, професор, Південний федеральний університет, Росія
- Кафарський Володимир Іванович, доктор юридичних наук, професор, директор науч -іс центру укр конституціонізму, Україна
- Кирилова Олена Вікторівна, доктор технічних наук, доцент, Одеський національний морський університет, Україна
- Кириченко Олександр Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, Україна
- Климова Наталія Володимирівна, доктор економічних наук, професор, Кубанський державний аграрний університет, Росія
- Князева Ольга Олександрівна, доктор біологічних наук, доцент, Башкирська державний медичний університет, Росія
- Коваленко Олена Михайлівна, доктор філософських наук, професор, Південний федеральний університет, Росія
- Коваленко Петро Іванович, доктор технічних наук, професор, Інститут водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України, Україна
- Кокебаєва Гульжаухар Какеновна, доктор історичних наук, професор, Казахський національний університет імені аль-Фарабі, Казахстан
- Кондратов Дмитро Вячеславович, доктор фізико-математичних наук, доцент, Російська академія народного господарства та державної служби при Президенті Російської Федерації, Росія
- Копалень Богдан Володимирович, доктор технічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна
- Косенко Надія Федорівна, доктор технічних наук, доцент, Іванівський державний хіміко-технологічний університет, Росія
- Костенко Василь Іванович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
- Котляров Володимир Владиславович, доктор сільськогосподарських наук, професор, КубГАУ, Росія
- Кочине Юрій Юрійович, доктор економічних наук, доцент, Санкт-Петербурзький державний політехнічний університет, Росія
- Кравчук Ганна Вікторівна, доктор економічних наук, професор, Академія Державної пенітенціарної служби, Україна
- Круглов Валерій Михайлович, доктор технічних наук, професор, Московський державний університет шляхів сполучення, Росія
- Кудерін Марат Крикбаєвич, доктор технічних наук, професор, ПГУ ім С Тарайгірова, Казахстан
- Курман Петро Юрійович, доктор економічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна
- Кухар Олена Володимирівна, доктор біологічних наук, доцент, Казахський агротехнічний університет ім С Сейфулліна, Казахстан
- Лапкіна Інна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Одеський національний морський університет, Україна
- Латигіна Наталя Анатоліївна, доктор політологічних наук, професор, Київський національний торговельно-економічний університет, Україна
- Лебедєв Анатолій Тимофійович, доктор технічних наук, професор, Ставропольський державний аграрний університет, Росія
- Лебедєва Лариса Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент, Мордовський державний університет, Росія
- Липич Тамара Іванівна, доктор філософських наук, доцент, Белгородський державний університет, Росія
- Ломотько Денис Вікторович, доктор технічних наук, професор, Український державний університет залізничного транспорту, Україна
- Литкіна Лариса Володимирівна, доктор філологічних наук, доцент, Російська академія народного господарства та державної служби при Президенті Російської Федерації, Росія
- Лялькіна Галина Борисівна, доктор фізико-математичних наук, професор, Пермський державний технічний університет, Росія
- Майданюк Ірина Зіновіївна, доктор філософських наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Макарова Ірина Вікторівна, доктор технічних наук, професор, Казанський (Приволзький) федеральний університет, Росія
- Максін Віктор Іванович, доктор хімічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Малахов А В , доктор фізико-математичних наук, професор, Україна
- Мальцева Анна Василівна, доктор соціологічних наук, доцент, Алтайський державний університет, Росія
- Мельник Олена Олексіївна, доктор економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
- Міляєва Лариса Григорівна, доктор економічних наук, професор, Бійський технологічний інститут (філія) «Алтайський державний технічний університет ім П Ползунова », завідувач кафедри економіки підприємства, Росія
- Мішеніна Тетяна Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, Україна
- Могилевська І М , кандидат педагогічних наук, професор, Україна
- Моїсейкін Людмила Гучаєвна, доктор біологічних наук, професор, Коломацький державний університет, Росія
- Морозов Олексій Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Херсонка державний аграрний університет, Україна
- Морозова Тетяна Юрївна, доктор технічних наук, професор, Московський державний університет приладобудування і інформатики, Росія
- Нефедьєва Олена Едуардівна, доктор біологічних наук, доцент, Волгоградський державний технічний університет, Росія
- Николаєва Алла Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, Північно-Східний федеральний університет імені М К Аммосова, Росія
- Орлов Микола Михайлович, доктор наук з державного управління, доцент, Академія внутрішніх військ МВС України, кафедра оперативного примінення ВВ, Україна
- Отепова Гульфіра Елубаєвна, доктор історичних наук, професор, Павлодарський державний педагогічний інститут, Казахстан
- Павленко Анатолій Михайлович, доктор технічних наук, професор, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Україна
- Парунакян Ваагн Еміль, доктор технічних наук, професор, Приазовський державний технічний університет, Україна
- Патика Микола Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Національний науковий центр "Інститут землеробства НААН", Україна
- Пахомова Олена Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, Міжнародний університет природи, суспільства, і людини "Дубна", Росія
- Паучурін Герман Васильович, доктор технічних наук, професор, Нижгородський державний технічний університет ім Р С Алексєєва, Росія
- Першин Володимир Федорович, доктор технічних наук, професор, Тамбовський державний технічний університет, Росія
- Піганов Михайло Миколайович, доктор технічних наук, професор, Самарський державний аерокозмичний університет імені академіка С П Королева, Росія

- Поляков Андрій Павлович, доктор технічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет, Україна
- Попов Віктор Сергійович, доктор технічних наук, професор, Саратовський державний технічний університет, Росія
- Попова Таїсія Георгіївна, доктор філологічних наук, професор, Російський університет дружби народів, Росія
- Растрігіна Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Шевченко, 1, м Кропивницький, Україна
- Ребезо Максим Борисович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
- Резніков Андрій Валентинович, доктор економічних наук, доцент, Московський державний технологічний університет "Станкін", Росія
- Рокочинський Анатолій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Національний університет водного господарства та природокористування, Україна
- Ромашенко Михайло Іванович, доктор технічних наук, професор, Інститут водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України, Україна
- Рилов Сергій Іванович, кандидат економічних наук, професор, Одеський національний морський університет, Україна
- Савельєва Неллі Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Сочинський державний університет, Росія
- Сафаров Артур Махмудович, доктор філологічних наук, старший викладач, Росія
- Светлов Віктор Олександрович, доктор філософських наук, професор, Петербурзький державний університет шляхів сполучення, Росія
- Семенцов Георгій Никифорович, доктор технічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна
- Вересень Микола Миколайович, доктор біологічних наук, професор, Волгоградська державна академія фізичної культури, Росія
- Сидорович Марина Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна
- Сирота Наум Михайлович, доктор політологічних наук, професор, Державний університет аерокосмічного приладобудування, Росія
- Смирнов Євген Іванович, доктор педагогічних наук, професор, Ярославський державний педагогічний університет ім К Д Ушинського, Росія
- Соколова Надія Геннадіївна, доктор економічних наук, доцент, Іжевський державний технічний університет, Росія
- Стародубцев Володимир Михайлович, доктор біологічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Стегній Василь Миколайович, доктор соціологічних наук, професор, Пермський державний технічний університет, Росія
- Степенко Валерій Єфремович, доктор юридичних наук, доцент, Тихоокеанський державний університет, Росія
- Стовпеч Олександр Васильович, доктор філософських наук, доцент, Одеський національний морський університет, Україна
- Стовпеч Василь Григорович, кандидат філологічних наук, доцент, Одеський національний морський університет, Україна
- Стрельцова Олена Дмитрівна, доктор економічних наук, доцент, Південно-Російський державний технічний університет (НПП), Росія
- Сухенко Юрій Григорович, доктор технічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Сухова Марія Геннадіївна, доктор географічних наук, доцент, Гірничо-Алтайський державний університет, Росія
- Тарагіко Юрій Олександрович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
- Тарасенко Лариса Вікторівна, доктор соціологічних наук, професор, Південний федеральний університет, Росія
- Тестів Борис Вікторович, доктор біологічних наук, професор, Тобольська комплексна наукова станція Уро РАН, г Тобольск, Росія
- Токарєва Наталя Геннадіївна, кандидат медичних наук, доцент, Медичний інститут ФГБОУ ВО "МДУ ім Н П Огарьова, Росія
- Толбатов Андрій Володимирович, кандидат технічних наук, доцент, Сумський національний аграрний університет, Україна
- Тонков Євген Євгенович, доктор юридичних наук, професор, Юридичний інститут Національного дослідницького університету «Білгородський державний університет», Росія
- Тригуб Петро Микитович, доктор історичних наук, професор, Україна
- Тунгубаєва Зіна Байбагуєвна, доктор біологічних наук, Казахський Національний Педагогічний Університет імені Абая, Казахстан
- Устенко Сергій Анатолійович, доктор технічних наук, доцент, Миколаївський державний університет ім В О СУХОМЛІНСЬКОГО, Україна
- Фатєєва Надія Михайлівна, доктор біологічних наук, професор, Тюменський державний університет, Росія
- Фатихова Алевтина Леонтіївна, доктор педагогічних наук, доцент, Башкирська державний університет (Стерлітамакський філія), Росія
- Федорин Дмитро Дмитрович, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна
- Федотова Галина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, Новгородський державний університет, Росія
- Федяніна Людмила Миколаївна, доктор медичних наук, професор, Далекосхідний федеральний університет, Росія
- Хабібуллін Рифат Габдулхакович, доктор технічних наук, професор, Казанський (Привольський) федеральний університет, Росія
- Ходакова Ніна Павлівна, доктор педагогічних наук, доцент, Московський міський педагогічний університет, Росія
- Хребіна Світлана Володимирівна, доктор психологічних наук, професор, Пятигорський державний лінгвістичний університет, Росія
- Червоний Іван Федорович, доктор технічних наук, професор, Запорізька державна інженерна академія, Україна
- Чигиринська Наталя Вячеславівна, доктор педагогічних наук, професор, Волгоградський державний технічний університет, Росія
- Чурєкова Тетяна Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
- Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович, доктор технічних наук, професор, Чернівецький національний університет ім Ю Федьковича, Україна
- Шаповалов Валентин Валерійович, доктор фармацевтичних наук, професор, Харківська медична академія післядипломної освіти, Україна
- Шаповалов Валерій Володимирович, доктор фармацевтичних наук, професор, Харківська обласна державна адміністрація, Україна
- Шаповалова Вікторія Олександрівна, доктор фармацевтичних наук, професор, Харківська медична академія післядипломної освіти, Україна
- Шарага Василь Андрійович, доктор хімічних наук, доцент, Бельський державний університет "Аліку Руссо", Молдова
- Шевченко Лариса Василівна, доктор ветеринарних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Шепітько Валерій Юрійович, доктор юридичних наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
- Шибєєв Олександр Григорович, доктор технічних наук, професор, Одеський національний морський університет, Україна
- Шишка Роман Богданович, доктор юридичних наук, професор, Національний авіаційний університет, Україна
- Щербань Ігор Васильович, доктор технічних наук, доцент, Росія
- Елєзовіч М Далібор, доктор історичних наук, доцент, Приштинський університет К Мітровіца, Сербія
- Яровенко Василь Васильович, доктор юридичних наук, професор, Морський державний університет імені адмірала Г І Невельського, Росія
- Яценко Олександр Володимирович, професор, Інститут моргосподарства і підприємництва, Україна
- Євстрєпов Володимир Михайлович, доктор медичних наук, професор, Російська митна академія, Росія
- Кононова Олександра Євгенівна, кандидат економічних наук, доцент, Придніпровська державна академія будівництва і архітектури, Україна
- Титова Світлана Вікторівна, кандидат географічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
- Татарчук Тетяна Василівна, кандидат технічних наук, НУ "Запорізька політехніка", Україна
- Чупахіна Світлана Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
- Бойко Руслан Васильович, кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна
- Воропаєва Тетяна Сергіївна, кандидат психологічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
- Захаренко Наталя Сергіївна, кандидат економічних наук, Приазовський державний технічний університет, Україна
- Кіркін Олександр Павлович, кандидат технічних наук, доцент, Приазовський державний технічний університет, Україна
- Киянівський Олександр Мойсейович, кандидат хімічних наук, доцент, Херсонський державний аграрний університет, Україна
- Тхаркахова Ірина Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, Адигейський державний університет, Росія
- Вітровий Андрій Орестович, кандидат технічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна
- Ходаковська Ольга Василівна, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", Україна
- Шатковський Андрій Петрович, доктор сільськогосподарських наук, Інститут водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України, Україна
- Катеринчук Іван Степанович, доктор технічних наук, професор, Національна академія державної ПРИКОРДОННОЇ служби України імені Богдана Хмельницького, Україна
- Гончаренко Ігор Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
- Горностай Оріслава Богданівна, кандидат технічних наук, доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна
- Станіславчук Оксана Володимирівна, кандидат технічних наук, доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна
- Мірус Олександр-Зеновій Львович, кандидат хімічних наук, доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна
- Напінєць-Наумова Анфіса Юрївна, доктор юридичних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна
- Кисельов Юрій Олександрович, доктор географічних наук, професор, Уманський національний університет садівництва, Україна
- Смутчак Зінаїда Василівна, доктор економічних наук, доцент, Львівська академія національного авіаційного університету, Україна
- Поленова Галина Тихонівна, доктор філологічних наук, професор, Ростовський-на-Дону державний економічний університет, Росія
- Макеєва Віра Степанівна, доктор педагогічних наук, професор, Російський державний університет фізичної культури, спорту, молоді та туризму, Росія
- Бунчук Оксана Борисівна, доктор юридичних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
- Гладух Євген Володимирович, доктор фармацевтичних наук, професор, Національний фармацевтичний університет, Україна
- Бєнера Валентина Єфремівна, доктор педагогічних наук, професор, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, Україна
- Демєєнко Наталя Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет ім Драгоманова, Україна
- Макаренко Андрій Вікторович, кандидат педагогічних наук, доцент, Донбаський державний педагогічний університет, Україна
- Харковлюк-Балакіна Наталя Валеріївна, кандидат біологічних наук, доцент, ДУ "Інститут геронтології НАМН України", Україна
- Чушенко Валентина Миколаївна, кандидат фармацевтичних наук, доцент, Національний фармацевтичний університет, Україна
- Малініна Ніна Львівна, доктор філософських наук, доцент, Далекосхідний федеральний університет, Росія
- Бруханський Руслан Феоктистович, доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет, Україна
- Застаєвська Леся Богданівна, доктор географічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет ім В Гнатюка, Україна
- Калабська Віра Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна
- Кутішев Станіслав Миколайович, доктор фізико-математичних наук, професор, ВГТУ, Росія
- Пікас Ольга Богданівна, доктор медичних наук, професор, Національний медичний університет імені О О Богомольця, Україна

Editorial board

- Averchenkov Vladimir Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Bryansk State Technical University, Russia
- Angelova Polya Georgieva, Doctor of Economic Sciences, Professor, Economic Academy D A Tsenova, Svishotov, Bulgaria, Bulgaria
- Animica Evgenij Georgievich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ural State University of Economics, Russia
- Antonov Valerij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Technical University of Ukraine "Kiev Polytechnic Institute", Ukraine
- Antrapeva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Ahmadiev Gabdulhat Malikovich, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Bazheva Rima Chamalovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Kabardino-Balkarian State University named after H M Berbekov, Russia
- Batyrgareeva Vladislava Stanislavovna, Doctor of Law, Research Institute for the Study of Crime Problems named after academician V V Stashisa NAPRN of Ukraine, Ukraine
- Bezdenzhnyh Tatyana Ivanovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, St Petersburg State University of Economics, Russia
- Blatov Igor Anatolevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
- Burda Aleksej Grigorevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Buharina Irina Leonidovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Udmurt State University, Russia
- Bushueva Inna Vladimirovna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Bykov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Velichko Stepan Petrovich, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, Ukraine
- Vizir Vadim Anatolevich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Vozhegova Raisa Anatolevna, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Institute of Irrigated Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Volgireva Galina Pavlovna, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Perm State University, Russia
- Voloh Dmitriy Stepanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, A A National Medical University Pilgrim, Ukraine
- Vorozhitova Aleksandra Anatolevna, Doctor of Philology, Professor, Sochi State University, Russia
- Gavrilenko Nataliya Nikolaevna, Doctor of Education, assistant professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Georgievskij Gennadij Viktorovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, senior scientific employee, SE "Ukrainian Scientific Pharmacopoeia Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Getman Anatolij Pavlovich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
- Gilev Gennadij Andreevich, Doctor of Education, Professor, Moscow State Industrial University, Russia
- Goncharuk Sergej Mironovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
- Granovskaya Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Grebneva Nadezhda Nikolaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
- Grizodub Aleksandr Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, SE "Ukrainian Scientific Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Gricenko Svetlana Anatolevna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Ural State Academy of Veterinary Medicine, Russia
- Gudzenko Aleksandr Pavlovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Lugansk State Medical University, Ukraine
- Demidova V G, candidate of pedagogical sciences, assistant professor, Ukraine
- Denisov Sergej Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Dorofeev Andrej Viktorovich, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University, Russia
- Dorohina Elena Yurevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, G V Russian University of Economics Plekhanova, Russia
- Ermagambet Bolat Toleuhanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Director of the Institute of Coal Chemistry and Technology LLP, Kazakhstan
- Zhovtonog Olga Igorevna, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Land Reclamation NAAS, Ukraine
- Zaharov Oleg Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Zubkov Ruslan Sergeevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Nikolaev Interregional Institute for Human Development of the Higher Educational Institution "University of Ukraine", Ukraine
- Irzhii Hlahula, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, FLKR - T Bati University, Zlin, Czech
- Kalajda Vladimir Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tomsk State University, Russia
- Kalenik Tatyana Kuzminichna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Kantarovich Yu L, Ph D in History of Arts, Odessa National Music Academy, Ukraine
- Kapitanov Vasilij Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Karpova Nataliya Konstantinovna, Doctor of Education, Professor, South Federal University, Russia
- Kafarskij Vladimir Ivanovich, Doctor of Law, Professor, Director of Science Center of Ukrainian Constitutionalism, Ukraine
- Kirilova Elena Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Kirichenko Aleksandr Anatolevich, Doctor of Law, Professor, Ukraine
- Klimova Natalya Vladimirovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Knyazeva Olga Aleksandrovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Bashkir State Medical University, Russia
- Kovalenko Elena Mihajlovna, doctor of philosophical science, Professor, South Federal University, Russia
- Kovalenko Petr Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Kokebaeva Gulzhauhar Kakenovna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan
- Kondratov Dmitriy Vyacheslavovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Kopej Bogdan Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
- Kosenko Nadezhda Fedorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ivanovo State University of Chemical Technology, Russia
- Kostenko Vasilij Ivanovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
- Kotlyarov Vladimir Vladislavovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Kochinev Yuriy Yurevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, St Petersburg State Polytechnic University, Russia
- Kravchuk Anna Viktorovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Academy of the State Prison Service, Ukraine
- Kruglov Valerij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Kuderin Marat Krykbaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, PSU named after S Toraiygrova, Kazakhstan
- Kurmaev Petr Yurevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychna, Ukraine
- Kuhar Elena Vladimirovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Kazakh Agro Technical University S Seifullina, Kazakhstan
- Lapkina Inna Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Latygina Natalya Anatolevna, Doctor of Political Science, Professor, Kiev National University of Trade and Economics, Ukraine
- Lebedev Anatolij Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Stavropol State Agrarian University, Russia
- Lebedeva Larisa Aleksandrovna, candidate of psychological sciences, assistant professor, Mordovian State University, Russia
- Lipich Tamara Ivanovna, doctor of philosophical science, assistant professor, Belgorod State University, Russia
- Lomotko Denis Viktorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukrainian State University of Railway Transport, Ukraine
- Lytkina Larisa Vladimirovna, Doctor of Philology, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Lyalkina Galina Borisovna, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
- Majdanyuk Irina Zinovievna, doctor of philosophical science, assistant professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Makarova Irina Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Maksim Viktor Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Malahov A V, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Ukraine
- Malceva Anna Vasilevna, Doctor of Sociology, assistant professor, Altai State University, Russia
- Melnik Alyona Alekseevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Kiev National University of Technology and Design, Ukraine
- Milyaeva Larisa Grigorevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Biysk Technological Institute (branch) "Altai State Technical University named after I I Polzunova", head of the department of business economics, Russia
- Mishenina Tatyana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine
- Mogilevskaya I M, candidate of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
- Moisejkina Lyudmila Guchaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Kalmyk State University, Russia
- Morozov Aleksej Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Morozova Tatyana Yurevna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Instrument Engineering and Computer Science, Russia
- Nefedeva Elena Eduardovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Volgograd State Technical University, Russia
- Nikolaeva Alla Dmitrievna, Doctor of Education, Professor, Northeast Federal University named after M K Ammosova, Russia
- Orlov Nikolaj Mihajlovich, Doctor of Science in Public Administration, assistant professor, Academy of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Department of Operational Conquest of the BB, Ukraine
- Otepova Gulmira Elubaevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Pavlodar State Pedagogical Institute, Kazakhstan
- Pavlenko Anatolij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Poltava National Technical University Yuri Kondratyuk, Ukraine
- Parunakyan Vaagn Emilevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Priazov State Technical University, Ukraine
- Patyka Nikolaj Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National Scientific Center "Institute of Agriculture of NAAS", Ukraine
- Pahomova Elena Anatolevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, International University of Nature, Society, and Man "Dubna", Russia
- Pachurin German Vasilevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Nizhny Novgorod State Technical University R E Alekseeva, Russia
- Pershin Vladimir Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tambov State Technical University, Russia
- Piganov Mihail Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Samara State Aerospace University named after academician S P Queen, Russia
- Polyakov Andrej Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Vinnitsa National Technical University, Ukraine
- Popov Viktor Sergeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Popova Taisiya Georgievna, Doctor of Philology, Professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Rastrygina Alla Nikolaevna, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, I Shevchenko, Kropyvnytskyi, Ukraine
- Rebezov Maksim Borisovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Reznikov Andrej Valentinovich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Moscow State Technological University "Stankin", Russia
- Rokochinskij Anatolij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor,

- National University of Water Resources and Environmental Management, Ukraine
Romashenko Mihail Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
Rylov Sergej Ivanovich, PhD in Economics, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
Saveleva Nelli Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Sochi State University, Russia
Safarov Artur Mahmudovich, Doctor of Philology, Senior Lecturer, Russia
Svetlov Viktor Aleksandrovich, doctor of philosophical science, Professor, Petersburg State University of Railway Engineering, Russia
Semencov Georgij Nikiforovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
Sentyabrev Nikolaj Nikolaevich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Volgograd State Academy of Physical Culture, Russia
Sidorovich Marina Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kherson State University, Ukraine
Sirota Naum Mihajlovich, Doctor of Political Science, Professor, State University of Aerospace Instrumentation, Russia
Smirnov Evgenij Ivanovich, Doctor of Education, Professor, Yaroslavl State Pedagogical University named after K D Ushinsky, Russia
Sokolova Nadezhda Gennadevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Izhevsk State Technical University, Russia
Starodubcev Vladimir Mihajlovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Stegnij Vasilij Nikolaevich, Doctor of Sociology, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
Stepenko Valerij Efreimovich, Doctor of Law, assistant professor, Pacific State University, Russia
Stoypec Oleksandr Vasilovich, Doctor of Philosophy, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
Stoypec Vasil Grigorovich, Candidate of Philology, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
Strelcova Elena Dmitrievna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, South Russian State Technical University (NPI), Russia
Suhenko Yurij Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Suhova Mariya Gennadevna, Doctor of Geographical Sciences, assistant professor, Gorno-Altai State University, Russia
Tarariko Yurij Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
Tarasenko Larisa Viktorovna, Doctor of Sociology, Professor, South Federal University, Russia
Testov Boris Viktorovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tobolsk Integrated Scientific Station, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Tobolsk, Russia
Tokareva Natalya Gennadevna, Candidate of Medical Sciences, assistant professor, Medical Institute FSBEI HE "Moscow State University named after NP Ogarev, Russia
Tolbatov Andrej Vladimirovich, candidate of technical sciences, assistant professor, Sumy National Agrarian University, Ukraine
Tonkov Evgenij Evgenievich, Doctor of Law, Professor, Law Institute of the National Research University Belgorod State University, Russia
Trigub Petr Nikitovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ukraine
Tungushbaeva Zina Bajbagusovna, Doctor of Biological Sciences, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Kazakhstan
Ustenko Sergej Anatolevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Nikolaev State University named after V O Sukhomlinsky, Ukraine
Fateeva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tyumen State University, Russia
Fatyhova Alevtina Leonteevna, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University (Sterlitamak branch), Russia
Fedorishin Dmitro Dmitrovich, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
Fedotova Galina Aleksandrovna, Doctor of Education, Professor, Novgorod State University, Russia
Fedyanina Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
Habibullin Rifat Gabdulhakovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
Hodakova Nina Pavlovna, Doctor of Education, assistant professor, Moscow City Pedagogical University, Russia
Hrebina Svetlana Vladimirovna, Doctor of Psychology, Professor, Pyatigorsk State Linguistic University, Russia
Chervonyj Ivan Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Engineering Academy, Ukraine
Chigirinskaya Natalya Vyacheslavovna, Doctor of Education, Professor, Volgograd State Technical University, Russia
Churekova Tatyana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Russia
Shajko-Shajkovskij Aleksandr Gennadevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Chernivtsi National University Y Fedkovich, Ukraine
Shapovalov Valentin Valerevich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
Shapovalov Valerij Vladimirovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkiv Regional State Administration, Ukraine
Shapovalova Viktoriya Alekseevna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
Sharagov Vasilij Andreevich, Doctor of Chemical Sciences, assistant professor, Balti State University "Alec Russo", Moldova
Shevchenko Larisa Vasilevna, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Shepitko Valerij Yurevich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
Shibaev Aleksandr Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
Shishka Roman Bogdanovich, Doctor of Law, Professor, National Aviation University, Ukraine
Sherban Igor Vasilevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
Elezovich M Dalibor, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, Pristina University K Mitrovica, Serbia
Yarovenko Vasilij Vasilevich, Doctor of Law, Professor, Admiral G I Maritime State University Nevelsky, Russia
Yacenko Aleksandr Vladimirovich, Professor, Institute of Maritime Economics and Entrepreneurship, Scientific Research Design Institute of the Marine Fleet of Ukraine, Ukraine
Evsropov Vladimir Mikhailovich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russian Customs Academy, Russia
Kononova Alexandra Evgenievna, PhD in Economics, docent, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine
Svitlana Titova, PhD in Geography, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Tatarchuk Tetiana, PhD in technical sciences, NU "Zaporizhzhya Polytechnic", Ukraine
Chupakhina Svitlana Vasylivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Vasyly Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
Boiko Ruslan Vasiliovich, PhD in Economics, docent, Khmelnytsky National University, Ukraine
Voropayeva Tetiana Sergiivna, PhD in Psychology, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Zakharenko Natalia, PhD in Economics, Priazov State Technical University, Ukraine
Kirkin Oleksandr Pavlovich, PhD in technical sciences, docent, Priazov State Technical University, Ukraine
Kyianovskiy Aleksandr Moiseevich, PhD in Chemistry, docent, Kherson State Agrarian University, Ukraine
Tharkahova Irina Grigorevna, PhD in Economics, docent, Adyge State University, Russia
Vitrovij Andriy Orestovych, PhD in technical sciences, docent, Ternopil National Economic University, Ukraine
Khodakivska Olga, Doctor of Economic Sciences, senior research assistant, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine
Shatkovskiy Andrii, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Melioration of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
Katerynchuk Ivan Stepanovych, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
Goncharenko Igor Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine
Gornostaj Oryslava Bogdanivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
Stanislavchuk Oksana Volodymyrivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
Mirus Oleksandr-Zenovij Lvovich, PhD in Chemistry, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
Nashynets-Naumova Anfisa, Doctor of Law, docent, Boris Grinchenko Kyiv University, Ukraine
Kyselov Iurii Olexandrovych, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture, Ukraine
Smutchak Zinaida Vasylivna, Doctor of Economic Sciences, docent, Flight Academy of the National Aviation University, Ukraine
Polenova Galina Tikhonovna, Doctor of Philology, Professor, Rostov-on-Don State University of Economics, Russia
Makeeva Vera Stepanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Russian State University of Physical Culture, Sports, Youth and Tourism, Russia
Bunchuk Oksana, Doctor of Law, docent, Yurij Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
Gladukh Ievgenii, Doctor of Pharmacy, Professor, National University of Pharmacy, Ukraine
Benera Valentina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
Demyanenko Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
Makarenko Andriy Viktorovich, PhD in pedagogical sciences, docent, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
Kharkovliuk-Balakina Natalia, PhD in biological sciences, docent, State Institution "Institute of Gerontology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Ukraine
Chushenko Valentina Mykolajivna, PhD in pharmaceutical sciences, docent, National Pharmaceutical University, Ukraine
Malinina Nina Lvovna, doctor of philosophical science, docent, Far Eastern Federal University, Russia
Brukhansky Ruslan Feoktistovich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Western Ukrainian National University, Ukraine
Zastavetska Lesya Bogdanovna, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ternopil National Pedagogical University named after V Gnatyuk, Ukraine
Kalabska Vira Stepanivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychina, Ukraine
Kutishchev Stanislav Nikolaevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, VSTU, Russia
Pikas Olha Bohdanivna, Doctor of Medical Sciences, Professor, National Medical University named after A A Bogomolets, Ukraine

О журнале О журнале

Международный научный периодический журнал " *Modern Scientific Researches* " получил большое признание среди отечественных и зарубежных интеллектуалов. Сегодня в журнале публикуются авторы из России, Украины, Молдовы, Казахстана, Беларуси, Чехии, Болгарии, Литвы Польши и других государств.

Учрежден в 2017 году. Периодичность выхода: 4 раза в год.

Основными целями журнала являются:

- содействие обмену знаниями в научном сообществе;
- помощь молодым ученым в информировании научной общественности об их научных достижениях;
- создание основы для инноваций и новых научных подходов, а также открытий в неизвестных областях;
- содействие объединению профессиональных научных сил и формирование нового поколения ученых-специалистов в разных сферах.

Журнал целенаправленно знакомит читателя с оригинальными исследованиями авторов в различных областях науки, лучшими образцами научной публицистики.

Публикации журнала предназначены для широкой читательской аудитории – всех тех, кто любит науку. Материалы, публикуемые в журнале, отражают актуальные проблемы и затрагивают интересы всей общественности.

Каждая статья журнала включает обобщающую информацию на английском языке.

Журнал зарегистрирован в INDEXCOPERNICUS.

Про журнал

Міжнародний науковий періодичний журнал " *Modern Scientific Researches* " отримав велике визнання серед вітчизняних і зарубіжних інтелектуалів. Сьогодні в журналі публікуються автори з Росії, України, Молдови, Казахстану, Білорусі, Чехії, Болгарії, Литви, Польщі та інших держав.

Дата заснування в 2018 році. Періодичність виходу: 4 рази на рік

Основними цілями журналу є:

- сприяння обміну знаннями в науковому співтоваристві;
- допомога молодим вченим в інформуванні наукової громадськості про їх наукові досягнення;
- створення основи для інновацій і нових наукових підходів, а також відкриттів в невідомих областях;
- сприяння об'єднанню фахових наукових сил і формування нового покоління вчених-фахівців в різних сферах.

Журнал цілеспрямовано знайомить читача з оригінальними дослідженнями авторів в різних областях науки, кращими зразками наукової публіцистики.

Публікації журналу призначені для широкої читачької аудиторії - усіх тих, хто любить науку. Матеріали, що публікуються в журналі, відображають актуальні проблеми і зачіпають інтереси всієї громадськості.

Кожна стаття журналу включає узагальнюючу інформацію англійською мовою.

Журнал зареєстрований в INDEXCOPERNICUS.

About the journal

The International Scientific Periodical Journal " *Modern Scientific Researches* " has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from Russia, Ukraine, Moldova, Kazakhstan, Belarus, Czech Republic, Bulgaria, Lithuania, Poland and other countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS.

Требования к статьям

Статьи должны соответствовать тематическому профилю журнала, отвечать международным стандартам научных публикаций и быть оформленными в соответствии с установленными правилами. Они также должны представлять собой изложение результатов оригинального авторского научного исследования, быть написанными в контекст отечественных и зарубежных исследований по этой тематике, отражать умение автора свободно ориентироваться в существующем библиографическом контексте по затрагиваемым проблемам и адекватно применять общепринятую методологию постановки и решения научных задач.

Все тексты должны быть написаны литературным языком, отредактированы и соответствовать научному стилю речи. Некорректность подбора и недостоверность приводимых авторами фактов, цитат, статистических и социологических данных, имен собственных, географических названий и прочих сведений может стать причиной отклонения присланного материала (в том числе – на этапе регистрации).

Все таблицы и рисунки в статье должны быть пронумерованы, иметь заголовки и ссылки в тексте. Если данные заимствованы из другого источника, на него должна быть дана библиографическая ссылка в виде примечания.

Название статьи, ФИО авторов, учебные заведения (кроме основного языка текста) должны быть представлены и на английском языке.

Статьи должны сопровождаться аннотацией и ключевыми словами на языке основного текста и обязательно на английском языке. Аннотация должна быть выполнена в форме краткого текста, который раскрывает цель и задачи работы, ее структуру и основные полученные выводы. Аннотация представляет собой самостоятельный аналитический текст и должна давать адекватное представление о проведенном исследовании без необходимости обращения к статье. Аннотация на английском (Abstract) должна быть написана грамотным академическим языком.

Приветствуется наличие УДК, ББК, а также (для статей по Экономике) код JEL (<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>)

Принятие материала к рассмотрению не является гарантией его публикации. Зарегистрированные статьи рассматриваются редакцией и при формальном и содержательном соответствии требованиям журнала направляются на экспертное рецензирование, в том числе через открытое обсуждение с помощью веб-ресурса www.sworld.education.

В журнале могут быть размещены только ранее неопубликованные материалы.

Вимоги до статей

Статті повинні відповідати тематичному профілю журналу, відповідати міжнародним стандартам наукових публікацій і бути оформленими відповідно до встановлених правил. Вони також повинні представляти собою виклад результатів оригінального авторського наукового дослідження, бути вписаними в контекст вітчизняних і зарубіжних досліджень з цієї тематики, відображати вміння автора вільно орієнтуватися в існуючому бібліографічному контексті по піднятим проблемам і адекватно застосовувати загальноприйнятну методологію постановки і вирішення наукових завдань.

Всі тексти повинні бути написані літературною мовою, відредаговані і відповідати науковому стилю мовлення.

Некоректність підбору і недостоірність наведених авторами фактів, цитат, статистичних та соціологічних даних, власних імен, географічних назв та інших відомостей може стати причиною відхилення надісланого матеріалу (в тому числі - на етапі реєстрації).

Всі таблиці і рисунки в статті повинні бути пронумеровані, мати заголовки і посилання в тексті. Якщо дані запозичені з іншого джерела, на нього повинні бути бібліографічні посилання у вигляді примітки.

Назва статті, ПІБ авторів, навчальні заклади (крім основної мови тексту) повинні бути представлені і на англійській мові.

Статті повинні супроводжуватися анотацією та ключовими словами на мові основного тексту і обов'язково англійською мовою. Анотація повинна бути виконана у формі короткого тексту, який розкриває мету і завдання роботи, її структуру та основні отримані висновки. Анотація представляє собою самостійний аналітичний текст і повинна давати адекватне уявлення про проведене дослідження без необхідності звернення до статті. Анотація англійською (Abstract) повинна бути написана грамотно академічною мовою.

Заохочується наявність УДК, ББК, а також (для статей по Економіці) код JEL (<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>)

Ухвалення матеріалу до розгляду не є гарантією його публікації. Зареєстровані статті розглядаються редакцією і при формальному і змістовному відповідно до вимог журналу направляються на експертне рецензування, в тому числі через відкрите обговорення за допомогою веб-ресурсу www.sworld.education.

У журналі можуть бути розміщені тільки раніше неопубліковані матеріали.

Requirements for articles

Articles should correspond to the thematic profile of the journal, meet international standards of scientific publications and be formalized in accordance with established rules. They should also be a presentation of the results of the original author's scientific research, be inscribed in the context of domestic and foreign research on this topic, reflect the author's ability to freely navigate in the existing bibliographic context on the problems involved and adequately apply the generally accepted methodology of setting and solving scientific problems.

All texts should be written in literary language, edited and conform to the scientific style of speech. Incorrect selection and unreliability of the facts, quotations, statistical and sociological data, names of own, geographical names and other information cited by the authors can cause the rejection of the submitted material (including at the registration stage).

All tables and figures in the article should be numbered, have headings and links in the text. If the data is borrowed from another source, a bibliographic reference should be given to it in the form of a note.

The title of the article, the full names of authors, educational institutions (except the main text language) should be presented in English.

Articles should be accompanied by an annotation and key words in the language of the main text and must be in English. The abstract should be made in the form of a short text that reveals the purpose and objectives of the work, its structure and main findings. The abstract is an independent analytical text and should give an adequate idea of the research conducted without the need to refer to the article. Abstract in English (Abstract) should be written in a competent academic language.

The presence of UDC, BBK

Acceptance of the material for consideration is not a guarantee of its publication. Registered articles are reviewed by the editorial staff and, when formally and in substance, the requirements of the journal are sent to peer review, including through an open discussion using the web resource www.sworld.education

Only previously unpublished materials can be posted in the journal.

Положение об этике публикации научных данных и ее нарушениях

Редакция журнала осознает тот факт, что в академическом сообществе достаточно широко распространены случаи нарушения этики публикации научных исследований. В качестве наиболее заметных и вопиющих можно выделить плагиат, направление в журнал ранее опубликованных материалов, незаконное присвоение результатов чужих научных исследований, а также фальсификацию данных. Мы выступаем против подобных практик.

Редакция убеждена в том, что нарушения авторских прав и моральных норм не только неприемлемы с этической точки зрения, но и служат преградой на пути развития научного знания. Потому мы полагаем, что борьба с этими явлениями должна стать целью и результатом совместных усилий наших авторов, редакторов, рецензентов, читателей и всего академического сообщества. Мы призываем всех заинтересованных лиц сотрудничать и участвовать в обмене информацией в целях борьбы с нарушением этики публикации научных исследований.

Со своей стороны редакция готова приложить все усилия к выявлению и пресечению подобных неприемлемых практик. Мы обещаем принимать соответствующие меры, а также обращать пристальное внимание на любую предоставленную нам информацию, которая будет свидетельствовать о неэтичном поведении того или иного автора.

Обнаружение нарушений этики влечет за собой отказ в публикации. Если будет выявлено, что статья содержит откровенную клевету, нарушает законодательство или нормы авторского права, то редакция считает себя обязанной удалить ее с веб-ресурса и из баз цитирования. Подобные крайние меры могут быть применены исключительно при соблюдении максимальной открытости и публичности.

Положення про етику публікації наукових даних і її порушеннях

Редакція журналу усвідомлює той факт, що в академічній спільноті досить широко поширені випадки порушення етики публікації наукових досліджень. В якості найбільш помітних можна виділити плагиат, відправлення в журнал раніше опублікованих матеріалів, незаконне привласнення результатів чужих наукових досліджень, а також фальсифікацію даних. Ми виступаємо проти подібних практик.

Редакція переконана в тому, що порушення авторських прав і моральних норм не тільки неприйнятні з етичної точки зору, але і служать перешкодою на шляху розвитку наукового знання. Тому ми вважаємо, що боротьба з цими явищами повинна стати метою і результатом спільних зусиль наших авторів, редакторів, рецензентів, читачів і усієї академічної спільноти. Ми закликаємо всіх зацікавлених осіб співпрацювати і брати участь в обміні інформацією з метою боротьби з порушенням етики публікації наукових досліджень.

Зі свого боку редакція готова докласти всіх зусиль до виявлення та припинення подібних неприйнятних практик. Ми обіцяємо вживати відповідних заходів, а також звертати пильну увагу на будь-яку надану нам інформацію, яка буде свідчити про неетичну поведінку того чи іншого автора.

Виявлення порушень етики тягне за собою відмову в публікації. Якщо буде виявлено, що стаття містить відвертий наклеп, порушує законодавство або норми авторського права, то редакція вважає себе зобов'язаною видалити її з веб-ресурсу і з баз цитування. Подібні крайні заходи можуть бути застосовані виключно при дотриманні максимальної відкритості і публічності.

Regulations on the ethics of publication of scientific data and its violations

The editors of the journal are aware of the fact that in the academic community there are quite widespread cases of violation of the ethics of the publication of scientific research. As the most notable and egregious, one can single out plagiarism, the posting of previously published materials, the misappropriation of the results of foreign scientific research, and falsification of data. We oppose such practices.

The editors are convinced that violations of copyrights and moral norms are not only ethically unacceptable, but also serve as a barrier to the development of scientific knowledge. Therefore, we believe that the fight against these phenomena should become the goal and the result of joint efforts of our authors, editors, reviewers, readers and the entire academic community. We encourage all stakeholders to cooperate and participate in the exchange of information in order to combat the violation of the ethics of publication of scientific research.

For its part, the editors are ready to make every effort to identify and suppress such unacceptable practices. We promise to take appropriate measures, as well as pay close attention to any information provided to us, which will indicate unethical behavior of one or another author.

Detection of ethical violations entails refusal to publish. If it is revealed that the article contains outright slander, violates the law or copyright rules, the editorial board considers itself obliged to remove it from the web resource and from the citation bases. Such extreme measures can be applied only with maximum openness and publicity.

УДК. 339.5:335/359

PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL MILITARY MARKET**ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ЗБРОЇ****Тіранов В.В./ Тіпанов В.В.,***s.e.s., as.prof. / к.е.н.**доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу**ORCID: 0000-0003-1907-5654***Ткаленко С.І. / Ткаленко С.І.,***d.e.s.prof. / д.е.н.**професор кафедри європейської економіки і бізнесу**ORCID: 0000-0003-0385-846X**Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,**Kyiv pr. Peremogy 54/1, 03057**Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,**Kyiv, prosp. Peremogy 54/1*

Анотація. У статті досліджено світовий ринок зброї, розкриті і охарактеризовані етапи становлення ринку озброєнь та військової техніки. Виявлений суттєвий вплив торгівлею зброї на міжнародну і національну безпеку усіх країн світу. Досліджена особливість сучасного етапу розвитку глобального ринку зброї, визначено пріоритетні напрямки його розвитку на сучасному етапі, виявлено основні тенденції та загальний тренд. Зазначені проблеми розвитку глобального ринку зброї. Виявлено, що на провідних сегментах ринку товарів військового та подвійного призначення домінують високо розвинуті країни. Зроблено висновок, що глобальний ринок озброєнь має стійкий тренд до зростання.

Ключові слова. Глобальний ринок зброї, озброєння і військова техніка, військово-промислові комплекси, науково-технічний прогрес, високотехнологічна продукція.

Вступ. Глобальний ринок озброєння увійшов у нову фазу свого розвитку і значно трансформувався під впливом багатьох соціально-економічних, політичних і технологічних факторів. Процес модернізації Збройних сил цілої низки держав світу, зміна військово-політичної ситуації в світі і боротьба з тероризмом зробили значний вплив на збільшення обсягів закупівель основних видів озброєння і військова техніка (ОВТ). В результаті безпрецедентного зростання попиту на військову продукцію на початку ХХІ століття цей ринок має стійкий темп зростання. Разом з тим, в останні роки на ринку зброї стало помітно загострюватися суперництво: частішають випадки прояву недобросовісної конкуренції з боку деяких учасників ринку, з'являються нові конкуренти та виробники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку світового ринку зброї займається багато відомих вітчизняних дослідників-економістів, зокрема, Артеменко Л., Бегма В., Борохвостов В., Горбулін В., Матюшенко І., Скурський П., Брчук В., а також зарубіжних вчених Баллестер Б., Берс Й., Страгман Дж., Фокс Дж., Томпсон Дж. та ін.

В останні кілька десятиліть на світовому ринку військової продукції та товарів подвійного призначення відбулися кардинальні зміни, які пов'язані, з геополітичними, військово-технічними та економічними чинниками. Відчутно збільшилися масштаби військової економіки та її структура. У багатьох країнах

утворилися великі військові сектори економіки, які досить ефективно функціонують. Розширилося також і коло країн, які вже мають свою власну інноваційну базу чи встали на шлях її створення.

В процесі дослідження глибоких якісних та кількісних змін у світовому військово-економічному розвитку необхідно чітко виділити кілька етапів, які мали суттєвий вплив на становлення сучасного ринку озброєнь і військової техніки (табл. 1).

Таблиця 1.

Сучасна періодизація розвитку глобального ринку зброї

№	Етап розвитку	Характерні риси світового ринку зброї
1.	Перша світова війна (1914-1918рр.)	<p>Військова економіка і військові витрати досягли величезних розмірів, близько 208 млрд. дол. США. Вперше в історії стали випускатися у великих обсягах численні нові види озброєння, в тому числі важка бойова одиниця - техніка з двигунами внутрішнього згоряння тощо.</p> <p>До випуску військової продукції почали широко залучати цивільні галузі і підприємства, їх досвід масового виробництва, а також приватні військово-промислові компанії.</p> <p>В результаті чого з'явилися нові приватні військово-промислові фірми, які стали відігравати провідну роль у виробництві військової продукції на ринку.</p>
2.	Друга світова війна (1914-1918рр.)	<p>У військовому виробництві сталися якісні зміни: стали випускатися більш складні та ефективні види озброєння і бойової техніки. Переважна частина матеріальних ресурсів припадала на озброєння, військову техніку, боєприпаси і паливо, в той час як в Першій світовій війні переважали продовольство і фураж.</p> <p>Частка держави в загальних витратах на будівництво військових підприємств за 1940-1945 рр. зросла до 60% проти 30% за 1915-1918 рр.</p>
3.	Період холодної війни (з кінця 19 40-х і до кінця 1980-х рр.)	<p>Військова економіка, використання матеріальних і фінансових ресурсів у військових цілях досягли величезних розмірів, складалася так звана перманентна військова економіка, яка досягла найвищого рівня розвитку в 1980-х роках у зв'язку гонкою озброєнь. Центральне місце в ній зайняли такі галузі, як авіаційна, ракетно-космічна, атомна, електронна, кораблебудування, виробництво радіо- і телекомунікаційної апаратури, бронетанкової техніки тощо.</p> <p>Науково-технічний потенціал став одним з ключових чинників, що визначає військово-економічну міць держави.</p>
4.	Сучасний (з початку 1990-х і по наш час)	<p>Однією з характерних особливостей військово-економічного розвитку кінця ХХ в. початку ХХІ ст. став корінний переворот у використанні НТП для створення озброєнь. Були різко підвищені витрати на військові НДДКР, зміцнювалися зв'язки з уже існуючими науковими організаціями та ВНЗ, створювалися сотні нових спеціалізованих лабораторій, удосконалювалася підготовка вчених і інженерів, стимулювалося залучення кращих умів із зарубіжних країн.</p>

Джерело: авторська розробка

Світова торгівля зброєю має суттєвий вплив на міжнародну і національну безпеку усіх без винятку країн. Останнім часом, важливим фактором розвитку національних військово-промислових комплексів (ВПК) є боротьба з тероризмом. Отже, найбільш ймовірно, що в найближчі роки буде тривати

тренд збільшення військових витрат в більшості країн, що здійснюють витрати, саме на війну з тероризмом і планують доповнити свої збройні сили антитерористичними підрозділами.

Необхідно відмітити, що особливістю сучасного етапу розвитку глобального ринку зброї є високі характеристики сучасних її видів, які визначаються вже не тільки вогневою міццю, але і інформаційними параметрами - точністю, керованістю, швидкодією, автономністю, які значно підвищують ефективність вогневого ураження.

Зазначимо, що світовий ринок зброї та військової техніки є одним з найбільших за обсягами продажів та має значний вплив не лише на розвиток міжнародних економічних відносин між окремими країнами світу, а й на світове господарство в цілому.

Так, глобальний ринок озброєнь має стійкий тренд до зростання. За даними фахівців SIPRI, кількість проданого у світі у 2013 – 2017 рр. ОВТ зросла на 10 % порівняно з 2010 – 2012 рр. Сумарний обсяг поставок зброї у період 2011 – 2018 рр. оцінюється приблизно в 567,3 млрд. дол. США. Це сталося завдяки активності групи розвинених країн, зацікавлених у збільшенні збуту своєї військової продукції. Лідером у поставках ОВТ є США (36%), яка експортує озброєнь у більш ніж 100 країн світу. Друге місце посідає Російська Федерація (21 %), далі йде Франція (7,9%), Німеччина (5,8%) та Китай (5,5%).

За даними SIPRI, п'ятірка найбільших постачальників зброї у період 2015-2019 рр. (США, РФ, Китай, Франція та Німеччина) забезпечували понад $\frac{3}{4}$ світового ринку озброєнь (табл. 2).

Таблиця 2.

Топ-20 країн-експортерів зброї у період 2010-2019 рр., %

№	Країна	Частка військового експорту у %		Зміна у % між періодами
		2015-2019	2010-2014	
1.	США	36	31	23
2.	РФ	21	27	-18
3.	Франція	7,9	4,8	72
4.	Німеччина	5,8	5,3	17
5.	КНР	5,5	5,5	6,3
6.	Великобританія	3,7	4,6	-15
7.	Іспанія	3,1	2,9	13
8.	Ізраїль	3,0	1,8	77
9.	Італія	2,1	2,7	-17
10.	Південна Корея	2,1	0,9	143
11.	Нідерланди	1,9	2,0	-2,8
12.	Україна	1,0	2,8	-63
13.	Швейцарія	0,9	0,9	2,6
14.	Туреччина	0,8	0,5	86
15.	Швеція	0,6	1,8	-65
16.	Канада	0,6	0,9	-33
17.	Норвегія	0,4	0,6	-30
18.	ОАЕ	0,4	0,2	86
19.	Австралія	0,3	0,3	11
20.	Білорусь	0,3	0,5	-23

Джерело: [3]

Що стосується провідних країн імпортерів ОВТ, то найбільш швидко зростаючим ринком експерти вважають Близький Схід. Так за останні п'ять років його частка в імпорті зброї зросла на 86 % та склала 29 % від усього світового ринку (табл. 3).

Таблиця 3.

Топ-20 країн-імпортерів зброї у період 2010-2019 рр., %

№	Країна	Частка військового експорту у %		Зміна у % між періодами
		2015-2019	2010-2014	
1.	Саудівська Аравія	12	5,6	130
2.	Індія	9,2	140	-32
3.	Єгипет	5,8	1,9	212
4.	Австралія	4,9	3,7	40
5.	КНР	4,3	4,4	3,3
6.	Алжир	4,2	2,6	71
7.	Південна Корея	3,4	3,5	3,3
8.	ОАЕ	3,4	4,4	-18
9.	Ірак	3,4	1,8	98
10.	Катар	3,4	0,5	631
11.	Пакистан	2,6	4,5	-39
12.	В'єтнам	2,2	2,6	-9,3
13.	США	2,0	3,3	-37
14.	Ізраїль	2,0	0,7	181
15.	Туреччина	1,8	3,7	-48
16.	Японія	1,8	1,1	72
17.	Індонезія	1,8	1,9	-4,6
18.	Великобританія	1,7	1,5	17
19.	Сінгапур	1,7	2,5	-29
20.	Бангладеш	1,6	0,9	93

Джерело: [3]

За прогнозами фахівців SIPRI у період 2019 – 2022 рр. загальний обсяг світового експорту військової продукції складатиме 419,0 млрд. дол. США. Нижче на рис. 1 зображено структуру світового експорту за окремими видами ОВТ (у 2019 – 2022 рр.).

Як видно з рис. 1 обсяги експортних продажів за окремими категоріями зброї у період 2019-2022 рр. матимуть наступний вигляд:

- ✓ Авіаційна техніка – 163,2 млрд. дол. США або 38,96 %;
- ✓ Вертолітна техніка – 59,9 млрд. дол. США або 14,29 %;
- ✓ Військово-морська техніка – 52,6 млрд. дол. США або 12,55 %;
- ✓ Засоби ППО – 41,4 млрд. дол. США або 9,89 %;
- ✓ Бронетанкова техніка – 37,3 млрд. дол. США або 8,9 %;
- ✓ Ракетно-артилерійська зброя – 10,8 млрд. дол. США або 2,57 %;
- ✓ Безпілотні літальні апарати – 13,7 млрд. дол. США або 3,26 %;
- ✓ Інші типи військової техніки – 40,1 млрд. дол. США або 9,58%.

Більш детально вартісні обсяги світового експорту зброї за окремими категоріями наведено в табл. 4.

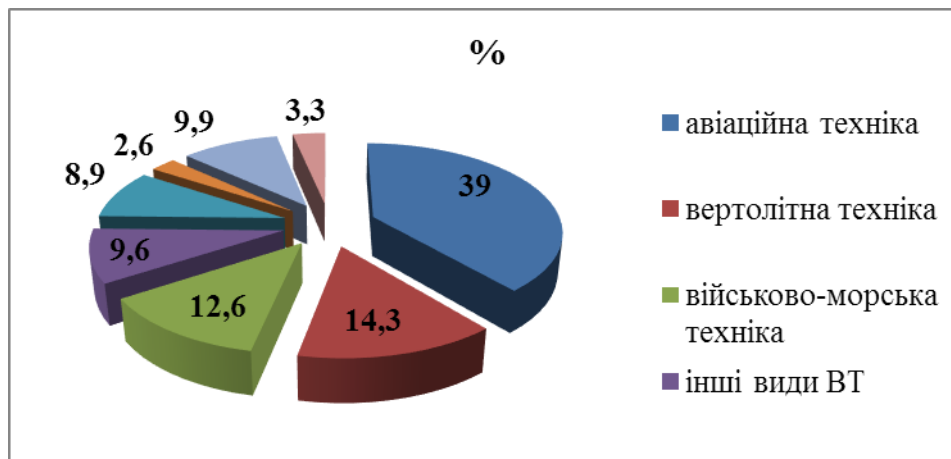

Рис. 1. Структура світового експорту за основними видами ВП за ідентифікованими контрактами у 2019-2022 рр., у %.

Джерело: розроблено за даними [3]

Таблиця 4.

Структура експорту зброї за її видами, млрд. дол. США та %

Види ВТ	Роки						
	2011-14	2015-18	2019	2020	2021	2022	2019-22
Бронетехніка	23001,3	29109,3	7365,4	8026,4	10699,4	11184,2	37275,5
%	9,57	8,91	7,61	8,32	9,88	9,52	8,9
Танки	9754,8	7553,3	1505,8	2366,7	4741,0	4247,4	12860,9
Бойові броньовані машини	8506,6	15329,1	4611,2	5186,5	5099,8	5864,1	20761,6
Бронемашини класу MRAP	1500,8	2811,5	617,1	8,0	172,5	328,9	1126,5
Броньовані автомобілі	3239,1	3415,4	631,3	465,2	686,1	743,8	2526,5
Техніка РАЗ	10425,0	1292,9	2539,5	3687,9	2571,6	1979,0	10777,8
%	4,34	3,45	2,62	3,82	2,37	1,68	2,57
Засоби ППО	21717,6	37797,0	10851,1	6714,4	10711,6	13172,2	41449,3
%	9,03	11,56	11,21	6,96	9,89	11,21	9,89
БЛА	3902,9	6483,1	3236,5	4637,6	2437,1	3346,1	13657,4
%	1,62	1,98	3,34	4,81	2,25	2,85	3,26
Авіаційна техніка	82092,1	103372,5	35615,3	35623,8	45794,7	46201,5	163235,2
%	34,14	31,62	36,79	36,94	42,29	39,33	38,96
Вертолітна техніка	38086,9	54589,0	15193,0	12655,4	11801,0	20226,5	59875,8
%	15,84	16,70	15,69	13,12	10,9	17,22	14,29
Військово-морська техніка	29593,7	42008,1	9853,1	11454,8	16309,5	14989,4	52606,7
%	12,31	12,85	10,18	11,88	15,06	12,76	12,55
Інші види ВТ	31646,9	42224,3	12149,6	13649,3	7965,6	6377,3	40142,0
%	13,16	12,92	12,55	14,15	7,36	5,43	9,58
Разом	240466,4	326876,2	96803,5	96449,6	108290,5	117476,2	419019,7
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: [6]

Відмітимо, що на глобальному ринку ОВТ безперечним драйвером майжеу всіх секторах ВПКє Сполучені Штати Америки. У військовій індустрії США

ключові позиції займають сім гігантських корпорацій з диверсифікованими портфелями військових і цивільних замовлень: LockheedMartin, MacDoneid&Douglas, Nor-trop-Grumman, Boeing, United Technologies, General Dynamics, LittonIndustries. Середній обсяг щорічних продажів військової продукції сімки гігантів майже вдвічі перевищує середній показник семи найбільших західноєвропейських фірм. Найбільший американський військовий підрядник LockheedMartin виробляє продукцію військового призначення в обсязі, приблизно рівному загальному обсягу військової промисловості Франції. За обсягами військового виробництва, відповідають сукупному випуску BritishAerospace (Великобританія), LagardereGroupMatre (Франція) і DaimlerBenz (Німеччина)[5].

Таблиця 5.

Топ-10 світових виробників військової продукції у 2017р. за обсягами продажів, млн. дол. США

Місце 2017	Компанія	Країна	Обсяги продажів, млн. дол. США
1	LockheedMartinCorp.	США	44920
2	Boeing	США	26930
3	Raytheon	США	23870
4	BAE Systems	Великобританія	22940
5	NorthropGrummanCorp.	США	22370
6	General Dynamics Corp.	США	19460
7	AirbusGroup	ЄС	11290
8	Thales	Франція	9000
9	Leonardo	Італія	8860
10	Almaz-Antey	Росія	8570

Джерело: [1]

В найближчій перспективі, у зв'язку з подальшим розвитком ринку ОВТ і підвищенням вимог до якості військової продукції, конкурентоспроможність корпорацій на військовому ринку залежатиме, перш за все, від їх здатності виробляти технічно складну продукцію необхідної якості і в потрібні терміни, від наявності висококваліфікованих кадрів, а також від минулого досвіду у виконанні військових замовлень. В свою чергу, конкурентна боротьба на ринку озброєнь буде набувати форми гострого суперництва між не великої кількості корпорацій за отримання високоприбуткових контрактів [2].

Отже на сучасному етапі розвитку ринку ОВТ слід виокремити наступні тенденції, а саме:

1. Підвищеннявогневоїефективностіударних засобів та бойової могутності боєприпасів. Так, сьогодні вже проводяться випробування ракетногой торпедного озброєння з надвисокими швидкостями руху, що мають значно більшу бойову ефективність. Більше того, в наукових установах США (NASA, DARPA тощо), реалізовано програми створення експериментальних гіперзвукових літальних апаратів (ЛА), на які тільки за останні 10 років Пентагон витратив близько 2 млрд.дол. США.

2. Використання повітряно-космічних систем для вирішення задач розвідки, управління, навігації і безпосереднього ураження цілей. Реалізація даної тенденції проявляється в широкому застосуванні в сухопутних військах (СВ) та військовоморських силах (ВМС) повітряних (в тому числі з застосуванням безпілотних літальних апаратів – БПЛА) й космічних засобів розвідки, що використовуються як самостійно, так і в складі розвідувально-ударних комплексів (РУК).

3. Підвищення ступеня автоматизації засобів ведення збройної боротьби, створення роботизованих, автономних та дистанційно керованих зразків і систем ОВТ. Ця тенденція розвитку ОВТ є однією з найбільш перспективних тенденцій, яка стосується практично всіх видів і родів військ збройних сил. Сьогодні діапазон застосування роботів у воєнних цілях дуже різноманітний. Вони вже знайшли широке використання в останніх війнах та збройних конфліктах, зокрема в інженерних частинах і підрозділах сухопутних та морських військ для подолання мінних перешкод, пошуку та знешкодження мін, проведення пошукових підводних робіт тощо. Зазначимо, що масове застосування такої техніки у військах дозволить суттєво скоротити втрати особового складу у разі проведення бойових дій.

4. Створення нових високоефективних відносно легких та малогабаритних зразків (комплексів, систем) ОВТ.

Найбільш виразно дана тенденція проявляється під час створення ОВТ в інтересах сухопутних військ з метою підвищення ефективності та забезпечення їхньої аеромобільності та десантопридатності. По-перше, це ціле сімейство легких бойових броньованих машин (ББМ) різного призначення, які повинні прийти на заміну (частково або повністю) основним бойовим танкам, самохідним артилерійським установкам та іншим важким машинам. При цьому нове покоління ББМ за своїми вогневими можливостями та експлуатаційними характеристиками повинно бути краще, ніж попереднє. По-друге, це в повній мірі відноситься до нових зразків екіпіровки солдата майбутнього в широкому розумінні цього слова (стрілецька зброя всіх типів, засоби зв'язку й управління, засоби захисту й життєзабезпечення). Інтенсивні пошукові дослідження в даному напрямку ведуться в багатьох країнах світу, тому в найближчому майбутньому слід очікувати прийняття даного виду ОВТ на озброєння.

5. Розробка високоефективних транспортних засобів середнього й великого радіуса дії з метою оперативного маневрування військами (силами) та підвищення маневреності самих зразків ОВТ. Потреба підвищення мобільності ОВТ зумовлена широким використанням маневру як невід'ємної частини бойових дій, що ведуться на поверхнях землі, води й у повітрі. Найбільш виразно проявляється дана тенденція в розширенні використання високоефективних військово-транспортних літаків, конвертопланів та вертольотів малого й середнього радіусу дії із розширеними можливостями базування.

6. Підвищення скритності й захищеності ОВТ, об'єктів інфраструктури від ураження звичайною зброєю та зброєю масового електромагнітного ураження. Як показує досвід останніх війн та збройних

конфліктів, особливо воєнних дій в Іраку та Югославії, характеристика підвищення скритності й захищеності зразків, комплексів і систем ОВТ є вкрай значущою.

Так, сьогодні для захисту особового складу активно ведуться роботи по розробці екіпіровки солдата майбутнього, яка не тільки суттєво розширює можливості виявлення й вогневого ураження противника, а й значно збільшує його шанси на виживання.

В свою чергу, в авіації основними напрямками даної тенденції є:

- реалізація в нових тактичних літаках 5-го покоління технології «Стелс»;
- використання практично на всіх літальних апаратах (ЛА) військового призначення, окрім пасивних, також і активних засобів захисту від керованих ракет;
- розробка єдиних комплексів оборони ЛА від усіх видів засобів ураження (інтеграція датчиків виявлення загроз, електронно-обчислювальної техніки, засобів активної і пасивної протидії) тощо.

У ВМС в цьому плані реалізуються наступні основні речі:

- технології малопомітності в разі проектування надводних кораблів та підводних човнів;
- оснащення підводних човнів повітронезалежними енергетичними установками;
- використання для кораблів, спеціальних покриттів, що знижують їх помітність та нейтралізують імпульси бойових лазерів[4].

Отже, дослідження сьогоденної кон'юнктури глобального ринку озброєнь підтверджує можливості розширення ніш для цілої низки країн (у т.ч. України) у багатьох сегментах, насамперед: військово-морська техніка (катери і малі десантні кораблі); броневих автомобілів, бойові танки та інші ББМ; стрілецька зброя, легке озброєння та переносні ЗРК нових поколінь; військово-транспортні літаки; голикоптери, БПЛА, ракетне озброєння тощо. У перспективі можливі розробки протисупутникової зброї та нових видів військової продукції.

Висновки. На світовому ринку озброєнь попит та пропозиція в значній мірі формуються під впливом змін у міжнародній військово-політичній ситуації, в оцінці потенційної військової загрози, науково-технічного прогресу (НТП), можливостей економіки та інших причин. Саме тому цей ринок відрізняється більшою динамічністю, невизначеністю перспектив розвитку, а також значними зрушеннями як в обсязі, так і в товарній його структурі.

Необхідно зазначити, що в найближчій перспективі масштабні війни загальносвітового характеру, мало ймовірні. В той же час, з урахуванням загальної ескалації напруженості військово-політичної обстановки в світі на сучасному етапі, ймовірність виникнення збройних конфліктів і територіальних суперечок, насамперед регіонального характеру, а також боротьби деяких держав за політичне та економічне лідерство в «гарячих районах» планети в найближчі роки - вкрай висока, а отже, потребав нових розробках та придбанні сучасної зброї буде лише посилюватися.

Література:

1. Arms Embargoes Database. SIPRI. URL: <http://www.sipri.org/databases/embargoes>.
2. Cox, Ronald W. (2014). The Military-Industrial Complex and US Military Spending After 9/11, Class, Race and Corporate Power: Vol. 2: Iss. 2, Article 5. DOI: 10.25148/CRCP.2.2.6092117 Available at: <http://digitalcommons.fiu.edu/classracecorporatpower/vol2/iss2/5>
3. Trends In International Arms Transfers, 2019. [P. Wezeman, A. Fleurant, A. Kuimova]. SIPRI, 2019. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf
4. Global Aerospace And Defense Industry Outlook (2019). Deloitte, 2018. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/manufacturing/us-mfg-2019-global-a-and-d-sector-outlook.pdf>.
5. TOP 100 Global Defense Companies. URL: <http://www.defensenews.com/story/defense/policybudget/industry/2015/07/26/defense-news-top-100-mainstoryrevenues-down/30639503/>
6. Щорічник центру аналізу світової торгівлі зброї. URL: www.armstrade.org

Abstract. *The article examines the world military market, reveals and describes the stages of formation of the market of arms and military equipment. Revealed the significant impact of arms trade on the international and national security of all countries of the world. The peculiarity of the current stage of development of the global arms market is investigated, the priority directions of its development at the present stage are determined, the main tendencies and the general trend. Problems of development of the global market of the weapon are specified. It was found that the leading segments of the market of military and dual-use goods are dominated by highly developed countries. It is concluded that the global arms market has a steady upward trend.*

Key words. *Global market for health, health and wellness technology, military-industrial complexes, scientific and technical progress, high-tech products.*

Статья отправлена: 03.12.2020 г.

© Тіпанов В.В., Ткаленко С.І.

УДК 331.101.3:334.78(510)

ECONOMIC LEVERS MOTIVATING EMPLOYEES OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS: THE EXPERIENCE OF CHINA**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЫЧАГИ МОТИВАЦИИ СОТРУДНИКОВ
ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ: ОПЫТ КИТАЯ****Bashlai S. V. / Башлай С. В.***s.e.s., dots. / к.э.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2247-5440

SPIN: 0000-0000-2621-0781

Xu Shenglan / Сюй Шеньлань*Sumy National Agrarian University, Sumy, G. Kondratieva, 160, 40000**Сумский национальный аграрный университет, Сумы, Г. Кондратьева, 160, 40000*

Summary. *The article examines the economic and organizational factors of motivating employees to increase labor productivity in transnational corporations. Despite the fact that the organization of labor in such companies is carried out taking into account international experience and the territorial characteristics of the country in which the production facilities are located, the links between the factors of motivation and labor results have become closer and intertwined.*

The subject of the research was the peculiarities of labor relations in the teams of large international companies of Chinese origin or based on the territory of this country.

Based on the results of studying the experience of China, the article outlines strategic and practical ideas about individual economic factors that can increase labor productivity, and also indicates the degree of relationship between motivation and personal interest in the work of employees of transnational corporations.

Key words: *economy, transnational corporation, motivation, labor productivity.*

Introduction.

The relationship between multinational companies and human resource development is complex and multifaceted. At the same time, the main impact on human resources development is reflected in the field of education and training.

In the first case, the role of multinational companies is often limited to appropriate investment in higher education, especially in business management. TNCs contribute to the training opportunities they provide to their employees in various forms. Such training can be useful for developing countries and those countries where professional, technical or managerial skills are limited.

Today's Chinese companies have focused on the reliability of their products or services in order to meet customer expectations and use resources more efficiently. By becoming more technologically advanced, entering the value-added product market and improving the skills of their employees, many Chinese companies have faced the severe impacts of globalization.

In turn, multinational companies that have entered the Chinese market provide various forms of training for all categories of workers, although the main focus is on management and technical personnel. Evidence suggests that the size and scale of international businesses allow them to provide their employees with significant formal and non-formal learning opportunities. Moreover, training provided by international companies is often associated with new or different production and management methods.

In 2019, the "40 Years of Multinationals Investing in China" Report published by the Chinese Academy of International Trade and Economic Cooperation of the Ministry of Commerce at the first summit of multinational leaders in Qingdao states that 961,000 foreign-owned companies had been established in China at the end of 2018, while the actual used foreign capital amounted to 2.1 trillion USA dollars. Since 1992, China has become a developing country that has absorbed most of the foreign capital for 27 consecutive years. In the ranking of the best investment destinations for global multinationals from 2017 to 2019, China continued to rank second in the world and first among developing countries (Gu, Zhang, Ma 2019, 29).

Over the past 40 years, the investment structure of transnational corporations has been continuously optimized, showing characteristics that are highly consistent with China's economic transformation. In the early stage of reform and opening up, foreign investment was concentrated in labor-intensive manufacturing.

In 2011, the use of foreign capital in China's service industry exceeded that of manufacturing for the first time. In the first seven months of 2019, the actual use of foreign capital in the high-tech service industry, which focuses on R&D and design, scientific and technological services, and inspection and testing services, was 97.39 billion Yuan, a year-on-year increase of 63.2 %.

With the deepening of globalization, many companies choose to explore overseas markets and establish transnational corporations to expand their scale and increase corporate efficiency. With the advancement of technology and the intensification of competition, excellent human resources have become a key element of competition for major companies. If transnational corporations want to gain market share and gain sustainable competitive advantages in the fierce market competition, they must pay attention to the issue of employee incentives. Improve the employee incentive system, so as to promote the self-growth of employees and realize the sustainable development of the company.

Main text.

Consider the practice of using elements of employee motivation as a component of an incentive mechanism using the example of trade transnational corporations in China. Most of the Chinese trading companies use the following material forms to support and care for their employees.

In the consolidated statements of international companies operating in China, you can see information related to employee retirement benefits. This data reflects the level of support of the companies of their employees for the future. The next element of such concern on the part of multinational companies is life insurance, as well as medical insurance for their employees.

In addition to medical benefits for eligible full-time and part-time workers, companies offer maternity leave and a paid parental leave program for all full-time employees. In some trading companies, employees can receive an allowance of 5-7 thousand USA dollars to adopt a child. In addition, eligible workers are offered assistance with paying for college. Similarly, in the operations outside the China, providing a variety of associate benefits that vary based on customary local practices and statutory requirements.

Companies respect the work of employees and promote the concept of

cooperation. In some network corporations, pay rates have no advantages but a profit-sharing plan and a remuneration plan can compensate for the loss of fixed-wage employees, and employees generally receive more benefits.

Employees must not only think about their own income, but also see the company's problems and solve them. Another material incentive is that trade company combines the results of its employees with the annual salary. The efficiency of the store is good, and the level of salaries of store employees is also increasing.

Intangible instruments of effective influence on the behavior of their employees in transnational trading companies in China include the following forms of influence.

Maslow's theory of the hierarchy of needs may reflect that in addition to rigid needs such as survival and peace, the needs of respect and self-realization at the end of the pyramid are very important for employees who have ideas (Wang 2014, p.54).

When a successful company implements its employee incentive plan, it formulates an incentive system suitable for the development of each employee, according to the different types and characteristics of each employee, taking into account the individual differences between employees. To do this, it is worth conducting a thorough analysis of employees with different characteristics, identifying effective factors that can motivate them, identifying the basic needs of employees, applying various incentive methods and implementing targeted incentives (Xiaodong 2016, p.32).

That's why company also attaches great importance to effective communication with employees: managers spend as much time as possible to get closer to lower-level employees, listen to their internal requirements and realize the self-worth of each employee. In the company, managers are encouraged to go down to the grassroots level, and communication with employees has always been a priority. The doors offices are often wide open, and even some offices do not have doors. Employees with ideas are invited to go in and talk to managers face to face. This not only shows respect for employees, but also confirms their own dignity in the company.

Some Chinese companies have a rule that, regardless of status, with good initiatives, such employees have the opportunity to advise the company. The company is very happy to provide employees with a platform so that every employee has the opportunity to stand in the perspective of managers, show their talents and receive an honest and fair treatment. Many managers have risen from the bottom of the staff, and their loyalty to the company is much higher than that of externally recruited employees. In addition, some international companies use performance appraisal systems. In particular, they create a set of systematic standards for evaluating employee performance. They are informed of the result during the assessment, analyzing the real reasons affecting their performance. As a result, employees know not only that their results are unsatisfactory, but also understand what their problems are. Over time, poorly rated employees may become frustrated and feel like their current work is useless. In order to change the attitude of such an employee to himself, he needs to change his attitude to his work.

The thinking, culture, personality, and other factors of each employee are different, and each is destined to be different. Generally speaking, women workers are more concerned about the working environment and stable wages, while men are

more inclined to their own space for promotion and prospects for corporate development. Therefore, when companies develop employee incentive plans, they must take into account the company's own characteristics and differences in the nature of employees, understand the real needs of employees and allow employees to play a better role in motivation.

Conclusion and conclusions.

It becomes obvious that the material incentives are short-term. Spiritually encouraging employees can make employees feel satisfied for much longer. The combination of both methods helps to retain talent and develop its potential value. It is not enough to simply rely on material or spiritual motivation, and neither will have long-term consequences.

In particular, in today's rapidly evolving material society, everything is becoming more expensive, and the purchasing power of the Yuan is getting lower and lower. In enterprises, without proper financial incentives, it is impossible to guarantee the quality of life, let alone work enthusiasm. If there are only material rewards, people will become empty and their enthusiasm will weaken. Material incentives can meet people's basic needs, and spiritual incentives can meet people's spiritual needs, such as respect and self-realization. Therefore, only a combination of material rewards and spiritual rewards to motivate employees can effectively improve their performance. The impact of incentives should not be underestimated, whether it improves the company's performance or fully exploits the potential of employees. As long as the company forms the right business concept, adopts a set of objective and systematic incentives and applies targeted incentives, employee incentives will have a big effect. Although there are still some obstacles to the introduction of corporate incentives, they are not insurmountable. In our opinion, properly motivated employees are a strong weapon of success for a transnational company, no matter in which country or field of activity its interests are represented. Managers take full account of the employees' situation, formulate appropriate remuneration and incentive plans, and encourage employees' personal goals to achieve corporate goals. Thus, the company can achieve its goals, while being aware of the self-esteem of employees.

Literature:

1. Gu, X., Zhang, W. and Ma, Y., (2019). Multinationals in China: 40 Years of Investment. *Ministry of Commerce of the People's Republic of China*. Access mode: <http://english.mncsummit.org.cn/u/cms/www2/201910/191652025o6h.pdf>
2. Wang, J., (2014). The Application of Incentive Theory in Enterprise Management. *Enterprise Reform and Management*. (4), 54-55.
3. Xiaodong, P., (2016). Encourage the professionalism of employees. *Printed Magazine*. (3), 30-37.

Аннотация. В статье исследуются экономические и организационные факторы мотивации сотрудников к повышению производительности труда в транснациональных корпорациях. Несмотря на то, что организация труда в таких компаниях осуществляется с учетом международного опыта и территориальных особенностей страны, в которой расположены производственные мощности, связи между факторами мотивации и

результатами труда стали более тесными и переплетенными. Предметом исследования стали особенности трудовых отношений в коллективах крупных международных компаний китайского происхождения или базирующихся на территории этой страны. По результатам изучения опыта Китая в статье изложены стратегические и практические представления об отдельных экономических факторах, способных повысить производительность труда, а также указана степень взаимосвязи между мотивацией и личной заинтересованностью в работе сотрудников транснациональных корпораций.

Ключевые слова: экономика, транснациональная корпорация, мотивация, производительность труда.

Статья отправлена: 07.12.2020 г.

© Башлай С. В.

УДК: 330.55: 338: 339.97

**DYNAMICS OF MAIN MACROECONOMIC INDICATORS OF UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF INTERNATIONAL
COMMODITY MARKETS****ДИНАМІКА ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ**

Ishchuk Y.A./ Іщук Ю.А.

*Ph.D. in International Relations, Senior Lecture /**доктор філософії з галузі міжнародні відносини, ст. викладач*

ORCID: 0000-0002-4187-7816

*Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 600-richchia, 21, 21021**Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, вул. 600-річчя, 21, 21021*

Анотація. У статті розглянуто основні макроекономічні показники України за період 2001-2018 рр. Проаналізовано стан платіжного балансу, виявлено загрози, які впливають на його зрівноваження, визначено заходи щодо зменшення та ліквідації дефіциту платіжного балансу України. Досліджено динаміку обсягів номінального та реального валового внутрішнього продукту, а також вплив зовнішніх чинників на ВВП, підкреслено основні вектори проведення державної політики. Висвітлено тенденції індексу споживчих цін, наведено основні способи боротьби з інфляцією. Проаналізовано нарощування обсягів зовнішньої заборгованості України та основних чинників, що призвели до стрімкого та не завжди економічно обґрунтованого збільшення обсягів зовнішніх державних запозичень.

Ключові слова: макроекономічні показники, глобалізація, міжнародна торгівля, платіжний баланс, валовий внутрішній продукт, індекс споживчих цін, валовий зовнішній борг.

Вступ.

Не дивлячись на те, що темпи поширення економічної глобалізації нерівномірні, вона надає країнам нові можливості для всесвітнього розвитку. Перевагами глобалізації міжнародних товарних ринків перш за все користуються багатонаціональні підприємства. Це пов'язано з тим, що вони мають: розгалужені ланцюги поставок по всьому світу; дешеві джерела надходження матеріалів та комплектуючих; розташування складських приміщень та логістики у вигідних регіонах; концентрацію досліджень і розробок переважно там, де потрібні знання для цього більш доступні. Завдяки БНП світова економіка перетворюється у глобальну, прискорюючи науково-технічний прогрес.

Виклад основного матеріалу.

Фірми в умовах глобалізації не можуть не враховувати функціонування міжнародних ринків. Глобальні ринки важливі, тому що майбутнє багатьох фірм залежить від можливостей розширення виробництва. З одного боку, фірми повинні шукати нові можливості на ринках закордонних країн, тому що їхні внутрішні ринки вже насичені. З іншого боку, міжнародна торгівля стає усе більше ліберальною, тому компанії зіштовхуються з жорстокою конкуренцією з боку іноземних виробників і на своїх внутрішніх ринках. Вони повинні навчитися гідно конкурувати з іноземними підприємствами на своєму внутрішньому ринку або ж використовувати можливості, що відкриваються на

зовнішніх ринках [1].

Зовнішньоторговельна діяльність є важливим каналом зв'язків України зі світовим господарством, спрямована на збереження й оптимальне використання традиційних експортних та імпорتنих ринків, скорочення обсягів імпорту і раціоналізацію платіжного балансу, включення країни у світові господарські відносини [2].

Показники макроекономічної стабільності являють собою індикатори загального стану економіки. Тому основи макроекономічної стабільності вбачаються у застосуванні соціально-орієнтованих заходів макроекономічного впливу. На сьогоднішній день, в Україні спостерігається стан макроекономічної нестабільності, спричинений насамперед значним податковим тиском, зростаючим дефіцитом платіжного балансу та зовнішньої торгівлі, наявністю несприятливого середовища для заснування та ведення бізнесу, що в свою чергу впливає на інвестиційну привабливість країни [3].

Платіжний баланс є важливим показником економічного розвитку в усіх країнах. Він відображає, наскільки країна технічно розвинена і конкурентоспроможна на світовому ринку. Українська практика переконує, що різка девальвація офіційного курсу гривні викликається різкими погіршеннями стану платіжного балансу України. Платіжний баланс є одним з об'єктів державного регулювання. Поляризація стану платіжного балансу країни посилює нестабільність валютних курсів, переливи капіталу, негативно впливає на грошовий обіг і в результаті на економіку. При цьому стихійний механізм вирівнювання платіжного балансу через автоматичний процес цінового регулювання діє вкрай слабо. Тому відновлення рівноваги міжнародних розрахунків вимагає цілеспрямованих державних заходів. Врівноважування балансу міжнародних розрахунків входить до числа головних цілей економічної політики держави поряд із забезпеченням темпів економічного зростання, боротьбою з інфляцією і безробіттям [4].

На практиці для зручності обліку платіжний баланс складається з таких розділів:

- торговельний баланс;
- баланс послуг та некомерційних платежів;
- баланс руху капіталів і кредитів.

Торговельний баланс – це співвідношення вартості експорту й імпорту країни. Баланс послуг і некомерційних платежів містить платежі та надходження з транспортних перевезень, страхування, електронного та інших видів зв'язку, міжнародного туризму, культурних та наукових обмінів, односторонні перекази (державні операції і приватні перекази) та ін. Платіжний баланс за поточними операціями включає торговельний баланс і «невидимі» операції (послуги, надходження від інвестицій, односторонні перекази). Баланс руху капіталів і кредитів виражає співвідношення вивозу і ввозу державних і приватних капіталів, наданих і отриманих міжнародних кредитів [5].

За даними рис. 1. можна спостерігати, що сальдо платіжного балансу було не стабільне. У 2001 році сальдо складало +1685 млн доларів США та поступово впродовж 2002–2005 рр. мало позитивне значення, досягнувши свого піку в 2005

році +10727 млн доларів США. В 2006 році порівняно до 2007 року позитивне сальдо зросло з +2408 млн доларів США до +9421 млн доларів США. Під впливом світової кризи у період з 2008-2009 рр. сальдо платіжного балансу мало від'ємне сальдо –3063 млн доларів США та –13726 млн доларів США відповідно. У 2010 році позитивне сальдо склало +5031 млн доларів США, проте у 2011 році спостерігався дефіцит платіжного балансу (–2455 млн доларів США) з поступовим погіршенням сальдо у 2012 році до –4175 млн доларів США. У 2013 році дефіцит було ліквідовано, позитивне сальдо склало + 2023 млн доларів США.

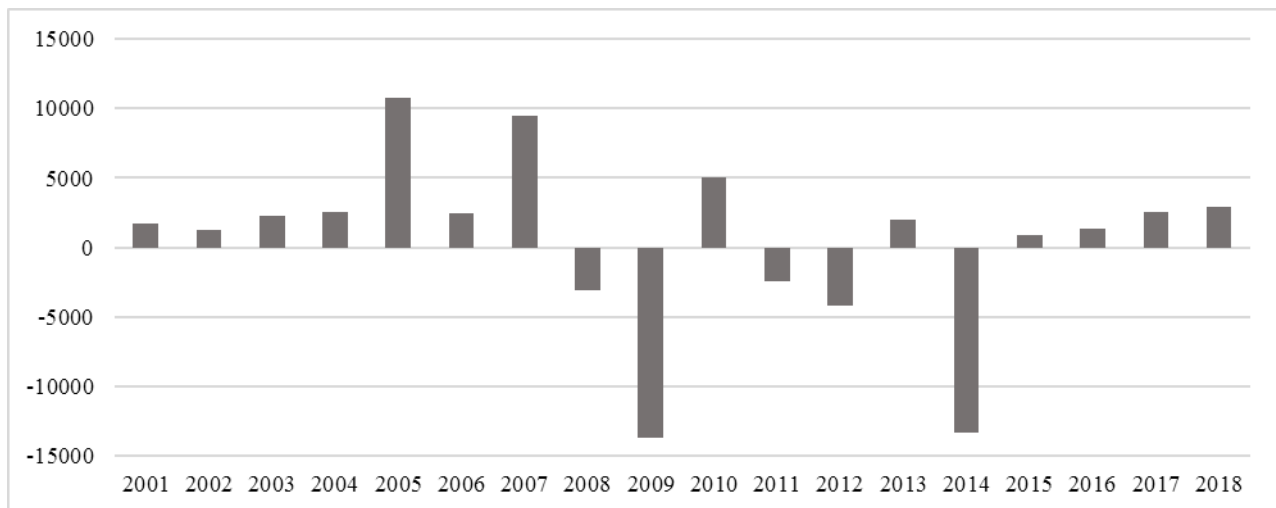

Рис. 1. Динаміка платіжного балансу України за 2001–2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [6].

У 2014 році в зв'язку з політичною нестабільністю в країні викликану російською агресією, відтоком іноземних інвестицій дефіцит платіжного балансу складав –13307 млн доларів США. Починаючи з 2015 року по 2018 тримається тенденція позитивного сальдо платіжного балансу, викликане збільшенням припливу іноземних інвестицій.

Несприятливі зовнішні збурення, зокрема зниження світових цін на товари українського експорту, макроекономічна нестабільність у країнах – торговельних партнерах України, скорочення переказів від трудових мігрантів, продовження стримувальної політики ФРС та ЄЦБ, яке спричинить вплив глобальної ліквідності з ринків країн, що розвиваються, може становити загрозу для врівноваження платіжного балансу України [7].

Для зменшення та ліквідації дефіциту платіжного балансу необхідно: – стимулювати зменшення дефіциту торговельного балансу через підтримку експортних галузей і відвойовування національним виробником ринків, на яких домінують імпорتنі товари; – стабілізувати приплив зовнішнього капіталу через фінансовий рахунок; – заохочувати приплив інвестиційного капіталу та прямих іноземних інвестицій шляхом стабілізації політичної ситуації та покращення інвестиційного клімату в країні [5].

Внутрішні ризики розвитку економіки України, головним чином, пов'язані з: військовими діями на Донбасі, які призводять до скорочення виробництва у регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування та зростання

видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури; зростанням боргового навантаження на бюджет через необхідність фінансування дефіциту та заборгованості НАК «Нафтогаз», сформованої у минулі роки; виснаженням міжнародних резервів, що ускладнює використання Національним банком інтервенцій в якості інструментів стримування зростання попиту на іноземну валюту, який виникає внаслідок панічних настроїв та спекулятивних атак [8].

Наразі Україна знаходиться в несприятливих політичних та економічних умовах. Повільна економічна динаміка, значний зовнішній борг, недовіра до уряду, корупція, затяжні бойові дії на сході країни, зниження інвестиційної привабливості, все це відобразилось на виробничо-господарській діяльності резидентів.

Підтверджуючим фактом заглиблення рецесії в Україні є аналіз динаміки основних макроекономічних показників. Основним індикатором економічного розвитку країни є валовий внутрішній продукт (ВВП). Згідно рис. 2. номінальний ВВП України з 2001–2018 рр. мав зростаючий характер, крім 2009 року. Зростання ВВП викликано тим, що економіка України стрімко розвивалась. У 2008–2009 рр. відбулось зниження ВВП викликане світовою кризою. З 2010 року відбувалось поступове підвищення ВВП за рахунок стабілізації національної валюти. У 2018 році ВВП в країні вже складав 3560596 млн грн.

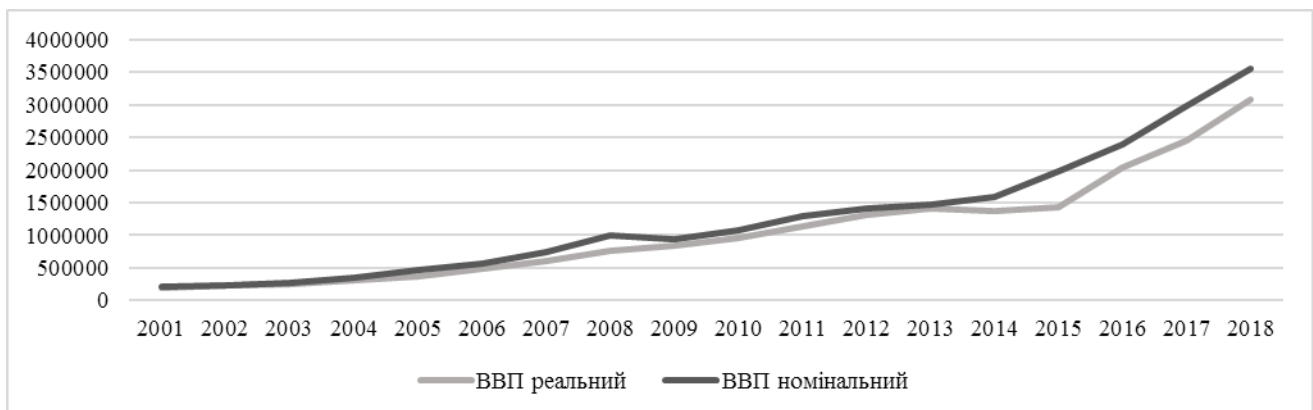

Рис. 2. Динаміка валового внутрішнього продукту України у фактичних цінах за 2001–2018 рр. (млн грн.)

Джерело: побудовано автором на основі [9].

За даними рис. 2. за 2001–2018 рр. спостерігається суттєва різниця між обсягами номінального та реального ВВП. За винятком періоду 2001–2003 року та у 2013 році коли обидва показники мали майже однакове значення. Найбільша різниця між показниками спостерігалась у 2015 році та становила –556718 млн грн, 2016 році ця різниця була трохи нижче –348283, у 2017 році та 2018 різниця вже становила –539691 та –475104 відповідно. Все це говорить про наявність в звітах офіційної національної статистики певної невідповідності між цими двома показниками, що не дає змогу відобразити реальну економічну ситуацію в країні через завищення обсягів ВВП, а також на достовірність отриманих даних впливає тіньова економіка.

Тіньова економіка робить значний внесок в економічне зростання в Україні,

адже з використанням нелегальних схем та операцій створюється майже половина ВВП. ВВП занижує реальний обсяг виробництва, оскільки не враховує результатів тіньової економіки і тих товарів та послуг, що не проходять стадію купівлі-продажу. При цьому якщо для економічно розвинених країн, де тіньова економіка складає невелику частку від офіційної, це не так суттєво, то для інших країн, де тіньовий сектор сягає 50% і більше, розрахунок фактичного ВВП є більш викривленим [10].

Важливими зовнішніми чинниками, які впливають на ВВП України є коливання світових цін та попиту на сировинні товари, зростання залежності економіки України від світової кон'юнктури, порушення основних макроекономічних пропорцій, низька інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств, зростання зовнішнього боргу, зношена транспортна інфраструктура, яка обмежує експорт продукції і транзит, слабка економічна динаміка тощо [11].

Оскільки Україна перебуває в дуже складній політичній та економічній ситуації, то для стабілізації ВВП є необхідним проведення державної політики, яка повинна супроводжуватися проведенням ключових структурних реформ. Уряд України має проводити жорстку фіскальну політику та продовжувати політику плаваючого валютного курсу. Також країні необхідні реформи газового сектору, дерегуляція бізнесу, а також прозора система держзакупівель [12].

В сучасних кризових умовах розвитку економіки, нестабільності валютного курсу та інфляційних процесів, які спостерігаються останнім часом, питання дослідження динаміки цін є надзвичайно актуальним. Основним показником, за допомогою якого вимірюється інфляція в країні, є коефіцієнт інфляції, або індекс споживчих цін – показник, який характеризує динаміку рівня цін на товари та послуги, які купує населення для власного споживання [13].

Інфляція є основним дестабілізуючим чинником ринкової економіки. Для будь-якої національної економіки вона є небезпечним процесом, негативно впливаючи на фінансову і економічну системи. Вона відображає не тільки зменшення купівельної спроможності грошових коштів, але й спотворює фінансову «реальність» виробництва і споживання, ускладнює процедуру обліку доходів і витрат населення, оподаткування. Інфляція сприяє перерозподілу доходів між господарюючими суб'єктами, що неможливо контролювати [14].

Головною формою прояву інфляції стало знецінення грошових знаків відносно вартості звичайних товарів, серед яких опинилося і золото, тобто падіння купівельної спроможності грошової одиниці. Якщо цей процес набуває затяжного характеру, то поглиблюється розрив між рівнем цін на внутрішньому ринку країни та на ринках інших країн і світовому ринку в цілому. Виникає знецінення національних грошей щодо іноземної валюти. Це призводить до зниження валютного курсу національних грошей, що послаблює позиції національної економіки на світовому ринку та конкурентоспроможність вітчизняної продукції [15].

За даними рис. 3. за 2001–2018 рр., індекс споживчих цін мав нестійку тенденцію, та дійшов піку у 2015 році – 143,3. У 2015 році були найвищі показники індексу споживчих цін, це сталося у зв'язку з тим підвищенням ціни на продукти харчування, житлово-комунальні послуги, підакцизні товари. Також цьому сприяло зростання світових цін на нафту, підвищення тарифів.

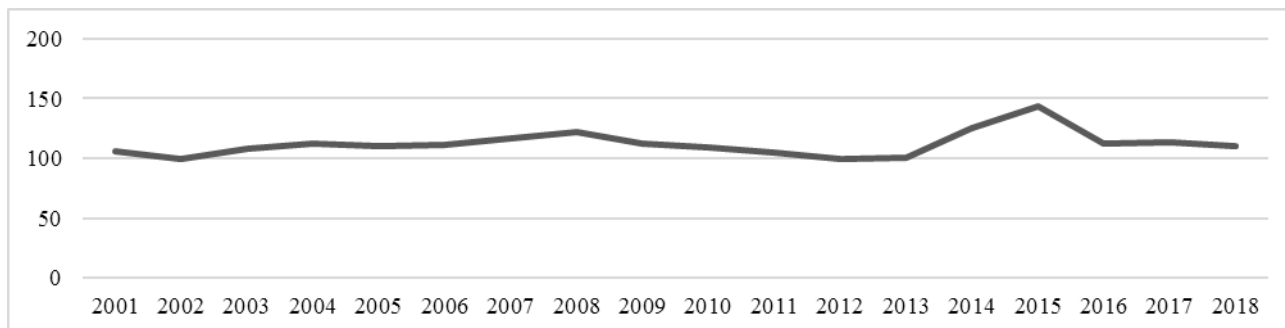

Рис. 3. Динаміка індексу споживчих цін в Україні у 2001–2018 рр. (до попереднього року, %)

Джерело: побудовано автором на основі [16].

На рис. 3 можна спостерігати у 2001 році зниження рівня інфляції, за рахунок того що, відбувалось суттєве здешевлення нафтопродуктів та повільне зростання доходів населення викликане уповільненням темпів зростання цін. У 2002 році відбулась дефляція. Найвищі рівні інфляції припадають на 2004, 2007, 2008, 2014–2015 рр. що свідчить про вплив на Українську економіку світових кризових явищ. Так у 2008 році підвищенню рівня інфляції сприяли не тільки світова криза, а також від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу, підвищення зовнішнього боргу, зменшення прямих іноземних інвестицій, збільшення споживчих кредитів. У 2014–2015 рр. на зростання рівня інфляції вплинули зовнішні політичні шоки, війна на сході країни, та брак часу для відновлення національної економіки. Починаючи з 2016 року Національним банком України застосовується комплекс заходів для контролю за рівнем інфляції.

У зв'язку з політичною нестабільністю, наявністю бюджетного дефіциту, низькою продуктивністю праці, питання інфляції в Україні стоїть дуже гостро. Процес боротьби з цим явищем – тривалий і складний, вимагає великих матеріальних витрат. Подолання інфляції залишається однією з головних завдань антикризової стратегії. Основним способом боротьби з інфляцією повинна бути боротьба з її основними причинами, оскільки придушення інфляції за допомогою повного контролю над цінами і доходами без усунення її причин негативно позначається на розвитку ринкових відносин [14].

На сучасному етапі розвитку економіки питання зниження рівня індексу споживчих цін постає досить гостро, що спонукає до потреби впровадження ряду стримуючих заходів, серед яких: проведення поміркованої фіскальної та монетарної політики, яка б спрямовувалась на нарощення та підтримання достатнього рівня міжнародних резервів; посилення ролі ключової процентної ставки грошово-кредитної політики (синхронізованою з обліковою ставкою); помірна волатильність обмінного курсу гривні; розроблення послідовної, прозорої

грошово-кредитної політики, спрямованої на забезпечення стабільності цін тощо [13].

З поглибленням глобалізаційних процесів відбувається стрімке нарощування обсягів зовнішньої заборгованості України, яке не минуче для більшості країн навіть високо-розвинутих. Для країн з ринковою економікою зовнішньо-державні запозичення є невід'ємною частиною в регулюванні процесів на макроекономічному рівні.

Серед основних чинників, що призвели до стрімкого та не завжди економічно обґрунтованого збільшення обсягів зовнішніх державних запозичень, варто назвати: 1) хронічний дефіцит державного бюджету; 2) бойові дії на сході країни і анексія частини території України; 3) перманентне загострення кризових явищ економічного й соціально-політичного характеру; 4) залежність фінансової системи країни від попередніх боргових зобов'язань; 5) зменшення міжнародних резервів Національного банку України [17].

Є багато методів управління державним боргом, які сформувалися за рахунок співпраці з різними країнами: реструктуризація боргових зобов'язань, що спрямовані на мінімізацію втрат кредиторів та забезпечення виконання зобов'язань позичальником за рахунок зменшення тягаря боргу; сек'юритизації – трансформування боргових зобов'язань банку у ліквідні інструменти ринку капіталів шляхом випуску боргових цінних паперів; випуск облігацій внутрішньої державної позики тощо [18].

Аналізуючи динаміку валового зовнішнього боргу України (рис. 4) можна зазначити з 2003 року зростання валового зовнішнього боргу. Суттєве зростання запозичень відбулось з 2008 року, що пояснюється девальвацією гривні у період світової фінансової кризи. Особливо стрімке зростання валового зовнішнього було виявлено у 2013 році досягнувши 142 079 млн дол. США, що відбулось за рахунок збільшення ціни на газ Газпромом, проведення чемпіонату Європи з футболу, а також у зв'язку з безсистемним нарощуванням Державного боргу України. З 2014–2016 рр. відбувалось незначне скорочення запозичень, але починаючи з 2017 по 2018 рр. валовий зовнішній борг починає зростати, причинами які викликали зростання є насамперед економічні наслідки російської агресії, що викликали величезні збитки банків за рахунок відмови боржників на окупованих територіях сплачувати борги, втрата підприємств на сході країни.

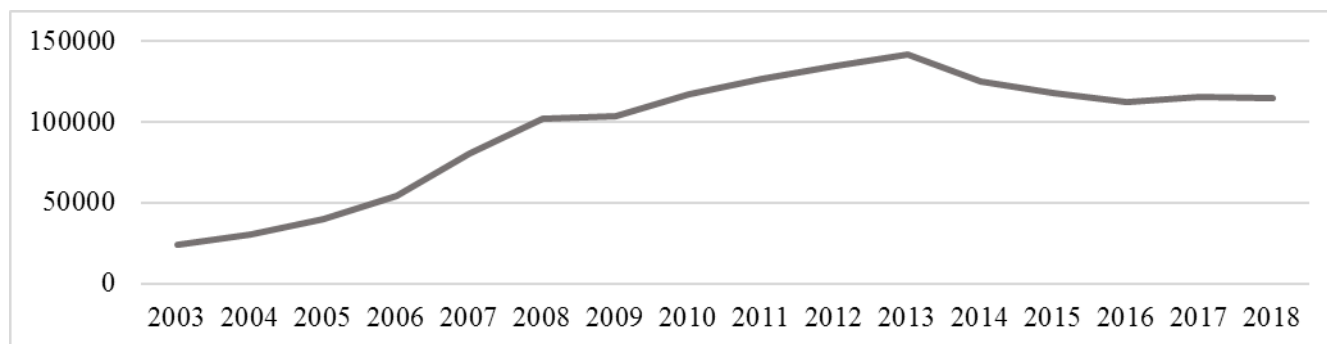

Рис. 4. Динаміка валового зовнішнього боргу України за 2003–2018 рр. (млн дол. США)

Джерело: побудовано автором на основі [19]

Управління та обслуговування державного боргу є одним із пріоритетних завдань фінансової політики держави. Обумовлено це тим, що він прямо пов'язаний із національною безпекою країни. Враховуючи, що в сучасних економічних умовах в Україні стрімке зростання державного боргу все більше набуває характеру не лише фінансової, але й соціально-політичної проблеми, дослідження методологічних і науково-практичних питань щодо управління державним боргом в Україні є актуальним [4].

Висновки.

Отже, протягом досліджуваного періоду найбільше збитків для всіх сфер економічної діяльності завдали бойові дії на сході країни. Незважаючи на масштабні втрати матеріального та морального характеру, бойові дії на сході країни, негативно вплинули і на імідж країни, на рівень довіри інших країн до України і, як результат, зменшення потоків інвестицій та збільшення ступеня ризиків з боку інвесторів.

Незбалансованість товарних потоків, стрибкоподібні зміни експортних цін, різкі коливання валютних курсів, сповільнення темпів розвитку зовнішньої торгівлі все це відображається на стані торговельного балансу України. Отже від ефективності зовнішньої торгівлі з позитивним чи негативним зовнішньоторговельним сальдо залежать обсяги та динаміка валового внутрішнього продукту, платіжного балансу та надходжень до бюджету.

Література.

1. Іващенко М. В. Наслідки глобалізації товарних ринків для національної економіки України. *Траекторія науки*. 2016. Т. 2, № 4. С. 2.31–2.36. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_4_7
2. Горянська Т. В. Зовнішня торгівля України та її місце у світовій економічній системі. *Стратегічні пріоритети*. 2011. №2 (19).
3. Євтушенко Н. М., Макаруч І. М., Яременко Л. М. Макроекономічна стабільність в Україні. *Молодий вчений* 3. 2016. С. 74–79.
4. Івінська В. А., Ярова Ю. О., Гессен А. Є. Платіжний баланс України та проблеми зовнішнього боргу. *Економічні студії*. 2016. 49.
5. Богач Е. В. Платіжний баланс та оцінка його стану. *Міжнародний науковий журнал «ІНТЕРНАУКА»*. 2018. 74.
6. Міністерство фінансів України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/>.
7. Косарчин М. В. Макроекономічна оцінка збалансованості зовнішнього сектору економіки України. *Приазовський економічний вісник Електронний науковий журнал*. 2019. 2(13).
8. Хаджинов, І. В. (2014). Огляд зовнішньої торгівлі України: виклики та тенденції. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*, (28), 273-277.
9. Державний комітет статистики. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm
10. Бойко Я. М., Гапак Н. М. ВВП України: рівень та тенденції динаміки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка*

і менеджмент. 2017. № 25 (1). С. 69–72.

11. Пелех О. Б. Динаміка ВВП України на тлі європейських країн / Редакційна колегія: канд. екон. наук, доцент Фоміна О.О., д-р екон. наук, професор Попова О. Ю., канд. екон. наук, доцент Панченко ГС, к. е. н., доцент Ющенко Н. К. (2019): 140.

12. Мадяр Р. О. Пріоритетні заходи з стабілізації обсягів ВВП та прогнозування його динаміки. *Молодий вчений* 6 (1). 2014. С. 165–168.

13. Гальчинський А. С., Нескорєдов С. М., Понедільчук Т. В. Аналіз динаміки цін на споживчому ринку України. *Конкурентоспроможність підприємств в умовах трансформаційних процесів в економіці України.* 2017: 103.

14. Сьомченко В. В., Нужна Ю. Р. Аналіз інфляційних процесів в Україні *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Економічні науки.* Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. 154 с.

15. Кифяк В. І., Сироїжко К. В., Дмитрієва О. М. Інфляція та інфляційні процеси в Україні. *Молодий вчений.* 2017. № 11. С. 1185–1189.

16. Державний комітет статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn rik/isc/isc u/isc per u.htm>.

17. Лютий І. О.; Софієнко А. П. Зовнішні державні запозичення як інструмент фінансової політики уряду. *Фінанси України.* 2019, № 5. С. 64–78.

18. Баула, О. В.; Лютак, О. М.; Хвищук, П. В. Оцінка впливу державного боргу на економіку країни: порівняльний аналіз державного боргу США та України. 2019.

19. Міністерство фінансів України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/>

Abstract. *The article considers the main macroeconomic indicators of Ukraine for the period 2001-2018. Analyzes the state of the balance of payments, identifies threats that affect its balance, identifies measures to reduce and eliminate the balance of payments deficit of Ukraine. The dynamics of nominal and real gross domestic product volumes, as well as the influence of external factors on GDP are studied, the main vectors of state policy are emphasized. The trends of the consumer price index are highlighted, the main ways to fight inflation are given. The increase in Ukraine's external debt and the main factors that led to a rapid and not always economically justified increase in external government borrowing are analyzed.*

Key words: *macroeconomic indicators, globalization, international trade, balance of payments, gross domestic product, consumer price index, gross external debt.*

Стаття відправлена: 07.12.2020 г.

© Іщук Ю.А.

УДК 339.5

REGIONALIZATION OF PRODUCTIVE FORCES OF SOCIETY AND GLOBALIZATION OF SOCIO-ECONOMIC PROCESSES РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ СУСПІЛЬСТВА ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Redko N.O. / Редько Н.О.

Senior lecturer / старший викладач

ORCID: 0000-0002-3411-6218

National Transport University, Kyiv, Mykhailo Omelyanovich-Pavlenko St, 1, 02000

Національний транспортний університет, Київ, Михайла Омеляновича-Павленка, 1, 02000

Анотація. У роботі розкрито сутність та об'єктивна необхідність процесів глобалізації та регіоналізації господарського життя і продуктивних сил суспільства. Глобалізація та регіоналізація є невід'ємними складовими процесу інтернаціоналізації світового економічного простору. Проаналізовано взаємозв'язок процесу глобалізації та регіоналізації. Визначені основні негативні та позитивні моменти цих процесів для національних економік.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, продуктивні сили суспільства, соціально-економічні процеси, інтернаціоналізація, економічна система, економічний ефект, інтеграція, територіальні виробничі системи, регіон, потенціал регіону.

Вступ.

Інтернаціоналізація світового господарського простору є процесом об'єктивним. Це економічний процес виникнення та розвитку економічних зв'язків між економіками країн світу. Він охоплює всі сфери суспільного відтворення. Глобалізація соціально-економічних процесів і регіоналізація продуктивних сил є основними, визначальними складовими процесу інтернаціоналізації. При цьому процес регіоналізації виступає своєрідним підсиленням процесу глобалізації господарського життя. Економічний ефект глобалізаційних процесів залежить від щільності і міцності регіональних зв'язків як економічних, так і політичних всередині конкретного регіону. Налагоджені зв'язки між регіональними органами управління, виробниками, посередниками, споживачами підвищують кінцевий економічний результат. Під впливом глобалізаційних процесів формуються економічні системи нової якості, відбувається трансформація принципів і механізмів міжнародного співробітництва. В умовах всебічної глобалізації регіоналізація є важливим фактором розвитку країн в цілому і регіонів зокрема.

Регіоналізація продуктивних сил суспільства та глобалізація соціальних і економічних процесів на сучасному етапі розвитку економік країн охоплюють практично всі сфери життя. Ці процеси, з одного боку, є характерними тенденціями розвитку національних економік та продуктивних сил, але водночас є протилежними за наслідками. Регіоналізація і глобалізація на сучасному етапі є основою формування і розвитку економічних систем світу. Саме вони визначають тенденції і перспективи подальшого прогресу економік країн. Протягом останнього десятиріччя ці процеси набувають стрімкого розповсюдження. За своєю суттю глобалізація, яка охоплює і соціальні, і

економічні процеси, становить собою зростаючу взаємоінтеграцію, взаємоінтеграцію на рівні країн та на рівні регіонів територіальних економіко-виробничих систем в єдиний господарський ринково-інформаційний комплекс. Процес глобалізації необхідно супроводжувати чіткою координацією на національному та міжнародному рівнях заходів в системі фінансово-економічних, соціально-політичних, соціально-економічних, політичних та військових відносинах. Глобалізація – це формування універсального ринкового світового середовища, в якому основними інструментами активізації економічної діяльності країн є скасування тарифних і нетарифних обмежень між країнами (регуляторів зовнішньої торгівлі) та лібералізація руху факторів виробництва, у тому числі руху робочої сили, капіталу і технологій. Характерною рисою глобалізації є розвиток і збільшення чисельності транснаціональних структур. У той самий час, регіоналізація продуктивних сил супроводжується процесом посилення орієнтації на економічне зростання і відновлення продуктивних сил того чи іншого регіону. Процес регіоналізації також обумовлений необхідністю приведення до балансу характеру і обсягів виробництва територіально-господарських структур до потреб сучасного регіонального ринку і можливостей подальшого розвитку того чи іншого економічного регіону, наявності передумов такого розвитку. Існує чіткий взаємозв'язок регіоналізації та глобалізації. Але при цьому необхідно враховувати специфіку національної економіки тієї чи іншої країни, того чи іншого регіону.

Глобалізація спонукає сучасних товаровиробників найбільш ефективно і максимально в повному обсязі використовувати потенціал і можливості регіону в цілому та можливості продуктивних сил регіону зокрема для отримання позитивного економічного ефекту виробничої діяльності, підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва. Орієнтація господарської діяльності на регіональні можливості і особливості регіону є більш ефективним в сучасних ринкових умовах. Необхідним є не ігнорувати регіональні особливості господарювання при плануванні і здійсненні виробничої діяльності. Регіоналізація не є «побічним ефектом» процесу глобалізації. Регіоналізація є основою економічного розвитку, об'єктивним процесом сучасного економічного світу. Регіоналізація є доповненням процесів глобалізації. Регіоналізація сприяє економічному розвитку при умові врахування конкретних територіальних, ресурсних умов того чи іншого регіону. Безумовно, необхідно в такому складному процесі враховувати і світові тенденції господарювання. Процеси регіоналізації можуть відбуватися як на макрорегіональному рівні, так і на мікрорегіональному рівні. Різними будуть підсумки регіоналізації: від економічної і політичної ізоляції, до економічного зростання, створення вільних (спеціальних) економічних зон для прискореного економічного розвитку депресивних районів (регіонів).

При врахуванні територіальних особливостей при розміщенні виробництва зараз домінуючим стає соціально-екологічний ефект. Мінімізація суспільно-необхідних витрат на виробництво товарів або послуг поступається місцем соціальному, економічному та екологічному пріоритетам. Інфраструктурні

галузі, транспортна галузь, торгівля все більше орієнтуються на регіональні передумови і можливості розвитку. Регіоналізація продуктивних сил суспільства поступово переходить з національного масштабу до територіальних господарських районів макро-, мезо-, і мікрорівнів. Процес регіоналізації охоплює не тільки економічну сферу, але й екологічну, соціальну, релігійну, етнічну. Регіоналізація охоплює всі фази економічного циклу, починаючи з виробництва, закінчуючи споживанням кінцевого продукту. Тобто регіоналізація виробництва поєднується і посилюється регіоналізацією споживання. Регіональні ринки в умовах активної конкурентної боротьби орієнтуються на місцеві (регіональні) потреби. Орієнтація на конкретного споживача, який формує попит на регіональному ринку, тобто в межах певних суспільно-територіальних умов, є запорукою успіху економічної діяльності. Процес регіоналізації охоплює всі складові продуктивних сил, а також природно-ресурсний потенціал регіону, матеріально-технічний потенціал суспільного виробництва, соціальну складову. В кожній складовій посилюється екологічний чинник. Особливо це стосується тих територій (регіонів), де екологічний потенціал є обмеженим і екологічна ситуація є напруженою.

Після проголошення незалежності України почався процес формування і становлення національної економіки. Ці процеси будувалися на принципах політичної та економічної незалежності. Були закладені основи системи вільного підприємництва і ринку, який буде мати соціальну спрямованість. Саме в цей період процеси регіоналізації стають найбільш актуальними. Для швидкого позитивного економічного ефекту необхідно було враховувати особливості і умови функціонування продуктивних сил регіонів. Потужний вплив на процес трансформації економічної системи країни мав територіальний поділ праці і, відповідно, спеціалізація кожного регіону як на місцевому, так і на міжнародному ринках. Саме в цей період роль кожного регіону у загальному добробуті країни значно зростає. Процеси регіоналізації починають охоплювати не тільки економічну сферу, а й соціальну, екологічну. Орієнтація виробника на місцевого споживача, на його смаки, вподобання, на місцеву специфіку споживання в цілому, дає можливість найбільш ефективного і повного завантаження виробничих потужностей пріоритетних галузей і виробництв в регіоні. Тим самим це дає можливість зосереджувати увагу на пріоритетних галузях, враховуючи умови функціонування регіональних продуктивних сил. В процесі поглиблення і поширення регіоналізації формуються все тісніші зв'язки між економічними регіонами з одного боку, тісніші регіональні економічні, політичні, військові інтеграційні зв'язки країни зі світовим співтовариством, посилюється транснаціоналізація економіки, змінюється територіальна структура і національної, і світової економіки. Основними елементами такої структури стають регіональні економічні союзи, які виступають осередком економічного розвитку. Для поширення впливу і зміцнення своїх позицій на міжнародній арені країни-центри залучають у свої системи нові країни на вигідних для них умовах. Слаборозвитуті країни і регіони не можуть активно впливати на зміни неравноправного становища в системі міжнародного поділу праці та розраховувати на суттєве підвищення

добробуту свого населення, оскільки в таких країнах рохвиваються тільки ті виробництва, яких вимагає міжнародний поділ праці з боку країн-центрів. Таким чином, певні регіональні переваги вже не є невизначальними в процесі міжрегіонального поділу праці. Так відбувається тому, що необхідно, щоб ці переваги були у сфері інтересу великих економічних центрів. Наслідком процесу регіоналізації в даному випадку є нав'язування слаборозвинутих країнам ті галузі і виробництва, для яких навіть можуть бути не враховані регіональні особливості і можливості. Це відбувається шляхом кредитування, створення умов для збуду продукції, і в кінцевому результаті це призводить до залежності таких країн від економічної волі країн-центрів. Породжується процес підпорядкування національної економіки слаборозвинених країн економічній системі країн-центрів. Звичайно відбуваються зміни у територіальній та галузевій структурах таких економік. Виходячи з таких позицій, останім часом з'являється певна кількість противників глобалізаційних процесів. Але, разом з тим, глобалізаційні тенденції не пригнічують національного виробника. Національний виробник в сучасних умовах повинен враховувати світові орієнтири виробництва товарів та послуг, оскільки глобалізаційні процеси передбачають ущільнення та поглиблення зв'язків національних економік зі світовим простором. Глобалізація і регіоналізація є процесами закономірними і об'єктивними. Закрита і ізольована економіка втрачає позитивні передумови та фактори розвитку, що надають ці процеси. Відкритість і причетність до сучасних глобалізаційних процесів дає можливість отримати позитивний економічний ефект, але необхідно оперативно реагувати на виклики глобалізації.

Заключення і висновки.

У статті були розглянуті процеси глобалізації та регіоналізації сучасного економічного господарського простору. Визначено, що глобалізація і регіоналізація як складові елементи інтернаціоналізації є невід'ємною складовою економічного успіху і процвітання сучасної країни. Глобалізаційні процеси підсилюються правильними кроками на шляху проведення регіоналізації. Актуальним і важливим для економічного піднесення країни і регіону є саме врахування регіональної специфіки, можливостей того чи іншого регіону, природо-ресурсної бази і потенціалу регіону. Без участі країни у глобальних процесах сучасності не можна говорити про перспективи її розвитку і процвітання. Замкненість і закритість країни призводить до її ізоляції від сучасних тенденцій розвитку, до економічного спаду, неможливості конкурувати на ринках, неможливості виходу на зовнішні ринки. Глобалізація і регіоналізація є реаліями сучасного економічного життя.

Література:

1. Голіков А.П., Дейнека О.Г., Позднякова Л.О., Черномаз П.О. Регіональна економіка та природокористування. 2-е вид. / за ред. Голікова А.П.: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.
2. Горло Н. Особливості політичної регіоналізації України в контексті впливу глобалізаційних процесів / Н. Горло // Політичний менеджмент, - №1-2,

2012. – С. 103-111.

3. Лютак О.М. Регіоналізація в умовах формування єврорегіональної політики України / О.М. Лютак // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць. ЛНТУ. – Випуск 7 (28). – Ч.2. – Луцьк, 2010. – С. 66-75.

4. Римаренко С. Регіоналізм та регіоналізація. Питання типології / С. Римаренко // Наукові записки інституту політехнічних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – С. 44-49.

***Abstract.** Regionalization of the productive forces of society and the globalization of social and economic processes at the present stage of development of economies cover almost all spheres of life. Regionalization and globalization at the present stage are the basis for the formation and development of economic systems in the world. They determine the trends and prospects for further progress of economies. Over the last decade, these processes have become more widespread. There is a clear link between regionalization and globalization. But it is necessary to take into account the specifics of the national economy of a country or region. Globalization and regionalization are natural and objective processes. The paper reveals the essence and objective necessity of the processes of globalization and regionalization of economic life and productive forces of society. Globalization and regionalization are integral components of the process of internationalization of the world economic space. The relationship between the process of globalization and regionalization is analyzed. The main negative and positive aspects of these processes for national economies are identified.*

***Key words:** globalization, regionalization, productive forces of society, socio-economic processes, internationalization, economic system, economic effect, integration, territorial production systems, region, potential of the region*

Статья отправлена: 07.12.2020 р.

© Редько Н.О.

УДК 330.322

INVESTMENT RISK AS A FACTOR OF INNOVATION РИЗИК ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Amelina N.K. / Амеліна Н.К.

senior lecturer department of economics

ORCID: 0000-0003-3807-5991

National Transport University, Kyiv, M. Omelyanovich-Pavlenka, 1, 01010

Національний транспортний університет, Київ, М. Омеляновича-Павленка, 1, 01010

Анотація. В роботі розглядається взаємозв'язок інноваційної та інвестиційної діяльності. У більшості країн підприємства прагнуть підвищити конкурентоспроможність за рахунок впровадження інноваційної діяльності. Це в свою чергу потребує додаткових коштів і вигляді інвестицій. Себто, жодна інноваційна діяльність неможлива без інвестиційної. Слід відмітити, що інвестиції завжди пов'язані з ризиками. Розмір та варіант здійснення інвестицій мають вплив на розвиток підприємств, що займаються та впроваджують у своїй діяльності інновації. В той же час, внаслідок відсутності інвестицій блискучі розробки неможливо впровадити у виробництво, незважаючи на наявність відповідної ринкової потреби. Що стосується розвитку та залучення інвестицій, то від ступеня сприятливості їх умов функціонування залежать динаміка та напрями поширення інновацій. Таким чином, особлива роль інвестицій в інноваційному розвитку безперечна.

Ключові слова: інновація, інвестиції, ризики інвестування, інноваційний продукт

Вступ.

Визначальним чинником економічного зростання в будь-якій державі нині є інновації, або технологічні і організаційні нововведення. У більшості країн підприємства прагнуть підвищити конкурентоспроможність за рахунок впровадження інноваційної діяльності, розвитку наукових досліджень та прискорення введення їх результатів. У інноваційну сферу вкладаються величезні інвестиції та залучаються значні людські ресурси. Інновація з точки зору виробництва товарів і послуг для ринку – це результат інтелектуальної праці, яка спочатку направлена на отримання нового продукту, який має властивість товару з незвичайними функціями та властивостями.

Основний текст.

Особливе значення для виробництва мають інновації, що мають великі перспективи. Такі інновації радикально змінюють виробничий потенціал підприємств, а отже, і ефективність виробництва. До них відносять передусім новітню техніку та технології. Значущість інноваційного продукту для економічної діяльності підприємств визначається його ефективністю, яка в неоднакових умовах відрізняється. Як правило, ефективність інновації вимірюється успіхом підприємства на ринку.

Проте на сьогодні жодна інноваційна діяльність неможлива без інвестиційної. Ціни на інноваційну продукцію в найближчі десятиліття мають тенденцію до стрімкого падіння. Це відбувається завдяки зростанню торгівлі та розповсюдженню науково-технічного прогресу, що дає можливість більш ефективно виготовляти, реалізовувати та впроваджувати інновації. Завдяки цьому багато підприємств збільшують розміри інвестування, підвищуючи тим самим свої прибутки.

Зниження цін на інвестиційні товари забезпечує реальне збільшення інвестування. В ході проведено аналізу Дослідницьким департаментом МВФ при застосуванні імітаційного моделювання чітко вказує на те, що підвищення ефективності інновацій та інноваційного продукту суттєво впливає на збільшення інвестицій в цьому напрямку. Хоча в останні десять років спостерігається зниження стрімкості падіння цін на інновації, що в свою чергу уповільнює розмір інвестування. В сучасних економічних умовах, що супроводжуються зниженням попиту на інновації, напруженістю світової торгівлі, млявими темпами виробництва інноваційних товарів та послуг призводять до стримання росту інвестування у всьому світі.

Слід відмітити, що інвестиції завжди пов'язані з ризиками. Розмір та варіант здійснення інвестицій мають вплив на розвиток підприємств, що займаються та впроваджують у своїй діяльності інновації. Дуже часто визначення вартості та ціни майбутнього інноваційного продукту чи послуги може надати перевагу для інвестора у здійсненні так званого «першого кроку», тобто зацікавити інвестора вкладати кошти саме в це підприємство. В деякій мірі ризик інвестування в цьому випадку пом'якшується тією обставиною, що більш ризикована інновація має і більшу ціну в майбутньому. Часто інвестора можна зацікавити можливістю повернення вкладених коштів, якщо внески здійснювались у вигляді паїв – інвестори, які повертають паї раніше інших, можуть повернути більшу суму коштів. В останні роки спостерігається тенденція проводити операції по інвестуванню в тому ж напрямку, що проводять інші зацікавлені інвестори. Це обумовлено пошуком підвищеної прибутковості від вкладених коштів, хоча майже не мінімізує ризик для майбутнього інвестора. При цьому характер інновацій, в які інвестують кошти уявляється більш важливим, ніж їх розмір чи ціна. Це важливий фактор, який необхідно враховувати при виборі підприємства або інноваційного продукту чи послуги для можливості мінімізації інвестиційних ризиків.

При здійсненні інвестицій в інновації потрібен якісний аналіз можливих ризиків на рівні підприємства, використовуючи більш якісні дані про майбутній інноваційний продукт або послугу, що спираються на моніторинг ринку, наявні індикатори ризику та аналіз.

В той же час, внаслідок відсутності інвестицій блискучі розробки неможливо впровадити у виробництво, незважаючи на наявність відповідної ринкової потреби. Розв'язати цю проблему можна за рахунок інноваційно-інвестиційного управління, що виходить за межі окремого підприємства. Кажучи про роль підприємств в інноваційному процесі, доцільно визначити, які підприємства дають більше інновацій, і особливо інновацій-чинників, – великі або малі. Це значною мірою зумовлює стратегію структурної політики в кожній господарській системі, у тому числі і на рівні регіонів.

Дослідження діяльності малих інноваційних підприємств і великих корпорацій Німеччини, Франції та США показав, що господарюючі системи мають як переваги один перед одним, так недоліки в створенні та використанні інновацій. Можна зробити висновок про розумне поєднання долі великих і малих форм підприємств в забезпеченні найбільшої ефективності інноваційних

процесів. Загальним для усіх форм реалізації інноваційних процесів є складний механізм організації і управління виробництва та надання послуг, які є найважливішою тенденцією сучасних інноваційних процесів.

Особливість інноваційної діяльності підприємств, як об'єктів державного стимулювання залучення інвесторів та інвестиції, перетворює вплив державного управління на виробництво та надання послуг. Основною є створення та підтримка підприємств виробничого типу, оскільки інноваційна сфера як організаційно-економічний феномен відноситься найбільшою мірою до виробників, а не тільки до споживачів продукції та послуг.

Що стосується розвитку та залучення інвестицій, то від ступеня сприятливості їх умов функціонування залежать динаміка та напрями поширення інновацій. Таким чином, особлива роль інвестицій в інноваційному розвитку безперечна. Від їх надходження залежить багато питань, що визначають інноваційну активність усіх учасників інноваційних процесів.

Розглядаючи загальне завдання розвитку інвестицій в інновації, слід зазначити, що в умовах кардинальних перетворень органи влади мають бути не тільки споживачами досягнень науки, техніки та технологій, а й безпосередніми організаторами інноваційної діяльності та стимулювати залучення інвестицій. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств проявляється в реалізації проектів із модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних засобів. Інноваційний розвиток має супроводжуватись системним комплексом дій підприємств щодо створення сприятливих умов визначення напрямів розвитку в умовах підвищеної ризиковості для залучення інвестицій.

Висновок.

Реалізація розвитку інноваційної діяльності є особливо важливою для залучення потенціальних інвесторів та створенні сучасної моделі економічної та інноваційної політики. Тобто для стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств. необхідне правове та економічне забезпечення майбутнього навантаження, коли частка інвестиційних коштів для підприємств, що реалізуються за рахунок прибутку, позикових коштів становить 2/3 загального обсягу інвестицій. Загальним напрямком стимулювання інноваційної діяльності підприємств є підвищення прибутковості коштів, вкладених у виробництво, та оптимізація їх використання в інших сферах функціонування. Комплекс таких заходів може суттєво пожвавити інноваційну та інвестиційну діяльність підприємств.

При цьому повинні враховуватись складності, з якими можуть стикатись як підприємства-виробники інноваційного продукту чи послуги так і інвестори. Оскільки, зниження цін на інновації призводять до зменшення доходів підприємств. Саме тому мають розроблятися заходи мінімізації потенційних ризиків як іноватора так і інвестора.

Література

1. Ціна на капітальні товари: драйвер інвестицій під загрозою? International Monetary Fund | April 2019
2. Ahn, JaeBin, Era Dabla-Norris, Romain Duval, Bingjie Hu, and Lamin Njie.

2019. «Reassessing the Productivity Gains from Trade Liberalization.» Review of International Economics, 27(1): 130–54.

3. Gaspar, Victor, David Amaglobelo, Mercedes Garcia-Escribano, Delphine Prady, and Mauricio Soto. 2020. «Fiscal Policy and Development: Human, Social and Physical Investment for the SDGs.» IMF Staff Discussion Note 19/03, International Monetary Fund, Washington, DC.

References.

1. Price of capital goods: is the investment driver at risk? International Monetary Fund | April 2019

2. Ahn, JaeBin, Era Dabla-Norris, Romain Duval, Bingjie Hu, and Lamin Njie. 2019. «Reassessing the Productivity Gains from Trade Liberalization.» Review of International Economics, 27(1): 130–54.

3. Gaspar, Victor, David Amaglobelo, Mercedes Garcia-Escribano, Delphine Prady, and Mauricio Soto. 2020. «Fiscal Policy and Development: Human, Social and Physical Investment for the SDGs.» IMF Staff Discussion Note 19/03, International Monetary Fund, Washington, DC.

Abstract.

***Introduction.** Innovation is a determining factor in economic growth in any country today. Innovation in terms of production is the result of intellectual labour.*

***The main text.** At present, neither innovation is possible without investment. It should be noted that investment is always associated with risk. To some extent, the risk is mitigated by the fact that a more risky innovation has a higher price in the future.*

However, the nature of the innovation in which the investment is made is considered more important than its size or price. The problem can be solved by innovation and investment management, which goes beyond the individual enterprise. The specific nature of the innovative activities of enterprises as objects of state incentive to attract investors makes it possible for the state to regulate the work of enterprises.

As regards the development and attraction of investments, the dynamics and direction of the expansion of innovations depend on the degree to which the operating environment is favourable. Innovative development must be accompanied by a set of measures to create the conditions for determining the development of innovations in conditions of increased risk for attracting investments.

***Conclusion.** The implementation of innovation development is particularly important for attracting potential investors. This is why measures must be developed to minimise potential risks for both the innovator and the investor.*

***Key words:** innovation, investment, investment risks, innovative product*

Стаття відправлена: 08.12.2020 г.

© Амеліна Н.К.

УДК 339.187.6:005.332.4

EVALUATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF LEASING OPERATIONS**ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ****Vartanova O. V. / Вартанова О.В.***Doctor of Economics, Professor/ доктор економічних наук, професор***Brusko I.V. / Бруско І.В.***PhD candidate specialty 075 "Marketing"/ здобувач освітньо-наукового рівня вищої освіти**доктор філософії за спеціальністю 075 «Маркетинг»**Cherkasy State Technological University/**Черкаський державний технологічний університет*

Анотація. Проаналізовано переваги і недоліки лізингу, як виду інвестиційної діяльності, порівняно з іншими джерелами інвестицій, сформована методика оцінки економічної ефективності лізингових операцій та запропоновано розрахунок ставки фінансового лізингу порівняно з умовами, які пропонують кредитори.

Ключові слова: Лізинг, конкуренти, переваги лізингу, лізингодавець, лізингоодержувач.

Вступ. Останнім часом в Україні з'являється все більше досліджень, присвячених виявленню порівняльної ефективності лізингу в порівнянні з іншими формами фінансування. У більшості досліджень проводиться кількісний або якісний порівняльний аналіз з банківським кредитом або лізингу з покупкою активів за власні кошти, де результатом є висновок про незаперечну ефективності лізингу в порівнянні з іншими формами фінансування.

Рішення про використання лізингу при здійсненні конкретного проекту має прийматися на основі порівняльного аналізу з іншими достатніми формами інвестицій. Результатом таких досліджень зазвичай є висновок про однозначну ефективності лізингу і, відповідно, про пріоритетність цієї форми залучення ресурсів при прийнятті управлінських рішень.

У фінансовій сфері лізингові операції являють собою вид послуг в формі кредиту на придбання майна організацій. Операції на основі лізингових схем дають можливість оновити основні фонди, знизити базу оподаткування, а також отримати ресурси, в яких виникла потреба.

До основних переваг лізингових операцій можна віднести високу доступність, швидкість оновлення основних фондів, тривалий період, виняток нецільового використання майна, а в кінцевому підсумку отримати можливість придбання майна за заниженою балансовою вартості [1].

Лізингові операції мають перевагу над іншими формами фінансування, оскільки представляють сукупність процесів кредитування, оренди та інвестування одночасно [2, с. 134].

Переваги лізингу для лізингоодержувачів полягають в наступному:

- термін договору лізингових операцій укладається на тривалий термін, тому немає необхідності в швидкому поверненні;
- сприяє мобільності при довгостроковому фінансовому та інвестиційному плануванні;

- фіксовані платежі з оплати договору лізингу відносяться безпосередньо на власність, що в свою чергу значно зменшує базу оподаткування по обчисленню в бюджет податку на прибуток;
- лізингові операції забезпечують фінансування лізингоодержувача в необхідному об'єкті відповідно до його потреб в фінансових активу. Це досить вигідно саме невеликим позичальникам, які потребують гнучкому фінансуванні за допомогою овердрафту або позички, що отримують більші фірми;
- покупка і процес фінансування активів організацій відбувається одночасно;
- термін експлуатації придбаного майна відповідає періоду фінансування активів;
- підвищення гнучкості лізингоодержувача в прийнятті рішень, оскільки надається широкий вибір умов лізингових контрактів відповідно до його потреб та можливостей;
- дає можливість без значних фінансових вкладень відкрити великий бізнес;
- лізингоодержувач має величезні можливості координувати свої витрати на реалізацію продукції, так як лізингові платежі здійснюються за певними фіксованими сумами відповідно до графіка платежів. Це забезпечує стабільність у фінансовому плануванні;
- лізингові операції дають можливість розширення виробництва і налагодити обслуговування лізингового обладнання без величезних витрат і без необхідності залучати позикові кошти;
- можливість покупки майна в кінці терміну лізингу за високою ліквідаційною вартістю[3, с. 96].

Багато фінансових інститутів розглядають лізинг як інструмент для ефективних інвестицій. Для цих цілей можуть створюватися спеціалізовані лізингові компанії[4, с. 54].

Лізингові компанії, в свою чергу, мають наступні переваги при проведенні лізингових операцій:

- ✓ повернення частини вартості предмета лізингу після реалізації може принести досить високий дохід;
- ✓ лізингодавець може закладати майно, яке здано в лізинг, отримуючи при цьому додаткове фінансування для розширення і продовження діяльності;
- ✓ передача лізинг виробничого за кордоном обладнання дозволяє залучати фінансові кошти від іноземних організацій;
- ✓ лізингові операції тягнуть за собою розширення власної клієнтської бази. Ті клієнти, які не могли зробити відволікання оборотних коштів на покупку основних фондів, тепер можуть стати вже клієнтами постачальника. У того постачальника, який співпрацює з лізинговою компанією, може з'явитися лізинговий механізм фінансування для своїх клієнтів, здійснюючи постачання без розстрочки платежів за обладнання;
- ✓ лізингові операції формують у постачальника сильну конкурентну перевагу. Деякі постачальники обладнання пропонують своїм клієнтам продаж за допомогою лізингу. Продаж обладнання в лізинг є потужним

- ривком, яким дозволяє залучити конкурентів в якості клієнтської бази;
- ✓ майно, передане в лізинг, залишається у власності лізингодавця, тому ризик неповернення коштів мінімальний;
 - ✓ оплата послуг за лізинговою схемою становить велику частку від комісійної винагороди лізингодавця; [5, с. 56]
 - ✓ виключення нецільового використання коштів, так як в процесі лізингових операцій кошти спрямовуються лише на покупку активів.

Для комерційних банків, які є учасниками в лізингових операціях, мають місце такі переваги, як:

- значне зниження податкових витрат, що дозволяють зменшити вартість угоди за лізинговою схемою. Низька вартість лізингової операції дає можливість здійснити запланований проект та знизити кредитні борги для позичальників, що відчутно підвищує якість таких позик;
- кредитор зберігає за собою право власності на забезпечення, що вирішує проблеми з процедурами по стягненню майна, якщо в цьому буде необхідність. Можливість зміцнення прав комерційного банку по зверненню стягнення на забезпечення призводить до збільшення якості угоди і життєздатності більшого числа інвестиційних проектів;
- можливість комерційного банку домогтися більш високої ліквідності свого кредитного портфеля.

Проте, лізингові операції можуть використовуватися в якості інструменту, істотно ускладнює ефективний податковий контроль з податку на прибуток організацій, що призводить до додаткових витрат на утримання відповідного адміністративного апарату. [6, с. 97]

Досвід розвитку лізингу підтверджує його величезну роль в процесі оновлення виробництва, а також в розширенні збуту та активізації фінансового інвестування.

Таким чином, конкурентні переваги лізингу дають впевненість в тому, що він має перевагу над іншими формами фінансування. Та все ж перед вчиненням лізингових операцій слід ретельно продумати фінансовий план і розрахувати використання ресурсів, які можна витратити на розвиток бізнесу, з урахуванням не тільки всіх конкурентних переваг лізингових операцій, але й недоліків, з метою виключення збитків.

Література

1. Закон України "Про лізинг" (723/97-ВР) зі змінами.
2. Корінь А.В. Пріоритетні напрямки розвитку механізму оподаткування електронної підприємницької діяльності // Актуальні питання сучасної науки. - 2009. - № 8. - С. 127-135.
3. Іванов А. А. Договір фінансової оренди (лізингу): Навчально-практичний посібник / А. А. Іванов. - М.: Проспект, 2011. - 137с.
3. Корінь А.В. Міжнародні біржові фонди як основа диверсифікації інвестиційного портфеля // Світ наукових відкриттів. 2010. - № 4-9. - С. 53-55.
4. Левкович А.О. Парадокс лізингу // Лізинг Ревю. - 2003. - № 2. - С. 21-27

Abstract. *The advantages and disadvantages of leasing as a type of investment activity in comparison with other sources of investment are analyzed, the method of estimating the economic efficiency of leasing operations is formed and the calculation of the financial leasing rate in comparison with the conditions offered by creditors is offered.*

Key words: *Leasing, competitors, leasing advantages, lessor, lessee.*

УДК 338.439

THE ANALYSIS OF FOOD SECURITY GLOBAL RISKS АНАЛИЗ ГЛОБАЛЬНЫХ РИСКОВ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Pruntseva G.O. / Прунцева Г.А.

*s.e.s., doctorate student / к.э.н., докторант*ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5703-201X>

NSC "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Heroiv Oborony, 10

ННЦ "Інститут аграрної економіки", Київ, вул. Героїв Оборони, 10

Abstract. *The article deals with the risks of food security in the context of globalization and global changes. It was found that the state of food security is influenced by the level of income of the population and the state of the economy. The food security system faces not only traditional external economic threats, but also globalization threats. Globalization risks include the following risks: growing mobility of intellectual resources, increased labor migration and environmental risks.*

Key words: *food security, agricultural, production*

Introduction. The level of food security is an indicator of the effectiveness of government policy. Namely, the state develops and implements instruments for regulating agricultural production and the level of food prices. At the same time, agricultural production depends on both internal and external factors, which are becoming more relevant in the context of globalization.

Analysis of recent research. Bryan McDonald notes, that globalization and global change have amplified traditional food security concerns such as chronic malnutrition but have also given rise to new forms of challenges from biotechnology, bioterrorism, and emerging infectious diseases. Food security challenges are made more complex in that they impact and interact with other global security concerns such as reducing conflict and instability, maintaining economic prosperity, and ensuring human rights [1]. Meredith Knaak underlines, that the globalization of food production and transport lead to many negative externalities and other costs, on top of the economic costs of food production. As a result of globalization, farmers are pressured to sacrifice the long-term sustainability of their crops for higher productivity [2]. The changing food systems brought about by the forces of globalisation have led to new challenges and opportunities: there is alarm that local culture and food traditions are disappearing, where multinational and transnational corporations are increasingly controlling national food; in addition, for most countries, micronutrient deficiencies are of concern; as a result, many countries in the developing world are faced with the continuing burden of undernutrition and food insecurity; at the same time, changes in diet and physical activity patterns are increasing the incidence of diet-related non-communicable diseases (NCDs), principally obesity, coronary heart disease, diabetes and hypertension [3].

The purpose of the article. The main purpose of the study is analysis of food security global risks

The main results of the study. Ensuring food security in the context of globalization should take into account both the specific characteristics of countries where food production and consumption take place, and global market problems of

food production. According to the report “Crop Prospects and Food Situation” of The Food and Agriculture Organization (FAO), protracted conflicts and dry weather remain the leading causes of severe food insecurity, making it difficult for millions of people to access food. The FAO report says 41 countries, 31 of which are in Africa, still need external food assistance. The main problems affecting the state of food security at the global level include the following: lack of rainfall in arid regions, long-term military conflicts and animal diseases (Table 1).

Table 1

The main problems affecting Food Security at global level

THE MAIN PROBLEMS	FOOD SECURITY AT GLOBAL LEVEL
Lack of rainfall in dry areas	The effects of cyclones and a lack of precipitation lead to a reduction in agricultural production, which in turn leads to a significant increase in the demand for imports of cereals and other crops.
Prolonged military conflicts	Prolonged military conflicts overwhelm effective production of agricultural products, block access to resources and increase the cost of production.
Animal diseases	Recently, disease “African swine fever virus” has become widespread. The disease is spreading rapidly in China, Vietnam, Cambodia, Mongolia, the Democratic People's Republic of Korea and the Lao People's Democratic Republic.

The source: own development based on FAO

The state of food security is influenced by the level of income of the population and the state of the economy. As economic growth slows, access to food for the poor is shrinking, leaving food insecure in some countries without conflict. Trends in the prevalence of malnutrition and the number of malnourished people are shown in Figure 1.

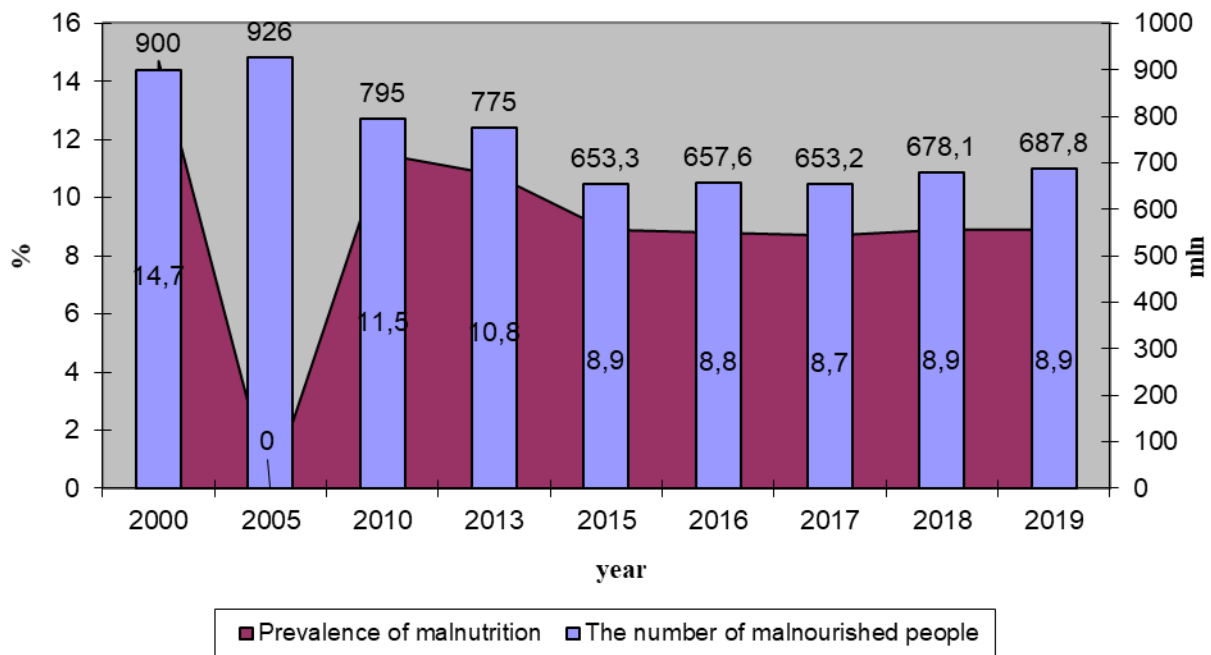

Figure 1. The number of malnourished people

The source: own development based on FAO

According to FAO estimates, in 2019 the number of people suffering from malnutrition reached to 687,8 million people: more than in 2015 (653,3 million people), although less than in 2000 (900 million people). In 2019 the prevalence of malnutrition reached 8,9%. According to FAO experts, this situation is due to the aggravation of military conflicts intensified by droughts or floods. This growth is a matter of deep concern and seriously complicates the implementation of the international community's commitment to end famine by 2030.

The features that affect the level of economic security of the agricultural industry include: the biological nature of production, the need to involve natural resources in production, low price elasticity of demand for agricultural products, direct connection with the functioning of rural areas and their infrastructure, short shelf life of certain types of agricultural products, and others. In addition, it is necessary to take into account such features of agriculture as: unsatisfactory financial condition of the industry, low profitability of agricultural production, high cost of attracted capital, high risks in livestock and crop production. For the agricultural industry, environmental threats associated with the use of modern agricultural technologies are of great importance. Sometimes natural resources for agricultural production are an integral part of production resources, the extraction of which leads to environmental pollution, irrational use or depletion of soils and in the long term will lead to a decrease in the efficiency of agricultural production.

Conclusions. Thus, the food security system faces not only traditional external economic threats, but also globalization threats. Globalization risks include the following risks: growing mobility of intellectual resources, increased labor migration, increased environmental risks. The successful elimination of globalization threats of food security presupposes their regular monitoring, the development of mechanisms to block threats, the intensification of the country's participation in bilateral, integration, regional and multilateral cooperation

References

1. McDonald B. (2020). *How does globalization affect food security today?* Retrieved from <https://politybooks.com/how-does-globalization-affect-food-security-today/>
2. Knaak M. (2013). *Globalization: Impacts on Food Security, Environment, and Biodiversity*. Retrieved from <https://citynetmembers.wordpress.com/2013/10/04/globalization-impacts-on-food-security-environment-and-biodiversity/>
3. Kennedy G, Nantel G, Shetty P. et al. (2004). *Globalization of food systems in developing countries: impact on food security and nutrition*, Retrieved from <https://www.eldis.org/document/A62397>

References

1. McDonald B. (2020), How does globalization affect food security today?, [Online], available at: <https://politybooks.com/how-does-globalization-affect-food-security-today/> (Accessed 22 November 2020).
2. Knaak M. (2013), Globalization: Impacts on Food Security, Environment, and Biodiversity. [Online], available at: <https://citynetmembers.wordpress.com/2013/10/04/globalization-impacts-on->

food-security-environment-and-biodiversity/ (Accessed 24 November 2020).

3. Kennedy G, Nantel G, Shetty P. et al. (2004), Globalization of food systems in developing countries: impact on food security and nutrition, [Online], available at: <https://www.eldis.org/document/A62397> (Accessed 26 November 2020).

Аннотация. Уровень обеспечения продовольственной безопасности является индикатором эффективности государственной политики. Именно государство разрабатывает и внедряет инструменты регулирования производства сельскохозяйственной продукции и уровень цен на продукты питания. В то же время, производство сельскохозяйственной продукции зависит как от внутренних факторов, так и внешних факторов, которые становятся более актуальными в условиях глобализации. При обеспечении продовольственной безопасности в условиях глобализации необходимо учитывать как специфические характеристики внутреннего рынка, где осуществляется производство и потребление продуктов питания, так и глобальные рыночные проблемы производства продуктов питания. К особенностям, влияющим на уровень продовольственной безопасности, можно отнести биологический характер производства, низкую ценовую эластичность спроса на сельскохозяйственную продукцию, срок хранения сельскохозяйственной продукции. Кроме того, нужно учитывать такие особенности сельского хозяйства, как низкую доходность аграрного производства, высокую стоимость привлеченного капитала, высокие риски. На процесс обеспечения продовольственной безопасности оказывают влияние такие глобальные угрозы, как растущая мобильность интеллектуальных ресурсов, увеличение трудовой миграции, усиление рисков экологического характера. Риски экологического характера часто связаны с использованием современных агротехнологий. Очень часто природные ресурсы для аграрного производства являются составной частью производственных ресурсов, добыча которых приводит к загрязнению окружающей среды, нерациональному использованию или истощению почв, что в длительной перспективе может привести к снижению эффективности аграрного производства.

Таким образом, на процесс обеспечения продовольственной безопасности оказывают влияние не только внутренние риски, но и глобальные угрозы, к которым можно отнести растущую мобильность интеллектуальных ресурсов, увеличение трудовой миграции, усиление рисков экологического характера. Успешное устранение глобализационных угроз системы продовольственной безопасности предполагает построение эффективной системы их регулярного мониторинга, разработку механизмов по реагированию на неблагоприятное изменение ситуации, интенсификацию участия страны в двустороннем, интеграционном, региональном и многостороннем сотрудничестве по обеспечению продовольственной безопасности.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сельское хозяйство, производство,

Статья отправлена: 07.12.2020 г.

© Прунцева Г.О.

УДК 631.162:63

MANAGEMENT ACCOUNTING OF FINANCIAL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE**УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Averkyn Ya.F. / Аверкин Я.Ф.

PhD student / аспірант

ORCID: 0000-0002-1292-7394

West Ukrainian National University, Ternopil, 11 Lvivska Str. , 11, 46009

Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Львівська, 11, 46009

Анотація. Стаття присвячена проблемі управлінського обліку фінансової діяльності підприємства. Автор дослідив існуючі підходи до розуміння фінансової діяльності підприємства в частині реалізації принципів управлінського обліку. В статті виокремлено змістові визначальні характеристики (посередництво у сфері фінансів, фінансове забезпечення діяльності підприємства, фінансові відносини, комплекс завдань для забезпечення інвестиційної діяльності, процес формування грошових фондів), які стали підґрунтям для формування авторського підходу до формування поняття «фінансова діяльність підприємства».

Ключові слова: управлінський облік, фінансова діяльність підприємства,

Вступ. В умовах динамічного ринкового середовища перед підприємствами постає важливе завдання щодо забезпечення безперебійного його виживання у довгостроковій перспективі. Ефективна діяльність підприємств залежить і від стану управлінського обліку фінансової діяльності підприємства. Зважаючи на той факт, що управлінський облік являє собою інтегровану систему збору, обробки та передачі інформації внутрішнім користувачам щодо доходів і витрат підприємств з метою забезпечення ефективного управління собівартістю та отримання позитивного фінансового результату, важливим є аналіз фінансової діяльності підприємства. Це пояснюється тим, що формування капіталу, залучення всіх видів ресурсів, прийняття управлінських рішень неможливе без належної фінансової підтримки. Така фінансова підтримка може забезпечуватися не лише власними фінансовими ресурсами, а й позиченими та залученими. Проте, управлінці на підприємствах повинні звертати увагу на формування оптимальної структури фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства. Це передбачає дослідження існуючих теоретичних підходів, концепцій, моделей формування та раціонального використання фінансових ресурсів в ході фінансової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей обліку фінансової діяльності підприємства розкрито у працях такими вченими, як-от: Задорожний З.-М. В. [7], Крупка Я.Д., Питель С.В., Мельничук І. В., [11] Загородній А.Г. [5], Вознюк Г.Л., [5] Атамас П.Й. [3] та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні теоретичних основ фінансової діяльності підприємства в системі управлінського обліку.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в науковій літературі

немає єдиного підходу до розуміння сутності фінансова діяльність підприємства, що ускладнює реалізацію принципів управлінського обліку. Відтак, наше дослідження спрямоване на визначення змістових визначальних характеристик для формування авторського підходу до визначення фінансової діяльності підприємства. Змістові визначальні характеристики виокремлюватимемо виходячи із визначень цього поняття, які представлено в науковій літературі.

На підставі існуючих теоретичних підходів означення поняття «фінансова діяльність підприємства» нами виокремлено змістові визначальні характеристики, які стануть підґрунтям для формування авторського підходу до формування поняття «фінансова діяльність підприємства» (рис.1.).

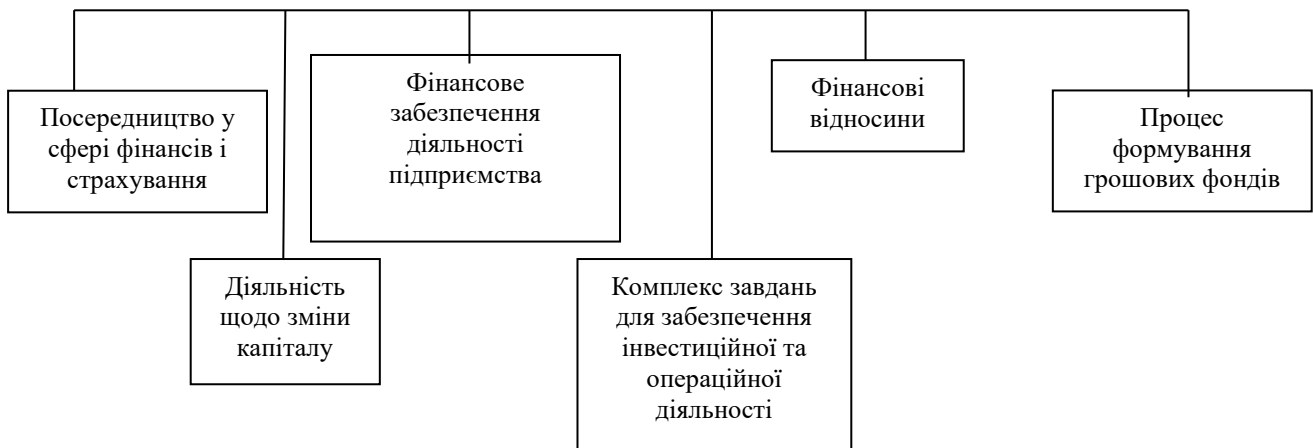

Рис.1. Змістові визначальні характеристики поняття «фінансова діяльність підприємства»

На ґрунті проведеного дослідження щодо виокремлення підходів до фінансової діяльності підприємства, можна зробити висновок про те, що найбільш поширеними його ключовими ознаками є посередництво у сфері фінансів і страхування, діяльність щодо зміни капіталу, фінансове забезпечення діяльності підприємства, комплекс завдань для забезпечення інвестиційної та операційної діяльності, фінансові відносини, процес формування грошових фондів. Ключова ознака «діяльність у сфері фінансів і страхування» виокремлено в Господарському кодексі. На нашу думку, така характеристика є більш широкою, оскільки посередництво покликане сприянню створення відносин із учасниками ринку. Такий підхід є базисом для формування авторського визначення фінансової діяльності Крамаренко Т.О і Черною О.Є. [9], в якому визначальною характеристикою є «фінансові відносини». Варто зазначити, що дійсно фінансові відносини між суб'єктами господарювання є досить важливими, проте на підприємстві ці відносини мають мати кінцеве спрямування в частині збільшення вартості капіталу, забезпечення операційної і інвестиційної діяльності.

В МПСБО №1 та працях Загороднього А.Г., Вознюк Г.Л. [5] та Атамаса П.Й. [3] виокремлено таку визначальну характеристику як «діяльність щодо зміни капіталу», для формування системи необхідних заходів,

здійснюваних підприємством задля реалізації поточних та стратегічних завдань розвитку, забезпечення діяльності фінансовими ресурсами, управління ними, вчасного та повного використання фінансових зобов'язань [5]. Бандурка О.М., Коробов Н.П., Орлов П.І., Петрова К.Я. [18] розкривають зміст поняття фінансова діяльність через призму «процесу формування грошових фондів». Доцільно наголосити на тому, що зміна капіталу та формування грошових фондів повинне спрямовуватися на провадження операційної та інвестиційної діяльності.

Низка вчених таких як Азаренкова Г.М., Журавель Т. М., Михайленко Р.М. [1], Любенко Н.М. [12], Бендар М.М., Непочатенко О.О., Аранчій В.І. [2], Зятковський І.В., Зятковська Л.І., Романів М.В. [8], Поддєрьогін А.М. [20], Загородній А.Г. [5] Манів З.О., Луцький І.М. [16] трактують фінансову діяльність підприємства через призму «фінансове забезпечення діяльності підприємства». Така ознака є важливою, оскільки провадження операційної та інвестиційної діяльності на підприємстві здійснювати досить складно без належної кількості фінансового забезпечення.

На нашу думку, фінансова діяльність підприємства – це діяльність, яка пов'язана зі зміною капіталу, що передбачає формування фінансових ресурсів забезпечення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в системі ринкових відносин.

Фінансову діяльність підприємства в системі управлінського обліку спрямовано на вирішення таких основних завдань:

- фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності;
- пошук резервів збільшення доходів, прибутку, підвищення рентабельності та платоспроможності;
- виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, банками;
- мобілізація фінансових ресурсів в обсязі, необхідному для фінансування виробничого й соціального розвитку, збільшення власного капіталу;
- контроль за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів.

Висновки. На підставі проведеного дослідження встановлено, що на сьогоднішній день в науковій літературі немає єдиного підходу до розуміння сутності фінансова діяльність підприємства, що ускладнює реалізацію принципів управлінського обліку. З огляду на існуючі теоретичні підходи означення поняття «фінансова діяльність підприємства» нами виокремлено змістові визначальні характеристики (посередництво у сфері фінансів, фінансове забезпечення діяльності підприємства, фінансові відносини, комплекс завдань для забезпечення інвестиційної діяльності, процес формування грошових фондів), які стали підґрунтям для формування авторського підходу до формування поняття «фінансова діяльність підприємства» як діяльність, яка пов'язана зі зміною капіталу, що передбачає формування фінансових ресурсів забезпечення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в системі ринкових відносин.

Література:

1. Азаренкова Г. М., Журавель Т. М., Михайленко Р. М. Фінанси підприємств. Київ : Знання-Прес, 2004. – 291 с.
2. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посібник. Київ : Професіонал, 2004, 304 с.
3. Актуальні питання обліку, аналізу і аудиту: теорія та практика : [колективна монографія : у 2 т. / за ред. П.Й. Атамас]. – Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С.І., 2014, Т. 1., 216 с.
4. Бендар М.М. Фінанси підприємств : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
5. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ, 2007, 1072 с.
6. Господарський кодекс від 16.01.2003 № 436-IV URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
7. Задорожний З.-М. В. Внутрішньогосподарський облік в будівництві: методологія та організація. Дисертація на здобуття наук. ступ. д.е.н., спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності), 2007, 472 с.
8. Зятковський І. В., Зятковська Л. І., Романів М. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навчальний посібник. Чернівці : Золоті литаври, 2007, 274 с.
9. Крамаренко Г. О., Чорна О. Є., Фінансовий менеджмент. К : Центр навчальної літератури, 2006, 520 с.
10. Кравчук О. М., Лещук В.П. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010, 504 с.
11. Крупка Я.Д., Питель С.В., Мельничук І. В. Облік інвестиційно-інноваційної діяльності: навчальний посібник. Тернопіль, ТАЙП, 2011, 234.
12. Любенко Н.М. Фінанси підприємств : навч. посібник. К : Центр учбової літератури, 2005, 264 с.
13. Манів З.О., Луцький І.М. Економіка підприємств : навч. посібник. Київ : Знання, 2004, 580 с.
14. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7). Звіт про рух грошових коштів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019
15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
16. Непочатенко О.О., Мельничук Н.Ю. Фінанси підприємств: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2013, 504 с.
17. Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи обліку: моногр. З.- М. Задорожний, Я.Д. Крупка, І.Я. Омецінська та ін. / за наук. ред. д.е.н., проф. З.-М. В. Задорожного, д.е.н., проф. Я. Д. Крупки. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013, 294 с.
18. Фінансова діяльність підприємства : підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навч. за освіт.-проф. прогр. спеціаліста зі спец. «Фінанси», «Банк. справа», «Облік і аудит» / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. –

2-е вид., переробл. і доповн. Київ : Либідь, 2002., 384 с.

19. Фінанси підприємств / [кер. авт. кол і наук. ред. А. М. Поддєрьогін]. – 4-е вид., перероб. та доп., Київ : КНЕУ, 2002, 571 с.

Abstract. *The article is devoted to the problem of management accounting of financial activity of the enterprise. The author explored the existing approaches to understanding the financial activities of the enterprise in terms of implementing the principles of management accounting. The article highlights the substantive defining characteristics (mediation in finance, financial support of the enterprise, financial relations, a set of tasks to ensure investment activities, the process of formation of funds), which became the basis for the author's approach to the concept of "financial activity".*

Key words: *management accounting, financial activity*

Науковий керівник: д.е.н., проф. Задорожний З.-М. В.

Стаття відправлена: 08.12.2020 г.

© Аверкин Я.Ф.

УДК 336.221 : 336.46

**TAX AWARENESS AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY
ПОДАТКОВА СВІДОМІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ****Didenko A.V. / Діденко А.В.***s.e.s. / к.е.н..*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1136-403X>**Protoporova N.A. / Протопопова Н.А.***senior lecturer*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0207-9301>**Bushtyn L.V. / Буштин Л.В.***master / магістр**Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, Gagarina, 26, 49005**Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Гагаріна, 26, 49005*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню факторів впливу на податкову систему як невід'ємної складової функціонування держави. Розглянуто підхід, що передбачає формування податкової свідомості через розбудову інформаційної прозорості, тобто наведення чітких та прозорих грошових потоків, що сприятиме розумінню цілеспрямованості розподілу податків та збільшення рівня довіри. Мета статті полягає у аналізі когнітивної моделі для визначення факторів, які мають найбільший вплив на ефективність діяльності податкової системи. Для досягнення поставленої мети авторами використано такі методи і прийоми теорії пізнання як аналіз і синтез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку процесів і явищ, когнітивне моделювання, статичний аналіз. Для статичного аналізу когнітивної карти було використано програмний продукт FCMapper, в якому побудовано три сценарії розвитку системи.

Ключові слова: податки, податкова система, податковий менеджмент, орграф, моделювання

Вступ.

Податкова система є невід'ємною складовою функціонування держави. Хоча її реформування спостерігається протягом значного періоду часу, ще залишається багато невирішених питань. Важливим елементом є нерозуміння саме громадянами принципів функціонування податкової системи та держави загалом, що породжує значну кількість проблем. Як відомо, однією з функцій податків є формування фінансових ресурсів держави, які потім розподіляються на цілі загальнодержавного та місцевого ступеня. Рівень податкової обізнаності громадян щодо обсягу коштів, які вони сплачують державі у вигляді податків, та їх розподілу має дуже низький ступінь. За даними дослідження [1] 51,3% громадян України не знають суми податків, яку вони сплачують, при цьому ця частка становить 50% доходів, яку більшість українських працівників сплачують на утримання держави [1]. Проведене Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення проекту «Ціна держави» дослідження [2] щодо обізнаності про податки, бюджет та державні послуги свідчить про її критично низький рівень. Кожному учаснику опитування було задано 5 питань та як зазначається жоден з учасників не зміг відповісти правильно на всі п'ять питань, лише 42% змогли відповісти правильно лише на одне, а 21% не відповів правильно на хоча б одне запитання. Несформованість розуміння податкових платежів як плати державі за надані послуги породжує соціально-економічні

конфлікти та сприяє перекладанню відповідальності за необхідність контролю за розподілом податкових коштів з боку громадян. Тому досі залишається актуальним питання щодо виявлення механізмів формування податкової освіченості та відповідальності.

Багато науковців присвячують значну кількість робіт визначенню ефективності функціонування податкової системи, формуванню податкової культури, важливості податкової свідомості. Дослідження впливу податкової свідомості суб'єктів господарювання на розвиток національної економіки присвячено працю Кучерової Г.Ю. [3]. Важливість формування комерційної свідомості та збільшення рівня щодо податкової обізнаності обґрунтовано у роботі Кравець О.В. [4]. Про значний вплив рівня податкової культури на національну безпеку держави зазначається у праці [5]. У статті [6] автор наголошує на необхідності формування та розвитку податкової культури через привернення уваги платників податків до їх прав та обов'язку виконання державою покладених на неї функцій. Автори статті [7] зазначають залежність зростання податкових надходжень від високого рівня податкової культури.

Мета статті полягає у аналізі когнітивної моделі для визначення факторів, які мають найбільший вплив на ефективність діяльності податкової системи.

Основний текст.

Податкову систему формує податкова політика, невід'ємною складовою якої є податковий менеджмент, який розподіляється на три рівні: державний, бізнес та громадяни. Метою державного рівня є формування збалансованої системи між необхідністю отримання обсягу надходжень для забезпечення всіх фінансових потреб держави та прийнятним для підприємств рівнем податкового навантаження. В умовах децентралізації важливим рівнем податкового менеджменту є новий сформований рівень об'єднаних територіальних громад України. Перед керівництвом яких постає складна задача формування збалансованого портфелю місцевих податків та зборів для управління власними доходами. На рівні бізнесу головною задачею податкового менеджменту є оптимізація податкових платежів. Низький рівень податкової культури сприяє розумінню податків як обов'язкових фінансових втрат для бізнесу. Третій рівень податкового менеджменту – рівень плати податків громадянами.

Як зазначають автори статті [8] сьогодні важливим ресурсом для ефективного функціонування економіки стає соціальний капітал, розвиток якого неможливий без довіри та відчуття соціальної відповідальності на всіх рівнях. На цей час в Україні соціальний капітал держави є недостатньо сформований. Причинами цього є втрата довіри суспільства до дій влади через непрозорість розподілу бюджетних коштів. Тобто збільшення рівня інформаційної прозорості через наведення чітких та прозорих грошових потоків сприятиме розумінню цілеспрямованості розподілу податків, а отже й збільшенню рівня довіри. Отже, фундаментом формування податкової культури може стати інформаційна прозорість.

Для дослідження податкової системи як складної та слабоструктурованої соціально-економічної системи, яка характеризується наявністю значної

кількості факторів та причинно-наслідкових зв'язків, що мають як кількісне, так і якісне вираження, використовують когнітивне моделювання. Слабоструктурованість ситуації проявляється в тому, що сукупність факторів, що формують систему, та зв'язків між ними не визначена з достатньою повнотою, а в процесі постановки задачі виявляються можуть бути виявлені фактори, зв'язки та параметри, які не були очевидними з початку [9]. Основні параметри ситуації (значення факторів, ступінь впливу одних факторів на інші) можуть бути виміряні як абсолютними параметрами (сума податкових надходжень, кількість платників податків), так і якісними характеристиками (податкова культура, рівень довіри). Якісні представляють або інтервали, що характеризують точність оцінки, або нечіткі величини, або лінгвістичні оцінки, що утворюють лінійно впорядковану шкалу [9]. Для когнітивних моделей вирішуються два типи задач [9]: статичні і динамічні. Статичний аналіз - це аналіз поточної ситуації, що полягає у дослідженні впливів одних факторів на інші, дослідженні стійкості ситуації в цілому та пошуку структурних змін для отримання стійких структур. Динамічний аналіз - це генерація і аналіз можливих сценаріїв розвитку ситуації в часі.

На підставі [3] було сформовано когнітивну модель для визначення факторів, які мають найбільший вплив на ефективність діяльності податкової системи з 11 найбільш значущих факторів (концептів). Ці концепти можуть бути згруповані у три блоки. Перше група факторів – це ті, що можуть бути віднесено до сфери Влада: Податкова політика (1), Діяльність контролюючих органів (2), Податкове навантаження (3), Соціальні витрати (4). Це група керованих факторів. До другого блоку входять індикатори відношення до податкової політики найбільш зацікавлених суб'єктів ефективного функціонування держави громади та бізнесу: Рівень податкової свідомості (5), Рівень довіри до влади (6). Третій – це фактори, що формуються першими двома блоками: Рівень податкової культури (7), Податкові надходження (8), Рівень інформаційної прозорості (9). Матриця суміжності відповідного орграфу когнітивної моделі має наступний вигляд:

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1		1	1	1			1		1
2					1	1			1
3					-1			1	
4						1			
5	1							1	
6							1		
7		-1			1				
8				1					
9						1			

Для статичного аналізу когнітивної карти було використано програмний продукт FCMapper. Він дозволяє будувати сценарії розвитку системи при зміні значень вершин. При сценарії саморозвитку ситуації кількість проведених ітерації дорівнює 20, система прийшла до стабільного стану за рахунок

наявності зворотних зв'язків. Лінгвістичний опис значень факторів та їх вимірних значень представимо за допомогою такої градації: дуже низький – (0;0,2]; низький – (0,2;0,4]; середній – (0,4;0,6]; високий – (0,6;0,8]; дуже високий – (0,8;1]. Проведемо дослідження впливу керуючого блоку факторів на систему. Для першої ситуації початкове значення рівня вершин керуючого блоку обрано як дуже низький (0,1); для другого сценарію – на рівні середнього значення (0,5), для третього на рівні дуже високого значення (0,9).

Після проведених розрахунків виявили: 1) зміна значення податкової політики серед некерованих факторів має найбільший вплив на інформаційну прозорість: при низькому значенні 0,79, при високому 0,92; 2) зміна значення вершини Діяльність контролюючих органів серед некерованих факторів має найбільший вплив на рівень податкової свідомості: при низькому значенні 0,71, при високому 0,87; 3) зміна значення вершини Податкове навантаження серед некерованих факторів має найбільший вплив на рівень податкової свідомості: при низькому значенні 0,92, при високому 0,82; 4) зміна значення вершини Соціальні витрати серед некерованих факторів має найбільший вплив на рівень довіри: при низькому значенні 0,93, при високому 0,97.

Низькі значення керуючого блоку факторів знижують значення рівня податкової свідомості (Податкове навантаження, Діяльність контролюючих органів) та інформаційну прозорість (Податкова політика, Діяльність контролюючих органів). Тобто низький рівень значення фактору Діяльність контролюючих органів має значний вплив на цільові фактори податкову свідомість та рівень інформаційної прозорості. Найбільш чутливий до зміни значення вершини Рівень податкової свідомості фактор Податкові надходження, а до зміни значення вершини Рівень довіри до влади - Рівень податкової культури.

Висновки.

В статті здійснено аналіз когнітивної моделі для визначення факторів, які мають найбільший вплив на ефективність діяльності податкової системи. Визначено, що найбільш чутливою до змін є інформаційна прозорість, яка найбільше впливає на зміну рівня довіри до податкової політики. На основі отриманих результатів виявлено, що серед наявних факторів рівень податкової свідомості змінюється через зміни у податковому навантаженні та через діяльність контролюючих органів, а фактор, що визначає найбільший вплив на податкову політику – це податкова свідомість.

Література:

1. Більшість українців недооцінюють обсяг сплачених податків у 2 рази – опитування КМІС // Ціна держави URL: <https://cost.ua/bilshist-ukrayintsiv-nedootsinyuyut-obsyag-splachenih-podatkov-u-2-razi-opituvannya-kmis/> (дата звернення: 07.12.2020).

2. Обізнаність українців про податки й бюджет критично низька // Ціна держави URL: <https://cost.ua/obiznanist-ukrayintsiv-pro-podatki-j-byudzheth> (дата звернення: 07.12.2020).

3. Кучерова Г.Ю. Стратегія формування свідомого оподаткування як

фактор сталого розвитку національної економіки. Запоріжжя: КПУ, 2016. 416 с.

4. Кравець О.В. Моделювання впливу комерційної свідомості на можливі обсяги реінвестованого чистого прибутку суб'єктів малого підприємництва в Україні // Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки. Черкаси: видавець Вовчок О.Ю., 2018. С. 160-164.

5. Синчак В.П. Податкова культура суспільства як чинник економічної компоненти національної безпеки // Університетські наукові записки. 2017. №2. С. 218-230.

6. Ручкіна В.Н. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин // Економіка промисловості. 2013. № 1-2 (61-62). С. 194-200.

7. Замасло О.Т., Бойчук О.І. Аналіз сучасного стану податкової культури в Україні // Бізнес Інформ. 2015. №11. С. 351-357.

8. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко М.І. Соціальні інвестиції в соціальний капітал // Бізнес Інформ. 2018. №1 (480).

9. Кузнецов О.П. Когнитивное моделирование слабо структурированных ситуаций. URL: <http://posp.raai.org/data/posp2005/Kuznetsov/kuznetsov.html>. (дата звернення: 07.12.2019).

10. FCMappers. URL: <http://www.fcmapppers.net> (дата звернення: 14.12.2019)

References.

1. Bilshist Ukraintsiv Nedootsiniuiut Obsiah Splachenykh Podatkiv U 2 Razy – Opytuvannia KMIS. (2020). *Tsina Derzhavy*. Retrieved December 07, 2020, from <https://cost.ua/bilshist-ukrayintsiv-nedootsinyuyut-obsyag-splachenih-podatkov-u-2-razi-opituvannya-kmis>

2. Obiznanist Ukraintsiv Pro Podatky Y Biudzhet Krytychno Nyzka. (2020). *Tsina Derzhavy*. Retrieved December 07, 2020, from <https://cost.ua/obiznanist-ukrayintsiv-pro-podatki-j-byudzhet>

3. Kucherova, H. (2016). Stratehiia Formuvannia Svidomoho Opodatkuvannia Yak Faktor Staloho Rozvytku Natsionalnoi Ekonomiky. 416.

4. Kravets, O. (2018). Modeliuvannia Vplyvu Komertsii Svidomosti Na Mozhlyvi Obsiahy Reinvestovanoho Chystoho Prybutku Subiektiv Maloho Pidpriemnytstva V Ukraini. *Monitorynh Modeliuvannia Ta Menedzhment Emerdzhentnoi Ekonomiky*, 160-164.

5. Synchak, V. (2017). Podatkova Kultura Suspilstva Yak Chynnyk Ekonomichnoi Komponenty Natsionalnoi Bezpeky. *Universytetski Naukovi Zapysky*, (2), 218-230

6. Ruchkina, V. (2013). Formuvannia Podatkovoї Kultury V Ukraini Ta Analiz Yii Skladovykh Chastyn. *Ekonomika Promyslovosti*, (1-2 (61-62)), 194-200.

7. Zamaslo, O., Boichuk, O. (2015). Analiz Suchasnoho Stanu Podatkovoї Kultury V Ukraini. *Biznes Inform*, (11), 351-357

8. Hrytsaienko, H., Hrytsaienko, M. (2018). Sotsialni Investytsii V Sotsialnyi Kapital. *Biznes Inform*, (1 (480)).

9. Kuznetsov, O. Kohnytyvnoe Modelyrovanye Slabo Strukturyrovannykh Sytuatsii Retrieved December 07, 2019, from <http://posp.raai.org/data/posp2005/Kuznetsov/kuznetsov.html>

10. FCMappers. Retrieved December 14, 2019, from <http://www.fcmapppers.net>

Abstract. The article is devoted to the study of factors influencing the tax system as an integral part of the functioning of the state. An approach is considered, which involves the formation of tax awareness through the development of information transparency, ie the introduction of clear and transparent cash flows, which will help to understand the purposefulness of the distribution of taxes and increase the level of trust. The purpose of the article is to analyze the cognitive model to determine the factors that have the greatest impact on the efficiency of the tax system. To achieve this goal, the authors used such methods and techniques of the theory of

cognition as analysis and synthesis, the establishment of causal relationships between the development of processes and phenomena, cognitive modeling, static analysis. For static analysis of the cognitive map, the software product FCMapper was used, in which three scenarios of system development were built. It was found that the most sensitive to change is information transparency, and among the available factors the level of tax awareness changes due to changes in the tax burden and the activities of regulatory authorities.

Key words: taxes, tax system, tax management, digraph, modeling

Статья отправлена: 10.12.2020 г.

© Діденко А.В., Протопопова Н.А., Буштин Л.В.

УДК 338.585

COST OPTIMIZATION IN THE COST OF AGRICULTURAL PRODUCTS ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ У СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Pavlyshyna N.S. / Павлишина Н.С.

*Студентка магістратури**Ostroh Academy National University,**Rivne region, Ostroh, street Seminar 2, 35800**Національний університет «Острозька академія»**Рівненська область, м. Острог, вул. Семінарська 2, 35800*

Анотація. Дана стаття присвячена пошуку шляхів оптимізації витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. В даній роботі розглянуто сутність собівартості сільськогосподарської продукції та витрат на виробництво. Побудовано кореляційно-регресійну модель впливу виробничих витрат на урожайність пшениці в Україні. За допомогою методу математичного програмування сформована та розв'язана задача лінійної оптимізації. За результатами побудови оптимізаційної моделі отримано значення, які характеризують оптимальну кількість витрат у фактичному вимірі. Визначено, що основним шляхом зниження собівартості є скорочення витрат, які становлять найбільшу частку у загальній структурі витрат.

Ключові слова: собівартість, виробничі витрати, оптимізація, економіко-математична модель.

Вступ. Як відомо, кожне підприємство, що провадить діяльність має на меті отримати максимальний прибуток. Найефективнішим способом для збільшення доходу є збільшення продуктивності виробництва та зменшення собівартості продукції, що виробляється. Для аграрних підприємств собівартість продукції є дуже важливим показником, оскільки аналіз витрат на виробництво, з яких складається собівартість дає змогу побачити, яку кількість окремих ресурсів було використано для виробництва певного виду продукції та оцінити, наскільки економічно ефективними та вигідними є ці ресурси. У діяльності аграрних підприємств переважає виробництво продукції рослинництва, а тому обчислення собівартості та її аналіз є дуже важливим елементом для оцінки ефективності виробництва, а також для оптимізації витрат на основі проведеного всебічного аналізу.

Значна частина сільськогосподарської продукції, що виробляється в Україні експортується, а тому світовий ринок здійснює чималий вплив на ситуацію з цінами на сільськогосподарську продукцію в Україні. В сучасних умовах для того, щоб провадити ефективну діяльність сільськогосподарським підприємствам необхідно виробляти якісну продукцію та при цьому намагатися оптимізувати виробничу собівартість свої продукції, щоб залишатися конкурентоспроможними.

Оптимізацію витрат на виробництво продукції сьогодні є пріоритетним завданням для розвитку сільськогосподарських підприємств. Використання наявних та пошук нових інструментів для оптимізації витрат на виробництво сільськогосподарської продукції вплинув на збільшення кількості досліджень у цій сфері. На сьогоднішній день існує чимало інструментів для управління та

оптимізації витрат, таких як облік, контроль, заходи щодо зниження рівня витрат, тощо.

Використання економіко-математичних методів, є одним з найефективніших для управління витратами. Однак практично відсутні дослідження процесів управління агропромисловими підприємствами та використанням економіко-математичних моделей в їхній діяльності. Саме тому використання економіко-математичних методів і моделей особливо актуальне з позиції оптимальної виробничої діяльності, проведення оцінки та прогнозування основних показників економічної ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання оптимізації витрат у собівартості сільськогосподарської продукції займалися чимало вчених як з України, так і з зарубіжжя. Зокрема, Г. В. Козаченко у своїй монографії зазначає, що для оптимізації витрат важливим є створення ефективної системи обліку та управління витрат, адже це забезпечить раціональне використання виробничих ресурсів та посилить боротьбу з безгосподарністю і марнотратством [8]. І.В. Барішевська та Т.І. Чаюн вважають, що головним чинником зниження собівартості сільськогосподарських культур є збільшення рівня їх урожайності, шляхом впровадження у виробництво кращих сортів, новітніх систем для обробки ґрунту та строгого дотримання передових технологій виробництва [6]. Х.М. Бадалов побудував модель впливу витрат на виробництво на урожайність сільськогосподарських культур, та на основі неї розрахував оптимальну структуру витрат для підприємств з різними видами інтенсивності виробництва. Завдяки його оптимізації досягається вищий рівень урожайності, але при цьому загальна собівартість продукції залишається незмінною, а змінюється лише її структура [5]. Сучасний стан економіко-математичних досліджень оптимізації витрат на виробництво сільськогосподарської продукції обмежений, головним чином, теоретичними розробками. Практично відсутні дослідження процесу оптимізації витрат з використанням економіко-математичних методів та моделей. Саме тому використання цього апарату є особливо актуальним з позиції оптимізації витрат у собівартості сільськогосподарської продукції таким чином, щоб урожайність сільськогосподарських культур залишалась на високому рівні.

Мета даного дослідження полягає у пошуку такої оптимальної структури витрат у собівартості продукції рослинництва, за якої б досягалась найменша собівартість одиниці сільськогосподарської продукції при достатньому рівні ефективності виробництва.

Основний текст. В науковій літературі собівартість продукції визначається як вартісна оцінка природних ресурсів, сировини, матеріалів, паливно-мастильних матеріалів, основних засобів й інших витрат на виробництво та реалізацію, які використовуються у процесі виробництва продукції (робіт та послуг). Деякі вчені ототожнюють такі поняття як собівартість продукції та витрати виробництва. Розглянемо ці два поняття більш детально.

У Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" собівартість

продукції поділяють на виробничу собівартість та собівартість реалізованої продукції. При цьому, у Положенні (стандарті) 16 зазначається, що до складу собівартості реалізованої продукції належить виробнича собівартість продукції (робіт, послуг), яку підприємство реалізувало протягом звітного періоду, нерозподілені постійні загальновиробничі витрати та наднормативні виробничі витрати.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), у свою чергу в Положенні (стандарті) 16 відносять: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати [1].

Собівартість сільськогосподарської продукції розраховується на принципах, які є загальними для планування та обліку і визначенні нормативами бухгалтерського обліку. Розрахунок собівартості продукції регламентується Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та Методичними рекомендаціями №1315 Міністерства фінансів України [2].

Собівартість продукції, показує у скільки обходиться виробництво продукції, для підприємства, яке її виробляє та складається вона із витрат, які здійснюються в процесі виробничого циклу. До цих витрат відносяться вартість матеріальних та трудових ресурсів, основних фондів, капіталу та оренди землі. Варто зазначити, що усі витрати є неоднорідними та мають різне економічне значення в процесі виробництва, а тому для правильного відображення собівартості продукції здійснюють їх класифікацію. Вірно обраховані витрати на виробництво продукції дають змогу сформувати своєчасну та достовірну собівартість сільськогосподарської продукції, а також здійснювати контроль за використанням виробничих ресурсів [4].

Різниця між зазначеними вище термінами полягає у тому, що собівартість продукції – це категорія, яка відображається лише у грошовій формі, а от категорія «витрати виробництва» може бути визначена не тільки у грошовій, але й у натуральній формах [7,9]. Окрім цього, до складу собівартості також відносять окремі затрати, які є частиною доданого продукту, при цьому їх не включають у витрати виробництва. Варто додати, що категорія «собівартість продукції» порахована для певного підприємства, яка показує грошові витрати на виробництво та реалізацію конкретного виду продукції є підґрунтям для аналізу ефективності виробничого потенціалу цього господарства.

Як відомо, у сільському господарстві, собівартість одиниці продукції залежить не лише, від понесених витрат на виробництво, а й значною мірою від ефективності виробництва. Для продукції рослинництва, показником ефективності виробництва є урожайність. Урожайність показує скільки продукції було зібрано з одиниці площі, наприклад, центнерів з 1 гектара. Тобто, ефективність виробництва продукції рослинництва збільшується, при отриманні максимальної кількості продукції із одиниці сільськогосподарських угідь. Підвищення ефективності виробництва у сільському господарстві беззаперечно здійснює вплив на дохід, який отримує підприємства, та відповідно на рентабельність підприємства [5].

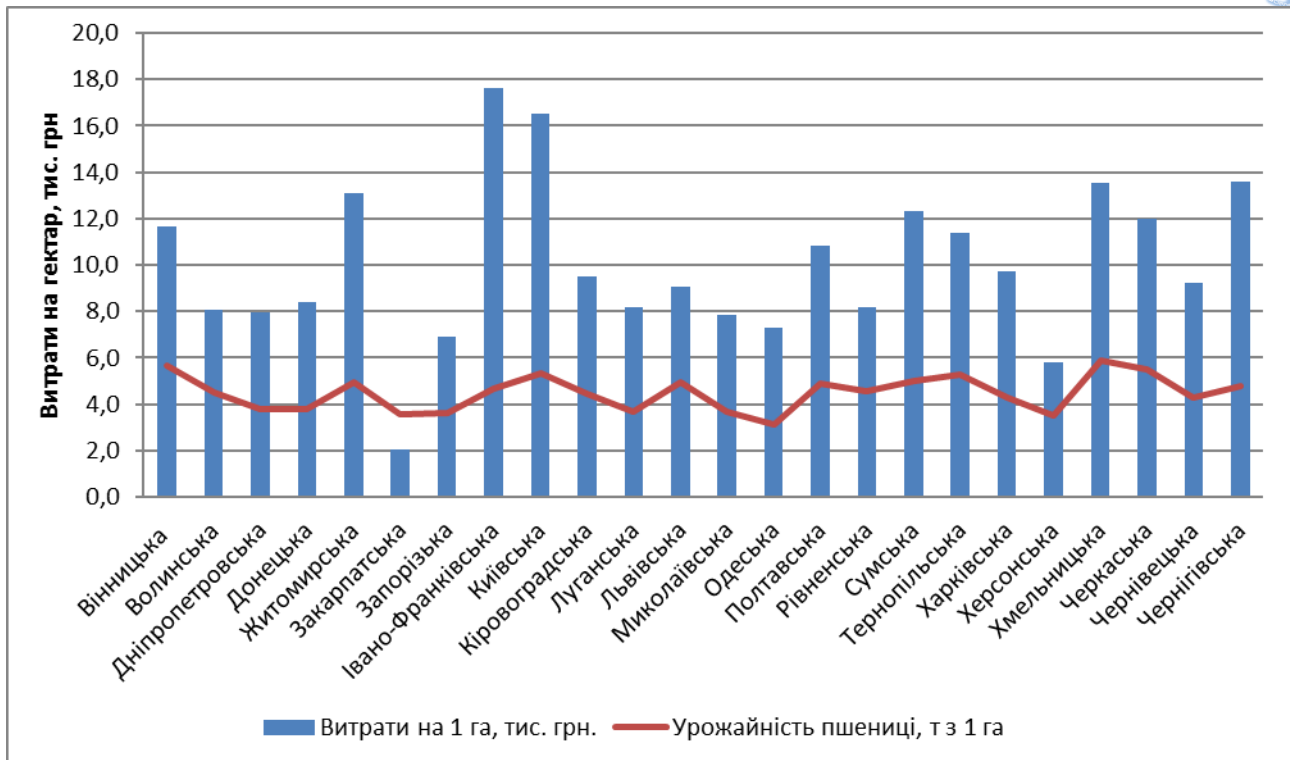

Рис. 1. Витрати на 1 га площі для вирощування пшениці в регіонах України за 2019 рік

На даному графіку ми можемо бачити залежність між витратами на виробництво пшениці в розрахунку гривні на 1 гектар та урожайністю пшениці в тоннах отримана з 1 гектара площі. Дана залежність, на нашу думку, є яскраво вираженою майже у всіх регіонах України. Чим більший рівень витрат на виробництво пшениці, тим вища його урожайність. Для того, щоб перевірити цю закономірність побудуємо економіко-математичну модель впливу окремих статей витрат на виробництво пшениці в певному регіоні на її урожайність.

Моделювання урожайності продукції рослинництва дає змогу встановити вплив кожного фактору, що характеризує рівень виробничих витрат на результуючу ознаку. Введемо позначення показників, що використовуватимуться у моделі: y – урожайність пшениці, ц з 1 га; x_1 – витрати на оплату праці, грн. на 1 га; x_2 – прямі матеріальні витрати, грн. на 1 га.

Побудована модель впливу витрат на 1 гектар площі для вирощування пшениці на її урожайність для України:

$$y = 23,19 + 0,019 * x_1 + 0,0033 * x_2 \quad (1)$$

Тестування показало, що побудована модель має високі показники коефіцієнтів детермінації ($R^2 = 0,59$ та $\bar{R}^2 = 0,53$), а тому можна зробити висновок, що модель добре пояснює досліджуване явище. А також, оскільки $F = 9,62 > F(0,05) = 2,35$, з рівнем ймовірності допустити помилку 5%, оскільки можна сказати, що побудована модель адекватна і відповідає дійсності.

Оцінивши вплив цих факторів ми можемо зробити такі висновки:

1) з рівнем значимості 95%, можна зробити висновок, що в середньому при

збільшенні витрат на оплату праці на 100 грн. на 1 га, урожайність з одного гектара площі, на якій вирощується пшениця збільшиться на 1,9 ц з 1 га, при інших незмінних умовах;

- 2) з рівнем значимості 95%, можна зробити висновок, що при збільшенні в середньому витрат на придбання матеріальних ресурсів на 1 га площі, на якій вирощується пшениця, урожайність збільшиться на 0,33 ц з одного гектара, при інших незмінних умовах.

Застосуємо побудовану модель у задачі математичного програмування для пошуку оптимальних значень витрат на виробництво пшениці у ТОВ «ІДЕК-2006».

Найперше для побудови оптимізаційної моделі нам необхідно визначити керовані змінні, цільову функцію та систему обмежень. Керованими змінними цієї моделі виступатиме суми окремих елементів витрат на виробництво у собівартості пшениці ТОВ «ІДЕК-2006» за 2019 рік. Цільова функція описуватиме собівартість пшениці та прямуватиме до мінімуму, тобто нам потрібно знайти такі оптимальні значення витрат за яких цільова функція, досягне свого екстремуму, при цьому на керовані змінні ми накладемо певні обмеження. Опишемо нашу модель математично, сформуємо цільову функцію:

$$Z(\min) = a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_5x_5, \quad (2)$$

де x_1 – кількість насіння витраченого на 1 га (кг); x_2 – кількість мінеральних добрив на 1 га (кг); x_3 – кількість пального витраченого для обробітку 1 га (л); x_4 – решта матеріальних витрат, оскільки в ТОВ «ІДЕК-2006» до решти матеріальних витрат належать лише засоби захисту рослин, то їх кількість буде визначатися в літрах; x_5 – витрати на оплату праці (год.).

Параметри моделі a_1, a_2, a_3, a_4, a_5 відображатимуть середню ціну одиниці кожного з ресурсів x_1, x_2, x_3, x_4, x_5 .

Система обмежень включатиме функцію, яка була отримана в результаті побудови кореляційно-регресійної моделі впливу витрат на урожайність пшениці. Використання даної моделі забезпечить таку оптимізацію структури витрат, за якої ефективність виробництва буде залишатися на достатньому рівні. Оскільки, як відомо у сільському господарстві немає обмежень щодо мінімальної кількості внесення мінеральних добрив чи засобів захисту рослин, але від їх використання залежить рівень ефективності виробництва, що визначається як урожайність у центнерах з одного гектару. Окрім того, інші обмеження були сформовані на основі суджень експертів. Опишемо систему обмежень до нашої моделі математично:

$$\left\{ \begin{array}{l} 23,1895 + 0,0194 * (a_5x_5) + 0,0033 * (a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4) \geq 80,2 \\ 1,5 \geq x_1 \geq 0,3 \\ x_2 \geq 0,5 \\ x_4 \geq 4 \\ x_i \geq 0, \text{ де } i = 1, 2, \dots, 5 \end{array} \right. \quad (3)$$

Підставивши відповідні дані, про середню ціну кожного із ресурсів, витрати на які ми будемо оптимізувати, наша цільова функція набуде вигляду:

$$Z(\min) = 1628,07 * x_1 + 9888,20 * x_2 + 21,15 * x_3 + 523,06 * x_4 + 37,54 * x_5 \quad (4)$$

Побудована оптимізаційна модель забезпечує зменшення витрат на виробництво пшениці на 2464,87 грн., при цьому забезпечивши урожайність не меншу ніж була на даному підприємстві у 2019 році. При цьому за даною оптимізаційною моделлю витрати насіння та посадкового матеріалу на 1га площі для вирощування пшениці потрібно збільшити на 17,57 грн. Найсуттєвіше потрібно зменшити витрати на мінеральні добрива, в середньому на 1360,15 грн. на 1 га. Також за побудованою моделлю необхідно зменшити решту прямих матеріальних витрат на 785,25 грн. Оскільки 1 га площі буде оброблятися меншою кількістю разів, то відповідно зменшаться витрати на паливно-мастильні матеріали – на 186,98 грн. та витрати на оплату праці – на 150,07 грн. на 1 га.

Порахуємо виробничу собівартість (ВС) пшениці з урахуванням оптимізованих значень на основі моделі математичного програмування.

$$BC = 1682,07 * 0,3 + 9888,20 * 0,74 + 21,15 * 74 + 523,06 * 5,01 + 37,54 * 24,32 + 2002,42 + 1287,76 + 1745,16 = 17955,83 \text{ грн.}$$

Виробнича собівартість пшениці ТОВ «ІДЕК-2006» у 2019 році становила 20442,57 на 1 га, а при використанні оптимізованих параметрів 17955,83 грн. на 1 га, тобто на 2486,74 грн. менше. Побудована економіко-математична модель забезпечує зменшення собівартості пшениці, при цьому не зменшуючи ефективність виробництва.

Отже, для того, щоб продуктивність була більшою ТОВ «ІДЕК-2006» необхідно збільшити витрати на насіння та зменшити такі статті витрат, як витрати на мінеральні добрива, решта матеріальних витрат та витрати на паливно-мастильні матеріали.

Основним шляхом зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які мають найбільшу питому вагу у її структурі. У ході побудови оптимізаційної моделі ми шукати оптимальні параметри прямих матеріальних витрат та витрат на оплату праці, оскільки вони становлять майже 75% від усіх витрат на виробництво пшениці.

Висновки. В результаті написання даної роботи було досягнуто поставленої мети. Досліджено сутність собівартості сільськогосподарської продукції, а також особливості її формування. Також нами було розглянуто окремі елементи витрат, що включаються до собівартості сільськогосподарської продукції.

На основі даних про витрати на виробництво пшениці в різних регіонах України у 2019 році ми побудували кореляційно-регресійну модель залежності ефективності виробництва, яка для продукції рослинництва визначається, як урожайність у центнерах отриманих з одного гектару та суми окремих елементів витрат на 1 га. Проведений аналіз дав змогу кількісно оцінити вплив витрат на урожайність.

Результатом роботи є оптимальна структура витрат за якої досягається найменша собівартість продукції при достатньому рівні ефективності виробництва. Для пошуку такої структури ми використовували метод математичного програмування, за допомогою якого сформувавши та розв'язали задачу лінійної оптимізації. Розв'язавши задачу математичного програмування

ми отримали такі оптимальні значення, які характеризують кількість витрат у фактичному вимірі.

Література:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" (П(С)БО 16) затверджено наказом Міністерства фінансів від 31 грудня 1999 року № 318.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Редакція від 31.10.2005.
3. Економічна статистика. Економічна діяльність. Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення: 08.11.2020 року).
4. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. Навчальний посібник. КНЕУ. 2013. 779 ст. URL: https://pidru4niki.com/75390/agropromislovist/ekonomika_pidpriyemstv_agropromislovogo_kompleksu (Дата звернення: 15.11.2020 року).
5. Бадалов Х. М. Оптимізація структури витрат виробництва як чинник зниження собівартості продукції рослинництва. Інвестиції: практика та досвід. 2015. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2015/20.pdf (Дата звернення: 15.11.2020 року).
6. Баришевська І.В. Формування собівартості продукції рослинництва та шляхи її зниження на сільськогосподарських підприємствах. Баришевська І.В., Чаюн Т.І. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1102/1/Vkhnau_ekon_2014_7_13.pdf (Дата звернення 16.11.2020 року).
7. Морщенок Т.С. Економічна сутність собівартості продукції та шляхи її зниження. Т.С. Морщенок, А.О. Біла. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_058.pdf (Дата звернення: 08.10.2020 року).
8. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства: монографія. Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов та ін. К.: Лібра, 2007. – 62 с.
9. Сопко В.В. Бухгалтерський облік. В.В. Сопко. Навчальний посібник. КНЕУ. 2000 р. 578 с.

References.

1. Regulation (standard) of accounting 16 "Expenses": approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated December 31, 1999 № 318.
2. About the statement of Methodical recommendations on planning, the account and calculation of prime cost of production (works, services) of the agricultural enterprises. Edited on October 31, 2005.
3. Economic statistics. Economic activity. Agriculture, forestry and fisheries. State Statistics Service. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Access date: November 8, 2020).
4. Andriichuk V. H. (2013), Ekonomika pidpriyemstv ahropromyslovoho kompleksu [Economy of enterprises of the agro-industrial complex], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Badalov H.M. Optimization of the structure of production costs as a factor in reducing the cost of crop production. Investments: practice and experience. 2015. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2015/20.pdf
6. Baryshevskaya I.V. Formation of the cost of crop production and ways to reduce it in

agricultural enterprises. Baryshevskaya I.V., Chayun T.I. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1102/1/Vkhnau_ekon_2014_7_13.pdf

7. Morshchenok T.S. The economic essence of the cost of production and ways to reduce it. T.S. Morshchenok, A.O. White. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_058.pdf

8. Kozachenko G.V. Enterprise cost management: a monograph. G.V. Kozachenko, Y.S. Pogorelov, L.Y. Khlapyonov and others. Libra, 2007. - 62 p.

9. Sopko V.V. Accounting. Tutorial. KNEU. 2000. 578 p.

Abstract: *This article is devoted to finding ways to optimize the cost of agricultural production. This paper considers the essence of the cost of agricultural products and production costs. A correlation-regression model of the impact of production costs on wheat yield in Ukraine is constructed. Using the method of mathematical programming, the problem of linear optimization is formed and solved. According to the results of building the optimization model, values are obtained that characterize the optimal amount of costs in the actual measurement. It is determined that the main way to reduce costs is to reduce costs, which account for the largest share in the overall cost structure.*

Keywords: *cost, production costs, optimization, economic and mathematical model.*

Стаття відправлена: 11.12.2020 р.

© Павлишина Н.С.

УДК 635.21

**EFFICIENCY OF MANAGEMENT IN LLC "AGROFIRMA
PYATIKHATSKA"****Voitsekhivskiy V. / Войцехівський В.***PhD. / к. с.-г. н.***Yudina A. / Юдіна А.***Student / студентка**National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kiev***Poltoretskyi S. / Полторецький С.***d. a. s., professor / д. с.-г. н., професор**National university of horticulture, Uman, Ukraine***Orlovskiy N. / Орловский Н.****PhD. / к. с.-г. н.***Polish national university, Ukraine***Gayday A. / Гайдай А.***Researcher / ст. н. с.**Ukrainian Institute for Plant Varieties Examination, Kiev***Muliarchuk O. / Мулярчук О.***PhD. / к. с.-г. н.**Ph.D., associate professor / к. с.-г. н., доц.**State agrarian and engineering university in Podilia, Ukraine***Tkachuk V. / Ткачук В.***Ph.D. / к. е. н., доц.**Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohiienko University, Ukraine*

Abstract. This article provides a detailed analysis of the profitability of growing different grain crops in the Steppe zone of Ukraine. It was found that the average profitability on the studied farm is 94,5%. The highest profitability was observed when growing grain corn, soybeans, rape and sunflower over 100%.

Key words: productivity, profitability, coefficient of variation.

Introduction. Renewable plant foods form a key element of the country's food security. The demand for quality and safe food is constantly growing in the world. In modern conditions, production is concentrated in farms of various sizes and forms, and it is their efficiency of conducting their activities, attitude to the environment that is the source of reserves for intensifying the agro-industrial complex [2, 9, 12, 14].

The issues of improving the efficiency of management at different levels are considered in many works from different angles [10, 11]. This issue requires constant and comprehensive research, according to the state of the market in the country and the world as a whole [3, 4, 5].

The need to improve the socio-economic state of the agrarian sector in Ukraine, determines the search for reliable and effective mechanisms for balanced management, which would give it a certain dynamism, in particular the crop production industry. Today the agro-industrial complex of Ukraine is the leader of the investment platform [1, 8].

Ukraine in 2020 harvested more than 70 million tons of grain, a significant part of which is directed for export, the development of this direction is currently a priority of the state [8]. In recent years, many manufacturers have significantly

strengthened the material and technical base, which allows efficient cleaning, processing, storage of products, which in turn increases the profitability of production as a whole [4, 5, 13].

The essence of production efficiency lies precisely in achieving the maximum number of products at the lowest cost. In particular, the economic efficiency of agriculture lies in producing the maximum amount. In reality, manufacturers invest all their efforts and resources to obtain the highest profitability, but the price may vary by region, not only depending on quality [2, 3, 7].

Research methodology. The research was carried out at the NUBiP of Ukraine. Data of economic activity of LLC "Agrofirma Pyatikhatska". General economic indicators of the enterprise and statistical processing data were used [4, 12].

Results and its discussion. In recent years, a very promising trend has developed in the agriculture of Ukraine, increasing the production of certain crops. We have analyzed the plant growing component of the economy and the conclusions drawn have an ambiguous interpretation.

The average yield over the last 5 years shows quite optimistic trends, there is a stable intensification of export crop technologies (Table). The indicators are not European, but they make it possible to build up and improve production technologies, there are reserves of productivity in every culture. Unfortunately, there is a cessation of pea cultivation due to unprofitability.

Table

The efficiency of the crop production industry

Culture	Yield		Profitability	
	т/га	Cv, %	%	Cv, %
Winter wheat (forage)	3,4	9,0	66,6	57,7
Corn	6,3	33,7	145,0	66,2
Peas	1,5	4,9	-9,5	-7,4
Soybean (GMO)	1,3	57,3	92,4	60,8
Rape	3,1	19,7	164,9	25,9
Sunflower (classic)	2,1	39,8	107,5	47,1
Average	-	27,4	94,5	47,7

The farm has an area of more than 6,000 hectares and successfully conducts its economic activity. The profitability of the farm is – 94.5%, while the crops differ significantly. The national average in 2020 did not exceed 30-35%. The most profitable are export crops with profitability indicators above 100%, a high coefficient of variation, indicating the volatility of market prices.

The calculated coefficient of variation indicates the variation of the instability of the yield of most crops (not more than 20%). Although wheat has a fairly low rate.

Crops with lower profitability are also characterized by significant price fluctuations, so a high coefficient of variation indicates the risks of further cultivation. The company's management systematically, from year to year, pursues a policy of expanding areas for export crops, thereby disrupting the basis of crop rotation, which leads to the accumulation of pests, pesticide load and a decrease in

the environmental safety of food products. Intensive cultivation of corn for grain and rapeseed contributes to soil degradation, which will cause a dramatic decrease in soil fertility.

Conclusions. In the conditions of the Kirovograd region, it is most profitable to grow corn for grain, sunflower, rapeseed and soybeans. In further studies, it is advisable to study in detail the quality of the resulting crop, depending on the variety and weather conditions of growing, in order to outline the ways of intensifying the technology. The assessment of the efficiency of grain production indicates that in the soil and climatic data, there is a powerful potential for productivity through the use of innovative approaches.

Литература:

1. Бородин К.Г. Экономическая доступность продовольствия: факторы и методы оценки // Экономический журнал ВШЭ. – 2018. – Т. 22. № 4. – С. 563-582.

2. Делех А.И. Условия использования пашни как определяющий фактор интенсификации и повышения эффективности растениеводческого производства // Вестн. ГАУ. - 2015. - № 11 (133). – С.148-153.

3. Кондратьева Н. Сельскохозяйственная политика ЕС: вопросы концентрации и конкуренции // Современная Европа. – 2019. - №4. - С. 73-84.

4. Моисеенко А.Н. Экономическая эффективность хозяйствования при внедрении интенсивных технологий в земледелии// Journal of Economy and Business. - Vol.1. - P.62-64.

5. Наукові основи ефективності використання виробничих ресурсів у різних моделях технологій вирощування зернових культур: монографія / Камінський В. Ф. [та ін.]. - К.: Вініченко, 2017. - 575 с.

6. Подпрятков Г.І., Скалецка Л.Ф., Войцехівський В.І. Товарознавство продукції рослинництва. - К.: Арістей. - 2005. - 256 с.

7. Романов В.Н., Заушинцева А.В., Кожевников Н.В. Оценка технологий возделывания зерновых культур. Режим доступа: <http://www.stavik.ru/index.php/tekhnologii-dlya-s-kh-proizvodstva/1371-otsenka-tekhnologij-vozdelyvaniya-zernovykh-kultur>.

8. Україна встановила новий рекорд з експорту зернових [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/4/653295/>.

9. Рудницька А.С. Рівень ефективності інноваційного розвитку зерновиробництва // Агроінком. - 2012. - № 10-12. - С. 51-54.

10. Христенко Г.М. Розвиток та напрями підвищення ефективності зернової галузі // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства - Харків: НТУ «ХП». - 2013. - № 53(1026). - С. 182-188.

11. Шестаков Р.Б., Ловчикова Е.И. Инвестиционный акселератор с.-х. производства // Экономика региона. - 2019. - Т. 15. - С. 908-923.

12. Шпикуляк О.Г., Воскобойнік Ю.Г, Саблук Р.П., Овсянніков О.В. Формування і розвиток ринку зерна в Україні. - К.: ННЦ ІАЕ, 2008. - 190 с.

13. Шугуров И.В. Техническая оснащенность как основа для внедрения современных технологий в растениеводстве // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. 2009. – Т. 9, Вып. 4. – С.151-155.

14. Фраєр О.В. Тенденції в рослинництві та сталій розвиток сільського господарства в Україні – можливості для гармонізації // Економіка АПК, 2018, № 10. С.117-125. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201810117>.

Аннотация. В данной статье проведен детальный анализ рентабельности выращивания разных зерновых культур в Степной зоне Украины. Установлено, что средняя рентабельность на исследуемом хозяйстве составляет 94,5 %. Наивысшую рентабельность наблюдали при выращивании кукурузы на зерно, сои, рапса и подсолнуха более 100 %.

Ключевые слова: урожайность, рентабельность, коэффициент вариации.

© Voitsekhivskiy V., Yudina A., Poltoretskyi S., Orlovskiy N.,
Gayday A., Muliarchuk O., Tkachuk V.

УДК 378:005.6

**TARGETING APPROACH IN THE CURRENT EDUCATIONAL MARKET
SCENARIO****ТАРГЕТИНГОВИЙ ПІДХІД У ПОТОЧНОМУ ОСВІТНЬОМУ РИНКОВОМУ
СЦЕНАРІЇ****Okhrimenko G.V. / Охріменко Г.В.***c.h.s., as. prof. / к.і.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-6739-9501

Vyitaliuk N.V. / Вийталюк Н.В.*mast. / магістрант**The National University of Ostroh Academy, Ostroh, Seminarska, 2, 35800**Національний університет «Острозька академія», Острог, Семінарська, 2, 35800*

Анотація. У статті висвітлено важливість маркетингових інструментів в управлінні університетами та потреби у використанні індивідуалізації у просуванні освітніх продуктів та послуг, до яких належить таргетинговий підхід. Конкретною метою даного дослідження було проведення опитування серед нинішніх студентів Національного університету «Острозька академія» задля демонстрації перспективи спудеїв на навчальний досвід та їх очікування у реалізації клієнтоорієнтованої стратегії закладом вищої освіти. Варто зазначити, що отримані результати несуть не лише науково-дослідний характер, а й підкреслюють доцільність прийняття конкретних управлінських рішень, пов'язаних з роботою адміністративних та інформаційно-рекламних відділів у ЗВО.

Ключові слова: ЗВО, вища освіта, інформаційні продукти та послуги, таргетинговий маркетинг, клієнтоорієнтованість.

Вступ

Ідеї щодо застосування принципів маркетингу в управлінні університетами завдяки конкурентному середовищу утвердилися в останні два десятиліття. Зростаюча кількість університетів, а також великий інтерес до вищої освіти, зростаючий рівень масової викладацької діяльності, зменшення кількості абітурієнтів та постійні дискусії щодо якості викладання є важливими причинами розробки та впровадження принципів маркетингу в управлінні університетом, що, в свою чергу, може допомогти протистояти та запобігати проблемам. З цієї причини університети головним чином зосереджують увагу на таких поняттях як «таргетинг» і «клієнтоорієнтація», що дозволяє формувати пропозиції, які повною мірою відповідають вимогам цільових користувачів у закладах, що вводять на практиці ці інструменти в управлінні.

Для будь-якого університету маркетингові підходи створюють цінності серед зацікавлених сторін університету. Ці зацікавлені сторони – майбутні студенти, нинішні студенти, випускники, роботодавці випускників та фінансові прихильники. Для університету, який підтримує державу, до списку зацікавлених сторін також входять державний законодавчий орган і, можливо, широка громадськість.

Оскільки заклади вищої освіти (надалі – ЗВО) постійно усвідомлюють маркетингові орієнтації, слід також знати відносні достоїнства масового маркетингу та таргетингового маркетингу. Вибір маркетингової стратегії завжди починається з визначення потенційного клієнта/споживача, саме він є

точкою відліку будь-якої стратегії маркетингу. Розуміючи людей, яких обслуговує університет, можна розробляти пропозиції, що задовольняють потреби цього цільового ринку. Звідси починається орієнтація університету на певний сегмент клієнтів, одним з яких є нинішні студенти вищої школи, що і стали центральним об'єктом нашого дослідження.

Більшість цієї дискусії базується на концептуальному аналізі, і лише кілька емпіричних досліджень було проведено щодо орієнтації на студента як на клієнта/споживача. Актуальність дослідження полягає в тому, що станом на сьогодні наявна поляризована література та емпіричні висновки, які наближаються до даного питання на занадто загальному рівні, є можливістю для подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Значний внесок у вивчення питання маркетингу для навчальних закладів зробив такий вчений як Ф. Котлер. За основу було використано дослідження естонської професорки Р. Коріс, що займається питанням клієнтоорієнтації у сфері вищої освіти та її вимірами. Питання маркетингових стратегій, їх індивідуалізацій та впливу цільового споживача на діяльність інституцій вищої освіти було розкрито у науковій роботі американських професорів Д. Левісона та Д. Хоуза. У цій роботі використано книгу Ф. Котлера «Стратегічний маркетинг для неприбуткових організацій» та книгу «Бізнес практики у вищій освіті» доктора М. Кретовича.

Метою статті є розгляд існуючих маркетингових підходів до просування інформаційних продуктів та послуг (надалі – ІПП) серед цільових сегментів університетів, зокрема обговорення важливості таргетингової стратегії на освітньому ринку та вихідного від нього поняття «орієнтації на студента-споживача». На практиці визначити, у яких категоріях навчального досвіду та в якій мірі студенти очікують, що ЗВО буде орієнтований на студентів як клієнтів / споживачів.

Основний текст

На сьогодні ринок інформаційних продуктів та послуг є одним із найдинамічніших та тих, що інтенсивно розвиваються. Асортимент ІПП у контексті освітнього сектору як об'єкта маркетингу досить великий і є особливим видом. Освітні послуги з підготовки, перепідготовки та підвищення класифікації фахівців, так як і загальноосвітні послуги, перебувають у комплексі із створення духовних цінностей та перетворення особистості, що в кінцевому результаті дає збільшення духовного потенціалу суспільства. Освітні послуги доповнюють суміжними послугами, передаванням матеріальних або матеріалізованих продуктів, виробниками яких є навчальні заклади: інформаційні, консультаційні, експертні послуги, оренда техніки, обладнання, приміщення і території. На рівні освітніх послуг реалізується інтелектуальна власність як індивідуального працівника так і колективу освітніх закладів – винаходи, патенти, програми досліджень, навчання та практичні роботи, інноваційні послуги та продукти, а також товарна символіка виробників послуг (найменування, логотипи, товарні знаки).

Після аргументу Котлера про те, що маркетинг – це загальна концепція,

застосовна для всіх організацій (не лише бізнес-корпорацій, що шукають прибуток), різні галузі нашого суспільства «відкрили маркетинг». Процес інтеграції маркетингу та освіти має велике значення для вищих шкіл. Освітні продукти та послуги, а також інформаційно-рекламний їх супровід орієнтовані на різні аудиторії, що надають багатофункціональну характеристику університетам. Тому першим кроком у всьому процесі є визначення цільового ринку. Це залежить від того, як будь-який університет вибирає або ігнорує різні профілі потенційних клієнтів / споживачів. Якщо відмінності ігноруються, то має місце підхід *масового маркетингу*. Розуміння та виявлення відмінностей допомагає багатьом установам розробляти свої маркетингові стратегії. Не так давно звичайній практиці установи тепер бракує розуміння різних сегментів, бо раніше вважалося, що у споживчих профілях є недостатньо відмінностей [16, с. 16]. Підхід до масового ринку має на меті залучити всіх людей за допомогою єдиної маркетингової стратегії. Ця стратегія розглядає ринок як єдину одиницю з подібними потребами замість визначення різних підмножин. При такому підході масову комунікацію застосовують лише для надання інформації.

Перебуваючи в диференційованому маркетинговому підході, університет намагається відрізнити себе від своїх конкурентів на основі своїх пропозицій товарів і використовувати ці характеристики для просування своєї інформаційної продукції. Ця стратегія пропонує штучне різноманіття та сприяє поверховим перевагам, однак не здійснює реальні кроки для задоволення інформаційних потреб різних сегментів ринку [9].

Таргетинговий підхід вимагає концентруватися на одному або декількох обраних сегментах ринку та розробляти окремі маркетингові стратегії для кожного сегмента. Існують різні реакції та відповіді різних сегментів на освітні послуги. Це залежить від ринкових сегментів, на які слід націлитися, і який метод використовувати, включаючи диференційований і концентрований маркетингові підходи.

Концентрований маркетинг вимагає високого рівня уваги. Він може мати винятковий або інтегративний характер (рис.1). Виняткова концентрована стратегія передбачає домінування в одному сегменті ринку шляхом повного проникнення. Тоді як інтегративний концентрований підхід передбачає розширення одного сегмента для захоплення подібних сегментів. Реалізація цієї стратегії вимагає знання ринку та досвіду, отриманого від обслуговування в оригінальному сегменті для успішного розширення.

Організована маркетингова стратегія передбачає вибіркового маркетинг для задоволення аналогічних потреб сегментів з характеристиками або поведінковою потребою, що відрізняється в інших групах по-інакшому. Він може бути вертикальним або горизонтальним. Подібність у потребах слугує основою для розробки чіткої, але колективної маркетингової програми, придатної для збору сегментів.

Як і багато інших галузей, університети теж функціонують у висококонкурентному та динамічному середовищі з сильною конкуренцією та безліччю порівнянних альтернатив [19]. Деякі ЗВО зосереджуються на історичній спадщині, стійкості та науковій майстерності та позиціонують себе

як осередком цінностей. Однак, оскільки не так багато вищих шкіл може підкреслити історичну спадщину та стійкість, а академічна досконалість чи створення цінностей більше не має за собою виняткової переваги, ряд університетів позиціонують себе як *клієнтоорієнтовані* академічні установи, підкреслюючи свою гнучкість та зручність відвідування [13].

Рис.1. Альтернативи таргетингового маркетингу (перекладено авторами) [16]

Звичайним цільовим ринком ЗВО буде група людей, над якою працює заклад, щоб забезпечити зарахування, однак у цьому цільовому ринку існують два різних ринкових сегмента – внутрішній і зовнішній ринок. Кожен з них вартий уваги у маркетингових зусиллях вищої школи, адже вони мають значну здатність впливати на рівень вступу.

Внутрішній ринок. Внутрішній ринок вищої школи складається з нинішніх студентів і працівників. Коли університет займається саморекламою, сегмент внутрішнього ринку часто не враховується, оскільки маркетингові витрати йдуть на залучення нових учасників навчання. Варто зазначити, що внутрішній ринок є критично важливим для успіху бренд-менеджменту і його завжди слід розглядати як важливий компонент всього цільового ринку.

Зовнішній ринок. Другий ринковий сегмент, зовнішній ринок є більш складним, ніж багато університетів розуміють. Його фактичний склад виглядає так: перспективні сім'ї (батьки), перспективні студенти, перспективні співробітники, компанії або організації, старі колеги або випускники.

Головним сегментом та найбільшим чисельним для будь-якого університету є абітурієнти, тому більшість маркетингових заходів спрямовані саме на них. Від кількості абітурієнтів залежить загальний успіх університету, прибуток, перспективи розвитку. Проте, дослідження показують, що теперішні студенти готові змінити університет, якщо вони вважатимуть, що в інших місцях є кращі навчальні можливості. Розширення якості обслуговування клієнтів, ефективного маркетингу та ефективного спілкування з внутрішнім

ринком зменшить ймовірність (або сприйняття потреби) шукати альтернативи. Коли університети вивчають усі варіанти, вони повинні мати на увазі, що сегменти ринку повинні оцінюватися з точки зору досяжності, реальності та застосованості. З цієї причини ми вирішили провести дослідження з визначенням очікувань студентів щодо клієнтоорієнтованості Національного університету «Острозька академія». Це матиме назву концентрованого підходу з винятковим характером.

Прихильники орієнтації на студент-споживачів вважають, що через конкуренцію на ринку вищої освіти ЗВО повинні підходити до студентів як до споживачів та докладати додаткових зусиль для їх залучення, утримання та обслуговування [7] [19] [21] [23]. Вони стверджують, що оскільки навчання – це інформаційна послуга, як і будь-яка інша, студенти як клієнти «найкраще можуть судити про те, що хочуть отримати від участі у вищій освіті» [5, с.25]. Отже, можна зробити висновок від вищезазначених авторів, що студенти нібито найкраще знають, що вони очікують отримати від вищої освіти.

Однак, це питання є напрочуд контраверсійним та полюсним серед науковців. Противники клієнтоорієнтації у вищій освіті засвідчують, що саме через опитування зворотного зв'язку студенти відчують себе ще сильніше клієнтами і створюють тенденцію до загальної «плаваючої» поведінки без зобов'язань. Для нас є важливим дізнатися чи можна шляхом зосередження на одному цільовому сегменті покладатися на його думку задля визначення якості ЗВО і чи слід це робити.

Брістоу і Шнайдер визначають орієнтацію на студента-споживача (або клієнтоорієнтованість у ЗВО) як «ступінь, в якому коледж / університет вживає заходів і приймає рішення, виходячи з потреб і бажань студентів, а також цілей і завдань закладу» [4, с.21]. Для здійснення узагальнень між освітнім сектором та звичайним бізнес-сектором таким же чином, як замовник бажає і потребує продукту, студентам потрібні знання та ступінь і так, як бізнес-підрозділу потрібні гроші, ЗВО потрібно збирати плату за навчання. Таким чином, механізм обміну працює аналогічно, ніж у звичайному світі бізнесу, і щоб максимально збільшити кількість випадків «обміну», університет вдається до застосування маркетингових концепцій та в їх рамках використовує орієнтацію на студента-клієнта, оскільки вона виявилася ефективною у багатьох інших галузях ринку.

Пошук у відповідних академічних журналах з вищої освіти та випусків останніх двох десятиліть показав, що, наявна література щодо орієнтації на студента-споживача, радше застосовує поляризовані припущення, ніж проводить відкриті емпіричні дослідження. У набагато меншій кількості випадків, є також емпіричні дослідження, що безпосередньо стосуються теми орієнтації на студентів / споживачів. Наприклад, Брістоу і Шнайдер, використовуючи 7-бальну шкалу клієнтоорієнтації, досліджували «з точки зору студентів, ступінь, до якого навчальний заклад вважається орієнтованим на споживача / студента» [4, с.24]. Вони з'ясували, що, хоча студенти вважають, що ЗВО є принаймні трохи орієнтованим на споживача, відповіді вказували на те, що вони очікують, що університет буде таким ще більше. Таку ж шкалу в

дещо зміненому вигляді також використовували Пеш та його колеги в одному з університетів США. Автори дійшли висновку, що досліджуваний університет недостатньо орієнтований на студентів та замовників, і для цього слід докласти додаткових зусиль, оскільки «розробка програм, орієнтованих на студентів та політики, що відповідають загальній філософії бізнесу маркетингової концепції – це один із способів, у якій адміністратори можуть розмежувати їх ЗВО [4, с.105].

Оберміллер, Флінор та Рейвен запитали студентів у США та Франції, чи вважають вони себе продуктами чи клієнтами вищої освіти, і дізналися, що студенти вважають себе клієнтами, для яких факультет розробляє курси, щоб задовольнити очікування та потреби студентів» [18, с.29]. У своєму опитуванні студентів вони виявили, що студенти очікують, що факультет поводитиметься з ними з повагою, буде доступним, слухатиме та вирішуватиме законні академічні та позанавчальні проблеми, забезпечувати якісне викладання та розумне навантаження [18, с.33]. Вайт провів якісне дослідження серед студентів магістрантів в Австралії, прийшовши до висновку, що студенти відчують вищу освіту як комерціалізовану, студенти відчують, що вони є клієнтами, а не учнями, і покладаються на викладачів та інший персонал ЗВО, щоб задовольнити і донести інформаційні продукти [24].

Мети статті було досягнуто шляхом опитування. Анкета, яка вимірює очікування студентів НаУ ОА щодо клієнтоорієнтованості їх альма-матер є оптимізованою версією опитувальника, розробленого Рііною Коріс. Оскільки в роботах естонської дослідниці не було виявлено статистично значущих кореляцій між очікуваннями студентів до 11 категорій, початкова модель з 14 категоріями і з 90 питаннями пройшла процес перевірки розрахунку оцінок надійності та методу вилучення максимальної ймовірності. Процес перевірки дав оптимізовану анкету з 34 пунктами та модель навчального досвіду, що містить 11 категорій (рис. 2).

Рис.2 Модель навчального досвіду Р.Коріс (перекладена автором)[14] [15] про моделювання байєсівської залежності

Учасників опитування було обрано виходячи з таких критеріїв: 1) респонденти повинні були бути на другому чи третьому курсі; 2) респонденти повинні бути студентами денної форми навчання. З 886 студентів НаУ ОА на другому чи третьому курсі було обрано 100 [1]. Такий вибір гарантував набір багатих інформацією респондентів із більшим досвідом, оскільки студенти на першому курсі мали б мало досвіду у всіх категоріях навчального досвіду. Заповнюючи анкету, студенти використовували 6-бальну шкалу Лайкерта, де 1 – «повністю незгідний(а)» та 6 – «повністю згідний(а)».

У таблиці 1 нижче представлені результати опитування за 11 категоріями навчального досвіду. Вміст кожної категорії можна знайти у графі 2 у таблиці. Середні арифметичні значення обчислювались спочатку за питаннями, а потім за категоріями навчального досвіду.

Табл.1

Середньоарифметичні оцінки за категоріями навчального досвіду

Категорія навчального досвіду	Зміст категорії	Середній бал по 6-бальній шкалі
Відгуки студентів	(не)важливість збору та реагування на відгуки студентів	5,0
Випуск	рівень суворості чи поблажливості ЗВО під час випуску студента	4,4
Розробка навчальних програм	очікування щодо того, хто розробляє навчальну програму та характер навчальної програми	4,7
Комунікація з персоналом	легкість або труднощі спілкування з консультантами по навчанню та іншими органами, відповідальними за безперебійний перебіг навчальної діяльності за межами аудиторії при задоволенні запитів студентів	3,0
Інституційна суворість	поблажливість чи суворість, з якими ЗВО дотримується встановлених правил	4,5
Оцінювання	поблажливість або суворість, з якою студенти очікують, що викладач підійде до оцінювання різних завдань	4,5
Поведінка	поблажливість або суворість, з якою викладач підходить до поведінки студентів в аудиторії	3,9
Аудиторне навчання	зручність та простота занять в аудиторії	5,1
Індивідуальне навчання	чи ЗВО очікує, що студенти докладатимуть зусиль поза аудиторією	3,8
Методи викладання	використання сучасних та традиційних методик викладання у ЗВО	3,8
Дизайн курсу	зацікавлені сторони, відповідальні за розробку курсу та характер курсу	4,7

Результати цього опитування підтверджують, що студенти очікують, що університет збиратиме відгуки та діятиме на їх основі (СБ = 5,0). Результати дозволяють стверджувати, що у випадку невдоволення студентів ЗВО повинен вирішити вказане студентом питання та діяти відповідно. Щодо другої категорії, студенти вважають, що закінчення освітнього закладу повинно містити важку працю (СБ = 4,4). Більше 60% стверджують, що це їхній обов'язок, а не ЗВО докладати зусиль, щоб отримати ступінь.

Щодо категорії розробки навчальних програм, результати показують, що студенти очікують, що навчальний план буде практичним та складеним на

основі експертизи кількох зацікавлених сторін (СБ = 4,7). Цей результат цілком суперечить Клейсону та Хейлі [6], які стверджують, що студенти мають певне уявлення про те, що їм хотілося б вивчити. Слід також зазначити, що при складанні навчальної програми, крім власного досвіду, ЗВО повинен також покладатися на випускників та роботодавців.

У межах категорії «комунікація з персоналом» було оцінено очікування студентів щодо діяльності, пов'язаної з їх навчанням поза аудиторією. Результати показують, що студенти, швидше за все, не очікують, що до них звертатимуться як до клієнтів (СБ = 3,0) у спілкуванні з персоналом. Вони вважають обов'язком співробітників служби інформувати їх про будь-які зміни, однак це не стосується розроблення навчального календаря на задоволення студентів та допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних із дедлайнами чи викладачами. На додаток до цього, відповіді показують, що студенти вважають за краще, щоб університет був безкомпромісним і суворим у дотриманні встановлених строків та порушення правил (СБ = 4,5).

Що стосується категорії оцінювання, студенти не певні чи сплата за навчання дає право на хороші оцінки. Незважаючи на те, що це дослідження показує, що студенти мають чітку схильність що, викладач має брати до уваги старанність і дати можливість покращити оцінку, якщо студент відчуває, що заслуговує на це (СБ = 4,5). Що стосується поведінки в класі, супутня література демонструє, що викладачі відчувають, що їм довелося знижувати академічні стандарти [8]. Однак опитування показує, що не так почувають себе учні (СБ = 3,9). Вони швидше очікують, що викладачі висловлюватимуть невдоволення щодо тих, хто запізнюється на заняття, обманюють та займаються діяльністю, не пов'язаною з навчанням у класі, але менш суворо ставитимуться до ігнорування студентами термінів здачі завдань.

Що стосується категорії аудиторних занять, студенти хочуть, щоб новий матеріал був стислим і попередньо оброблений у формі, наприклад, презентації PowerPoint та, крім того, завантажений в інтернет-середовище для зручного доступу (СБ = 5,1) і демонструє, що з точки зору навчання в аудиторії студенти очікують, що до них звертатимуться як до клієнтів. Результати дослідження досить відповідають тому, що пропонує існуюча література [8]. Що стосується індивідуального навчання, то наявна література стверджує, що студенти не бажають докладати зусиль для навчання поза аудиторними заняттями [22]. Результати опитування скоріше це підтверджують і вказують на те, що студенти краще не працюватимуть в позакласні години (СБ = 3,8).

Що стосується категорії методів навчання, то наявна література часто стверджує, що студенти хочуть, щоб навчання було цікавим та базувалося на якомога більшій кількості інтерактивних методів [10]. Отримані результати подають наступне твердження (СБ = 3,8) – студенти, швидше, очікують, що вчителі використовуватимуть інтерактивні та розважальні методи. Тим не менш, це не завдання викладача мотивувати і надихати різними методами студентів, що не зацікавлені певним предметом.

Оцінки в категорії проектування курсу узгоджуються з дослідженнями, згідно з яким викладач, маючи належні повноваження для викладання,

найкращим чином визначає, які теми слід охопити в курсі [18] (СБ = 4,7). Тим не менш, студенти очікують, що знання, передані в ході курсу від викладача студентам, будуть більш практичні, ніж теоретичні.

Висновки.

Було обговорено існуючі маркетингові підходи до просування інформаційних продуктів та послуг серед цільових сегментів університетів, зокрема було розглянуто таргетинговий підхід для визначення клієнтоорієнтованості на освітньому ринку. Стратегія таргетингу включає процес сегментації ринку і забезпечує важливі можливості для успіху на ринку вищої освіти. Коли університети вивчають усі варіанти, вони повинні мати на увазі, що сегменти ринку повинні оцінюватися з точки зору досяжності, реальності та застосованості.

Незважаючи на те, що вища освіта як така має декілька бенефіціарів, таких як ринок праці та суспільство, безпосереднім бенефіціаром освіти є студент, що є одним із найдосяжніших і реальніших сегментів для проведення емпіричного дослідження.

Якщо заклад, що пропонує вищу освіту вирішить повною мірою прийняти клієнтоорієнтацію на рівні бакалаврату, він повинен збирати відгуки, вирішувати проблеми, зазначені студентами, та діяти відповідно. Крім того, ЗВО повинен запропонувати викладачам подавати новий матеріал у стислому та обробленому вигляді, зручно завантажувати матеріал для доступу студентів у будь-який час у веб-середовищі та вимагати невеликої академічної роботи поза аудиторією. Університет, орієнтований на студентів, повинен також дозволити своїм викладачам використовувати інтерактивні методи навчання та забезпечити, щоб зміст курсу був практичним.

Література:

1. Інформація Національного університету «Острозька академія» відповідно до вимог чинного законодавства [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.oa.edu.ua/publik_information/quant1.11.2019.pdf. – Назва з екрану.

2. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів / Ф. Котлер, К. Фокс; пер. з англ. – К: Хімджест, Українська асоціація маркетингу, 2011. – 580 с.

3. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для неприбуткових організацій / А. Андреасен, Ф. Котлер. – К.: УАМ, 2012 – 708 с.

4. Bristow D. The collegiate student orientation scale (CSOS): Application of the marketing concept to higher education / D. Bristow, K. Schneider // Journal of Marketing for Higher Education. – 2002. – Vol. 12, № 2. – P. 15-34.

5. Browne J. Securing a sustainable future for higher education: an independent review of higher education funding and student finance [Electronic resource]. Access mode: <http://hereview.independent.gov.uk/hereview/report/>. – Title from the screen.

6. Clayson D. Marketing model in education: Students as customers, products or partners/ D. Clayson, D. Haley // Marketing Education Review. – 2005. – Vol. 15, № 1. – P.1-10.

7. DeShields O. Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying Herzberg's TwoFactor Theory / O. DeShields, A. Kara, E.Kaynak // *The International Journal of Educational Management*. – 2005. – Vol. 19, № 2/3. – P. 128-139.
8. Eagle L. Are students customers? TQM and marketing perspectives / L. Eagle, R. Brennan // *Quality Assurance in Education*. – 2007. – Vol. 15, № 1. – P. 44-60.
9. Glanert M. Student target marketing strategies for universities [Electronic resource] – Access mode: <http://behavioraltargeting.biz/student-target-marketing-strategies-for-universities/>. – Title from the screen.
10. Holbrook M. Gratitude in graduate MBA attitudes: Re-examining the business week poll / M. Holbrook // *Journal of Education for Business*. – 2004. – Vol. 80, № 1. – P. 28-28.
11. Ikeda A. Business students' perspective on customer in education / A. Ikeda, T. Veludo-de-Oliveira, M. Campomar // *BALAS Annual Conference*. – 2009. – P. 3507-3514.
12. Klein T. Segmenting Marketing in Urban Higher Education: Community-Versus Campus-Centered Students / T. Klein, F. Patsy, L. Joseph // *Journal of Marketing for Higher Education*. – 2001. – Vol. 11, № 1. – P. 39-61.
13. Koris R. Customer orientation: A dimension of a strong university brand? / In H. Jodlbauer, J. Armingier, C. Engelhardt Nowitzki, H. Hofstadler, & J. Kraigher-Krainer(Eds.) // *Proceedings: Conference Day*. – 2010. – P. 123-129.
14. Koris R. Customer orientation model for a higher education institution: When is student-customer orientation appropriate? / R.Koris // *International Scientific Publications: Educational Alternatives*. – 2012. – Vol. 10, № 1. – P. 261-277.
15. Koris R. The student-customer orientation questionnaire (SCOQ): Application of customer metaphor to higher education. / R. Koris, P. Nokelainen // *International Journal of Educational Management*. – 2015. – Vol. 29, № 1. – P. 115-138.
16. Lewison D. Student target marketing strategies for universities / D. Lewison, J. Hawes // *Journal of college admission*. – 2007. – P. 14-19.
17. Kretovics M. *Business Practices in Higher Education: A Guide for Today's Administrators* / M. Kretovics. – Routledge, 2011. – 248 p.
18. Obermiller C. Students as customers or products: Perceptions and preferences of faculty and students / C. Obermiller, P. Fleenor, P. Raven // *Marketing Education Review*. – 2005. – Vol. 15, № 2. – P. 27-36.
19. Pesch M. The student orientation of a college of business: an empirical look from the students' perspective / M. Pesch, R. Calhoun, K. Schneider, D. Bristow // *The Marketing Management Journal*. – 2008. – Vol. 18, № 1. – P. 100-108.
20. Scott S. The Academic As Service Provider: Is the Customer 'Always Right'? / S. Scott // *Journal of Higher Education Policy and Management*. – 1999. – № 21. – P. 193-202.
21. Seeman E. Customer relationship management in higher education: Using information systems to improve the student-school relationship / E. Seeman, M.

O'Hara // Campus-Wide Information Systems. – 2006. – Vol. 23, № 1. – P. 24-25.

22. Sword H. Writing higher education differently: a manifesto on style / H. Sword // *Studies in Higher Education*. – 2009. – Vol. 34, № 3. – P. 319-336.

23. Vetter D. Business colleges must practice what they preach / D. Vetter // *Mid-American Journal of Business*. – 2005. – Vol. 20, № 2. – P. 5-6.

24. White N. The customer is always right?: Student discourse about higher education in Australia / N. White // *Higher Education*. – 2007. – Vol. 54, № 4. – P. 593-604.

References

1. Informacija Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademija» vidpovidno do vimog chinnogo zakonodavstva. URL: https://www.oa.edu.ua/publik_information/quant1.11.2019.pdf. (01.12.2020).

2. Kotler Ph., Foks K. (2011). Strategichnij marketing dlja navchal'nih zakladiv (*Strategic marketing for educational institutions*). Kyiv: Himdzhest, Ukraïns'ka asociacija marketingu. 580 p.

3. Kotler Ph., Andreasen A. (2012). Strategichnij marketing dlja nepributkovih organizacij (*Strategic marketing for non-profit organizations*). Kyiv: UAM. 708 p.

4. Bristow D., Schneider K. (2020). The collegiate student orientation scale (CSOS): Application of the marketing concept to higher education. *Journal of Marketing for Higher Education*. Vol. 12, № 2. P. 15-34.

5. Browne J. (2010). Securing a sustainable future for higher education: an independent review of higher education funding and student finance. URL : <http://www.educationengland.org.uk/documents/pdfs/2010-browne-report.pdf>. (01.12.2020).

6. Clayson D., Haley D. (2005). Marketing model in education: Students as customers, products or partners. *Marketing Education Review*. Vol. 15, № 1. P.1-10.

7. DeShields O., Kara A., Kaynak E. (2005). Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying Herzberg's TwoFactor Theory. *The International Journal of Educational Management*. Vol. 19, № 2/3. P. 128-139.

8. Eagle L., Brennan R. Are students customers? TQM and marketing perspectives (2007). *Quality Assurance in Education*. Vol. 15, № 1. P. 44-60.

9. Glanert M. (2017). Student target marketing strategies for universities. URL: <http://behavioraltargeting.biz/student-target-marketing-strategies-for-universities/>. (02.12.2020).

10. Holbrook M. (2004). Gratitude in graduate MBA attitudes: Re-examining the business week poll. *Journal of Education for Business*. Vol. 80, № 1. P. 28-28.

11. Ikeda A., Veludo-de-Oliveira T., Campomar M. (2009). Business students' perspective on customer in education. *BALAS Annual Conference*. P. 3507-3514.

12. Klein T., Patsy F., Joseph L. (2001). Segmenting Marketing in Urban Higher Education: Community-Versus Campus-Centered Students. *Journal of Marketing for Higher Education*. Vol. 11, № 1. P. 39-61.

13. Koris R. (2010). Customer orientation: A dimension of a strong university brand? / In H. Jodlbauer, J. Armingier, C. Engelhardt Nowitzki, H. Hofstadler, & J. Kraigher-Krainer(Eds.). *Proceedings: Conference Day*. P. 123-129.

14. Koris R. (2012). Customer orientation model for a higher education institution: When is student-customer orientation appropriate? *International Scientific Publications: Educational Alternatives*. Vol. 10, № 1. P. 261-277.

15. Koris R., Nokelainen P. (2015). The student-customer orientation questionnaire (SCOQ): Application of customer metaphor to higher education. *International Journal of Educational Management*. Vol. 29, № 1. P. 115-138.

16. Lewison D. Haver J. (2007). Student target marketing strategies for universities. *Journal of college admission*. P. 14-19.

17. Kretovics M. (2011). Business Practices in Higher Education: A Guide for Today's

Administrators. Routledge. 248 p.

18. Obermiller C., Fleenor P., Raven P. (2005). Students as customers or products: Perceptions and preferences of faculty and students. *Marketing Education Review*. Vol. 15, № 2. P. 27-36.

19. Pesch M., Calhoun R., Schneider K., Bristow D. (2008). The student orientation of a college of business: an empirical look from the students' perspective. *The Marketing Management Journal*. Vol. 18, № 1. P. 100-108.

20. Scott S. (1999). The Academic As Service Provider: Is the Customer 'Always Right'? *Journal of Higher Education Policy and Management*. № 21. P. 193-202.

21. Seeman E., O'Hara M. (2006). Customer relationship management in higher education: Using information systems to improve the student-school relationship. *Campus-Wide Information Systems*. Vol. 23, № 1. P. 24-25.

22. Sword H. (2009). Writing higher education differently: a manifesto on style. *Studies in Higher Education*. Vol. 34, № 3. P. 319-336.

23. Vetter D. (2005). Business colleges must practice what they preach. *Mid-American Journal of Business*. Vol. 20, № 2. P. 5-6.

24. White N. (2007). The customer is always right?: Student discourse about higher education in Australia. *Higher Education*. Vol. 54, № 4. P. 593-604.

Abstract. *The article highlights the importance of marketing tools in university management and the need to use individualization in the promotion of educational products and services, which include the targeting approach. The specific purpose of this study was to conduct a survey among current students of the National University «Ostroh Academy» to demonstrate the prospects of students for learning experience and their expectations in the implementation of customer-oriented strategy by higher education institutions. The results of the article can be used in the management of universities, where administration can determine where to adjust their policies in relation to the internal target audience of the institution. In addition, the questionnaire contains 34 items instead of 90, which makes it shorter and more convenient for future administration. And secondly, a university that has decided to position itself as a student-orientated educational institution must keep in mind that student-centered consumerism does not mean the use of the same orientation in all learning experiences. Using a targeting approach with a focus only on students cannot be relied on to drive the quality of higher education on factors related to the quality of content, process and results. After all, it would be contrary to public expectations for higher education if it focused on satisfying the primary search of students for immediate gratification.*

Keywords: *HEI, higher education, information products and services, target marketing, customer-orientation.*

Стаття відправлена: 08.12.2020 р.
© Охріменко Г.В., Вийталюк Н.В.

УДК 336.71

**ANALYTICAL INSTRUMENT OF RECEIVERSHIP OF BANK
INSTITUTION****АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ БАНКІВСЬКИХ
УСТАНОВ****Vedruk D.G./ Ведрук Д. Г.***student / студентка***Chukhlib A. V./ Чухліб А. В.***s.e.s, as. prof./ к.е.н., доцент*

ORCID:0000-0003-0198-2969

*National University of life and environmental sciences of Ukraine,**Kiev, Heroiv Oborony, 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Київ, вул. Героїв Оборони, 15, 03041*

Анотація. Банківська система забезпечує перетікання грошових ресурсів між секторами економіки, що істотно впливає на економічний розвиток країни. В цьому контексті актуальним є питання формування і використання доходів, створення дієвих напрямів, способів та прийомів аналізу доходів з метою забезпечення стабільних конкурентних переваг банківської установи на ринку банківських послуг. У статті розкрито економічну сутність категорії «доходи» банків, методичний інструментарій аналізу доходів банківських установ, методичні підходи до побудови корпоративної системи аналізу доходів банку, що дозволить отримати якісно нову інформацію, необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на збільшення доходів та підвищення результативності діяльності банківських установ.

Ключові слова: аналіз, управління, дохід, банківська установа, методичний інструментарій

Ефективна діяльність банківських установ залежить від своєчасного прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на забезпечення їх прибутковості, фінансової стійкості і стабільності, захист від негативного впливу банківських ризиків, виявлення резервів підвищення ефективності діяльності установ. Визначною метою банківських установ є отримання максимального прибутку за умови їх стабільного становища і тривалого функціонування на ринку. Величина отриманого прибутку/ збитку відображає результати всіх видів діяльності банківської установи, його активних і пасивних операцій. На сьогоднішній день не втрачає актуальності питання пошуку шляхів отримання доходів і мінімізації витрат.

В науковій літературі представлена різноваріантність дефініцій категорії «доходи», проте всі вони мають однакову сутність.

Доходи банківських установ відображають позитивний сукупний результат усіх сфер їх господарсько-фінансової і комерційної діяльності. За рахунок доходів покриваються операційні видатки банківських установ, формується прибуток, який впливає на рівень дивідендів, збільшення власних коштів, розвиток пасивних і активних операцій [1, с. 98–99].

Герасимович А. М. трактує доходи банку як зростання економічних вигід завдяки реалізації банківського продукту, іншої діяльності банку у вигляді збільшення активів/ зменшення зобов'язань протягом аналізованого періоду [1,

с.352].

На думку авторів Котковського В. С., Неизвестної О. В. доходами банку є загальна сума коштів, отриманих банком в результаті здійснення активних операцій. Тобто, автори пропонують вважати доходами банку отримані відсотки, доходи і комісію від наданих послуг, доходи від операцій з цінними паперами, валютою, золотом та іншими доходами [, с. 469].

Узагальнюючи різні точки зору вчених-економістів до визначення сутності категорії «доходи», можна зазначити, що доходи – це збільшення економічних вигод протягом звітного періоду у вигляді надходження зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу (причому таке збільшення не пов'язане з внесками засновників).

Проблемні питання аналізу та управління доходами банківських установ висвітлено в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Базидевич К. С., Ботвінкін В. М., Васюренко О.В., Волохата К. О., Герасимович А. М., Захожай В. Б., Калина А. В., Кобвасюк М. Р., Панова Г. С., Парасій - Вергуненко І. М., Примостка Л. О., Спьяк Г. І., Тиркало Р. І., Фаріон Т. І. та інших вчених. Незважаючи на те, що в науковій літературі велика увага приділяється питанням аналізу доходів, зазвичай детально розглядаються тільки окремі напрямки аналізу.

Аналіз доходів банківських установ включає загальний аналіз доходів банківських установ, який ґрунтується на використанні методів вертикального, горизонтального та структурно-динамічного аналізу. Методи вертикального і горизонтального аналізу дозволяють оцінити структуру доходів банків, їх динаміку в цілому та окремо за кожною складовою. Аналіз структури банку може бути кількісним та якісним. Кількісний аналіз використовується для визначення основних напрямків доходів, якісний – для визначення питомої ваги кожного напрямку для визначення їх значень в загальних доходах.

Структурно-динамічний аналіз проводять з метою оцінки стабільності джерел доходів, виявлення ступеню їх залежності від коливань ринкової кон'юнктури, оцінки ритмічності зміни прибутку та чинників, що впливають на нього.

Показники доходності банківських установ аналізуються за методикою коефіцієнтного аналізу, що базується на прийомах обчислення відносних показників та порівняння.

Для аналітичної оцінки співвідношення процентних і непроцентних доходів банку, необхідно відокремити процентний дохід, комісійний дохід, чистий торговельний дохід, інші доходи.

Існує велика кількість підходів до побудови корпоративної системи аналізу доходів банківських установ, структура якої визначається специфікою діяльності кожного з них.

Загальний аналіз доходів банку передбачає визначення відношення абсолютного відхилення кожної статті доходів до загального приросту результативного показника; оцінку впливу на динаміку сукупного доходу банківської установи зміни величини окремих видів доходів і одночасно їх структури. Аналізуючи структуру сукупного доходу банку у базисному періоді,

можна виявити невідповідність між темпами зростання окремих видів доходів та рівнем впливу цих змін на темпи зростання загальної величини доходів.

Особливо важливим є здійснення пофакторного аналізу за кожною статтею доходів, виявлення ступеня впливу кожного фактора на дохід банківської установи, зв'язування причин існуючої тенденції.

Аналіз складових доходів здійснюють, починаючи з тих його видів, які є найбільш вагомими в загальному обсязі доходів звітного періоду. Аналізують склад і структуру процентного доходу банківської установи. Основною ознакою стабільності роботи банку вважається ритмічність темпів росту процентних доходів банку. Позитивним моментом є зростання частки комісійних доходів при збільшенні кількості клієнтів банку. Проте, зростання частки комісійних доходів внаслідок банківського обслуговування клієнтів може призвести до їх відтоку та негативно відобразитися на загальних доходах банківської установи. Тому, паралельно з структурним аналізом необхідно здійснювати факторний аналіз окремих видів доходів банку. Побудована факторна модель відобразить зв'язок між доходами банку та окремими чинниками.

Факторний аналіз процентних доходів банку здійснюється в чотири етапи:

1. Побудова детермінованої двофакторної мультиплікативної моделі, що відображатиме зв'язок процентного доходу із залишками відповідних активів і дохідністю процентних активів.
2. Визначення абсолютної зміни процентних доходів у звітному періоді.
3. Оцінка кількісного чинника на зміну процентного доходу.
4. Оцінка сукупного впливу чинників на зміну процентного доходу.

Збільшення частки процентних доходів в загальній структурі валових доходів банків вважається позитивним моментом і може відбутися внаслідок збільшення середніх залишків за виданими кредитами, підвищення середнього рівня процентної ставки за кредит.

Визначення впливу факторів на величину процентних доходів відбувається внаслідок:

- зміни обсягу дохідних активів A_d :

$$D_p(A_d) = D_{p0} \cdot [(A_{d1} : A_{d0}) - 1] \quad (1)$$

- структури дохідних активів $Ч_k, Ч_{цп}$:

$$D_p(Ч_k, Ч_{цп}) = (D_{p0k} \times Ч_{k1} + D_{p0цп} \times Ч_{цп1}) : 100 - D_{p0}, \quad (2)$$

де A_d – дохідні активи, D_p – процентні доходи разом, D_{p0k} – процентні доходи за кредитами, $Ч_k$ – частка процентних доходів за кредитами, $D_{p0цп}$ – процентні доходи за цінними паперами, $Ч_{цп}$ – частка процентних доходів за цінними паперами.

Мультиплікативну модель процентного доходу можна представити у вигляді добутку обсягу наданих кредитів і середньої процентної ставки, а доходу від касового обслуговування – як добуток обсягу виданої готівки та відсотку комісії.

Доходи банків можуть збільшуватися в абсолютному та відносному аспектах. Абсолютне зростання доходів відбувається, в основному, за рахунок розширення видів банківських послуг, відносно – в результаті зниження витрат

банку. І абсолютне, і відносне зростання доходів банківських установ призводить до збільшення прибутку. Тому управління доходами – важлива складова банківського управління, спрямована на максимізацію доходів, забезпечення ліквідності балансу.

Прийняття виважених управлінських рішень щодо підвищення ефективності діяльності банку можливе лише на підставі комплексного аналізу доходів. Аналіз складових доходів банківської установи дає можливість описати її фінансовий стан, прибутковість, рентабельність, масштаб операцій порівняно з конкурентами, основні напрями діяльності, якість кредитного портфеля тощо.

Література:

1. Герасимович А. М. Облік і аудит у банках. К. : КНЕУ, 2004. 536 с.
2. Єршова Н.Ю., Черкасова Є. О. Дослідження особливостей організації обліку та обліку доходів і витрат у банках. Вісник Національного технічного університету ХПІ. 2012. № 25. С. 131 – 139.
3. Котковський В. С., Неізнана О. В. Банківські операції: навч. пос. К.: Кондор, 2011. 498 с.

Abstract. *The banking system ensures the flow of monetary resources between sectors of the economy which significantly affects the economic development of the country. In this context, the issue of income generation and using, creation of effective directions, methods and techniques of income analysis in order to ensure stable competitive advantages of the banking institution in the market of banking services is relevant. The article reveals the economic essence of the category «income» of banks, methodological instrument for analyzing the income of the banking institutions, methodological approaches to building a corporate system of income analysis of the bank, the comprehensive using of which will provide qualitatively new information necessary for effective management decisions to increase income and increase efficiency activities of the banking institutions.*

Keywords: *analysis, management, income, banking institutions, methodical instrumentation.*

Стаття отримана: 09.12.2020 р.

© Чухліб А. В.

УДК 339.138:528.9

MARKETING MANAGEMENT IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM**МАРКЕТИНГОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ****Yanchuk Tetiana / Янчук Тетяна Василівна***s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-3901-7670

Krupchatnikova Tetiana / Крупчатнікова Тетяна Сергіївна*Master / магістрант**Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 600-річчя, 21, 21000**Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 600-річчя, 21, 21000*

Анотація. У роботі було досліджено теоретичні засади маркетингового менеджменту у системі управління діяльністю підприємства. Визначено сутність маркетингового менеджменту та розглянуто різні підходи до його трактування. Встановлено зв'язок між маркетингом та менеджментом, та його роль в управлінні підприємством. Досліджено етапи процесу впровадження маркетингового менеджменту в загальну систему управління підприємством. Сформовано принципи, на базі яких має здійснюватися процес управління маркетинговою діяльністю. Ефективне використання принципів маркетингу у процесі управління маркетинговою діяльністю допоможе підприємству покращити свої фінансові результати та підвищити конкурентоспроможність.

Ключові слова: маркетинг, маркетинговий менеджмент, принципи маркетингу, процес управління маркетингом

Вступ.

Зважаючи на мінливий бізнес-клімат, який відзначається зростаючою конкуренцією, необхідним стає вдосконалення діяльності підприємства в цілому, а зокрема його маркетингової складової, що надасть компаніям можливості збільшити свої конкурентні переваги на вітчизняному та зовнішньому ринках. Результати ведення маркетингової діяльності здійснюють істотний вплив на рентабельність, ліквідність та фінансову стійкість, оскільки такий вид діяльності формує попит на продукцію або послуги підприємства, що, своєю чергою, є основним джерелом надходження коштів на підприємство. Грамотне управління маркетинговою діяльністю сприяє збільшенню прибутку та ефективності підприємства в цілому.

Основна частина.

Впровадження маркетингу у діяльність підприємства передбачає, що підприємство ставить перед собою такі цілі (тактичні, стратегічні), завдання, шляхи їх досягнення та проводить таку політику яка враховує запити ринку, та враховує можливості та реальні джерела ресурсів господарської діяльності.

Поняття «маркетинговий менеджмент» має різні тлумачення як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних фахівців. У табл. 1 представлено основні тлумачення поняття різними науковцями.

Проаналізувавши всі визначення поняття можна зробити висновок, що в основному даний термін розглядається з позиції управління всіма ланками, підрозділами, відділами підприємства на засадах маркетингу. Тобто

маркетинговий менеджмент розглядають як управління всіма функціями підприємства (загальними та окремими), всіма структурними підрозділами на основі маркетингу.

Таблиця 1

Основні визначення поняття «маркетинговий менеджмент»

Автор	Визначення
Ф. Котлер	Маркетингове управління – це: аналіз, планування, реалізація та контроль за виконанням програм, спрямованих на створення, підтримку й розширення вигідних відносин із цільовим покупцем для досягнення цілей організації [1]
Л.В. Балабанова	Управління маркетингом – це практичне здійснення ретельно продуманої інтегрованої політики підприємства на ринку, яка включає організацію, аналіз, планування, проведення заходів, спрямованих на досягнення певних цілей підприємства на ринку і контроль [2, с. 311].
Г. Ассель	Управління маркетингом – механізм процесу управління, за допомогою якого маркетингова організація взаємодіє зі споживачами [3, с. 6].
П. Дойль	Маркетинг-менеджмент – це діяльність із виявлення цільових ринків, вивчення потреб споживачів, розробки товарів, встановлення цін на них, вибору способів просування й розподілу з метою здійснення обміну, який задовольняє потреби заінтересованих споживачів[4]
М. Мескон	Управління маркетинговою діяльністю на підприємстві – це широкий комплекс заходів стратегічного й тактичного характеру, спрямованих на ефективне здійснення ринкової діяльності підприємства та досягнення його основної мети – задоволення потреб споживачів товарів і послуг і отримання на цій основі максимального прибутку[5]
Т. П. Данько	Управління маркетингом – це цілеспрямована діяльність фірми з регулювання своєї позиції на ринку через планування, організацію, облік, контроль виконання кожної фази позиційної та діяльної поведінки фірми з урахуванням впливу закономірностей ринкового простору, конкурентного середовища для досягнення прибутковості й ефективності суб'єкта на ринку[6]
С.С. Гаркавенко	Маркетинговий менеджмент – це управлінська діяльність, яка включає аналіз, планування, реалізацію і контроль заходів, спрямованих на формування та інтенсифікацію попиту на товари або послуги та збільшення прибутків [7, с. 52].

Забезпечення сталих позицій підприємства в умовах ринку передбачає, по-перше, вишукування нових ринкових можливостей, тобто виготовлення нових видів продукції та послуг, завоювання нових ринків, що досягається за допомогою маркетингу; по-друге, ефективне функціонування підприємства, що зв'язано з особливим типом ринкового управління — менеджментом.

Таким чином, менеджмент і маркетинг тісно зв'язані між собою і тільки в тісній взаємодії можуть забезпечити конкурентоспроможність підприємства в умовах ринкової економіки. Маркетингове управління підприємством («орієнтація на ринок») засновано на сучасній маркетинговій концепції, формуванні нового образу мислення і нового способу дії, розвитку комунікативних зв'язків підприємства з ринком. Воно виражається через систему маркетингових стратегій на рівні всього підприємства і в прийнятті практично всіх управлінських рішень з урахуванням вимог ринку.

Впровадження маркетингового менеджменту в загальну систему управління підприємством супроводжується реалізацією низки процесів, що взаємопов'язані між собою і є підсистемою менеджменту підприємства, тобто його складовою. Процес управління маркетингом – це процес аналізу ринкових

можливостей, добору цільових ринків, розробки комплексу маркетингу і перетворення в життя маркетингових заходів (рис.1).

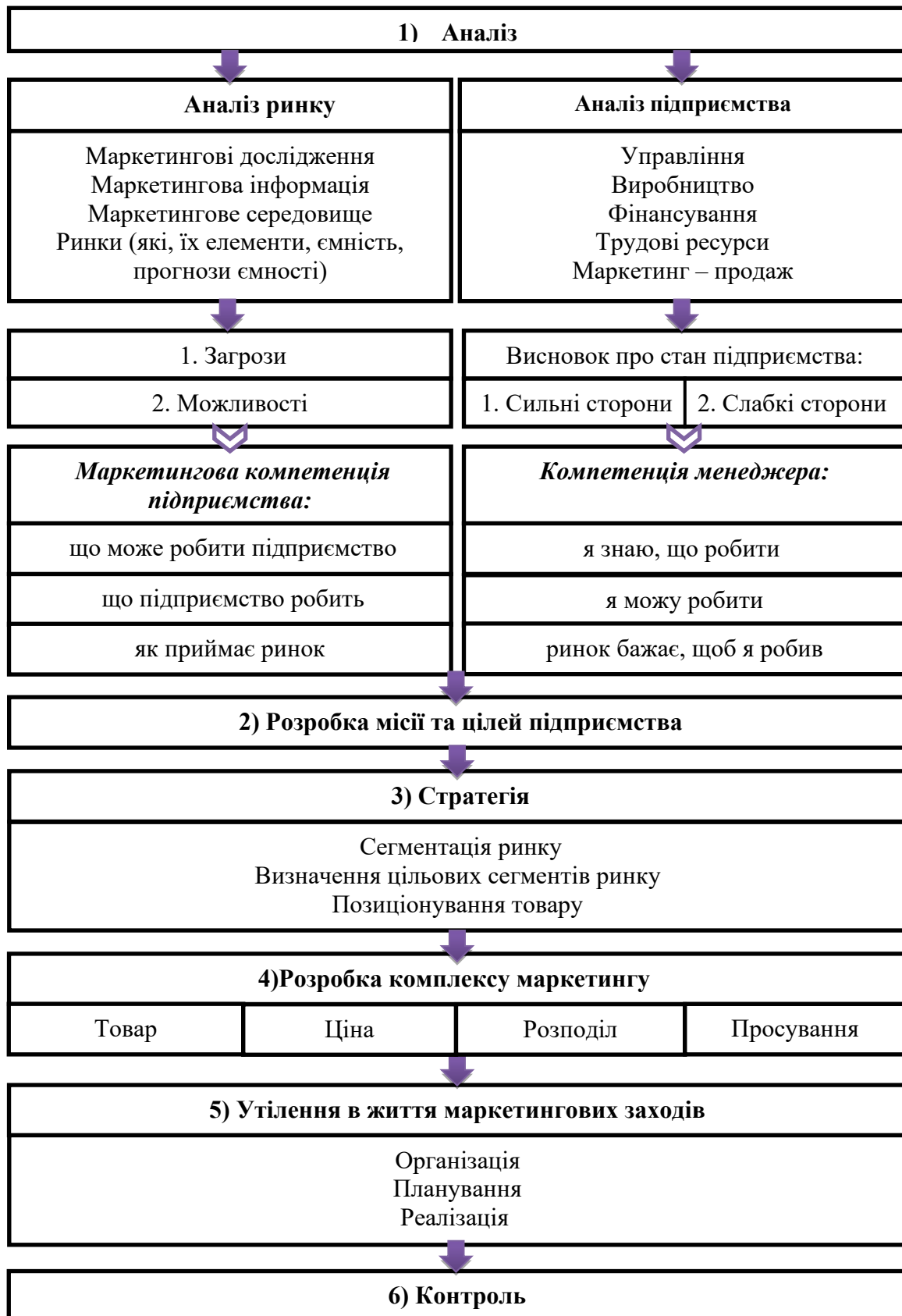

Рис. 1. Етапи процесу управління маркетингом

Джерело: сформовано авторами за даними [2,8]

Здійснення функцій маркетингової діяльності (планування, організація, мотивація та контроль) розпочинаються з дослідження ринку (включаючи вивчення поведінки споживачів, аналіз конкурентів, маркетингових можливостей підприємства, сегментації ринку та позиціонування товару). Наступним кроком є розробка стратегії, тактики маркетингу, складання плану та розробка комплексу маркетингу підприємства, тобто товарної політики, ціноутворення, політики розподілу, політики просування продукції на ринку.

Метою планування в маркетингу є приведення можливостей підприємства в найкращу відповідність з можливостями ринку, сформованими в результаті цілеспрямованих дій підприємства, а також приведення можливостей підприємства у відповідність з тими факторами ринку, що не піддаються контролю підприємства. Вся діяльність маркетингових служб здійснюється відповідно до планових завдань, розроблених на основі принципів наукового планування і відповідного аналізу стану і розвитку ринку.

Утілення в життя маркетингових заходів передбачає контроль реалізації плану маркетингу (аналіз роботи підприємства; виділення проблем та їх корегування; визначення, чи прийде підприємство до своєї мети).

Процес управління маркетинговою діяльністю повинен базуватися на принципах, які припускають, що досягнення підприємством своїх цілей залежить від ефективнішого порівняно з конкурентами визначення та задоволення потреб і запитів цільової аудиторії. Принципами управління маркетинговою діяльністю є:

- комплексність – для прийняття рішення залучають усі факти, події та ситуації у повному вираженні;
- орієнтація на споживача та гнучка реакція виробництва і збуту на зміни в макро- та мікросередовищі маркетингу;
- науковий підхід до вирішення проблем маркетингу;
- постійний пошук і реалізація резервів, підвищення ефективності виробничо-збутової діяльності через залучення до творчої роботи всіх працівників;
- орієнтація на досягнення довгострокового комерційного успіху завдяки інноваційній діяльності у виробничій та збутових сферах;
- достатність інформаційного забезпечення управління маркетингом;
- створення ефективної організаційної структури;
- орієнтованість на конкретну концепцію управління підприємством, чітке визначення завдань, функцій кожного підрозділу та виконавців, вертикальних та горизонтальних зв'язків;
- орієнтація на досягнення ринкових результатів збільшення частки ринку, освоєння нових ринків, ослаблення ринкової частки конкурентів тощо. Пошук ринків, незадоволених потреб споживачів, творчих підходів до вирішення маркетингових завдань;
- спрямованість маркетингу на здійснення різних видів контролю.

Висновки.

Були розглянуті теоретичні аспекти управління маркетингом на підприємстві, що допомогло сформуванню уявлення про його основні етапи, принципи, механізм. Отже, механізм маркетингового підходу до управління діяльністю підприємства заснований на принципах маркетингу, де ядром є споживач або покупець, а сама система маркетингу виступає як засіб задоволення його потреб з одного боку, а з іншого – стратегічних цілей підприємства за допомогою принципів менеджменту, який виступає певною базою для реалізації окремих інструментів маркетингу.

Література:

1. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент / пер. з англ. под ред. О. А. Третьяк, Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптеревського. СПб.: Питер, 2000. 896 с.
2. Балабанова Л.В., Холод В.В., Балабанова І.В. Маркетинг підприємства : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 612 с
3. Ассэль Г. Маркетинг: принципы и стратегия : учебник для вузов / Г. Ассэль ; пер. с англ. 2-е изд. М.: ИНФРА-М: НФПК, 1999. 803 с.
4. Дойль П. Маркетинг-менеджмент / пер. з англ. під ред. Ю. Н. Каптуревського. 3-е вид. СПб.: Питер, 2003. 544 с.
5. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. з англ., 3-тє вид. М. Вильямс, 2017. 672 с.
6. Данько Т.П. Управление маркетингом: Учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. / Т.П. Данько. М.: ИНФРА-М, 2001. 334 с.
7. Гаркавенко С.С. Маркетинг : навч. посіб. К. : Лібра, 2008. – 276 с.
8. Конопляникова М.А. Управління маркетинговою діяльністю: поняття, принципи, підходи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 17. С. 332-336.

***Abstract.** Modern marketing is the most important functional area of any enterprise. The article contains the theoretical bases of marketing management in the system of enterprise management. The essence of marketing management has been defined and various approaches to its interpretation have been considered. The relationship between marketing and management has been established, and its role in managing the enterprise. The stages of the process of introducing marketing management into the general enterprise management system have been studied. The principles on which marketing management should be based have been established. Effective use of marketing principles in marketing management will help the enterprise to improve its financial performance and competitiveness.*

***Key words:** marketing, marketing management, marketing principles, marketing management process*

Стаття відправлена: 11.12.2020 р.
© Крупчатнікова Т.С., Янчук Т.В.

УДК 005.8:164

ESSENCE AND MAIN TASKS OF PROJECT LOGISTICS

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ЛОГІСТИКИ ПРОЕКТУ

Rusanova Svitlana / Русанова С.С.

assistant / ассистент

ORCID: 0000-0003-3624-6582

Odessa National Maritime University, Odessa, Mechnikova 34, 65029

Одеський національний морський університет, Одеса, вул.Мечникова 34, 65029

Анотація. Більшість проектів пов'язані зі створенням нових об'єктів (наприклад, проекти будівництва, інфраструктурні проекти) або розвитку існуючих об'єктів (наприклад, проекти реконструкції), що є суттю продуктів проектів. Багато проектів включають в себе логістику як складову. Існування матеріальних потоків обумовлює формування відповідної логістичної системи, тому метою даної роботи є встановлення сутності та основних завдань логістики проекту.

Ключові слова: проект, логістика, логістика проекту, логістична система.

Вступ. Процес створення або трансформації матеріальних об'єктів вимагає відповідних матеріалів, сировини, комплектуючих, устаткування і т.п. При розгляді забезпечення проекту матеріалами, сировиною і т.п. як самостійної системи, вищезазначене є предметною областю логістики, і розглядається в рамках її функціональної області - постачання. Таким чином, забезпечення проекту сировиною, матеріалами і т.п. призводить до формування відповідної логістичної системи. Деякі види проектів можуть бути пов'язані з певними виробництвами, що передбачає розгляд виробничої логістики проекту.

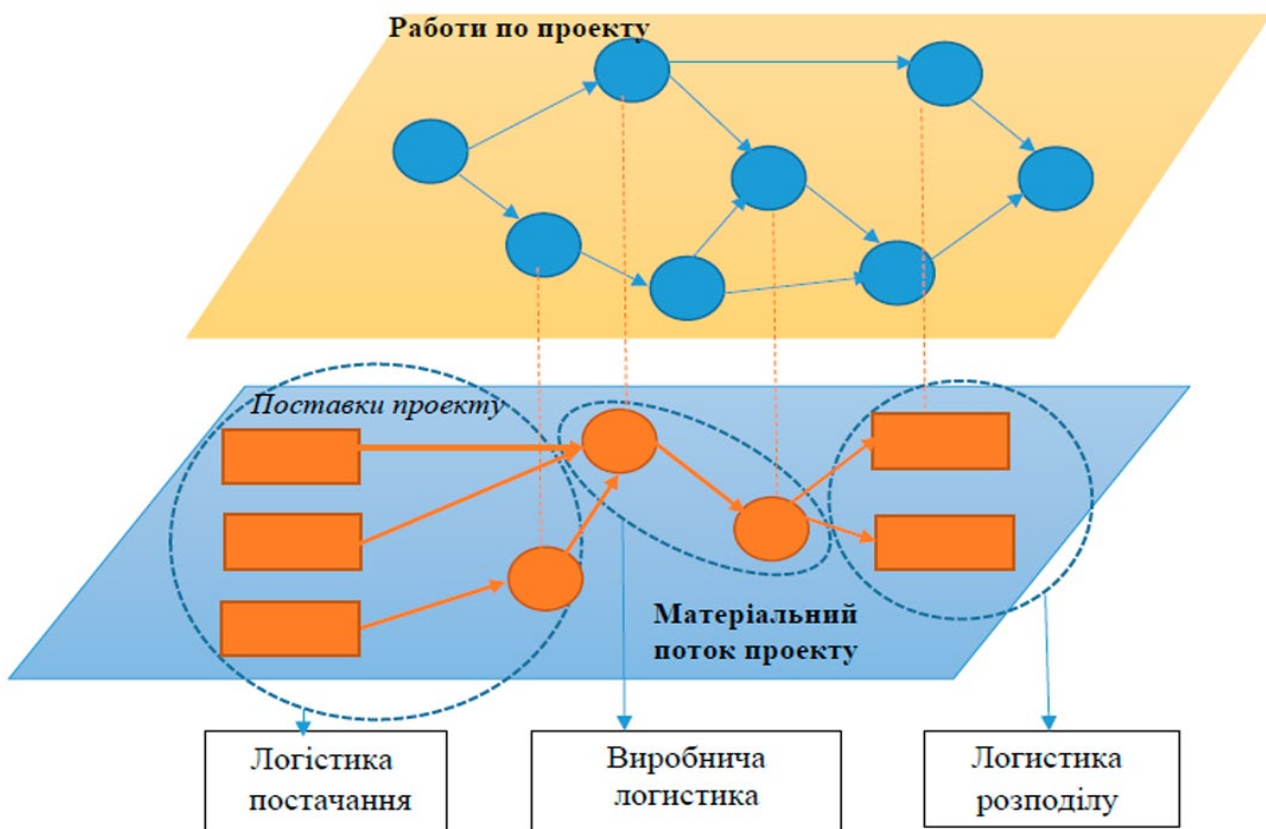

Рис. 1. Логістична система проекту

Наприклад, при масштабних будівельних або інфраструктурних проектах частина матеріального постачання проводиться «в проекті», що обумовлює необхідність узгодження обсягів виробництва, зберігання і доставки за призначенням тих чи інших видів ресурсів для подальшого використання в проекті. І, нарешті, якщо проект передбачає розподіл чого-небудь (наприклад, соціальний проект, пов'язаний із забезпеченням регіонів або населених пунктів чим-небудь), то ці питання розглядаються в рамках логістики розподілу (рис.1).

Таким чином, проекти можуть бути пов'язані або з певними функціональними областями логістики - постачання, виробництва або розподілу, а можуть охоплювати всі три складові.

Основний текст. Обґрунтованим використання терміна «логістика проекту», під яким розуміється управління матеріальними потоками, пов'язаними з проектом. Тобто логістика проекту виникає, коли проект пов'язаний з формуванням і трансформацією матеріальних потоків. При цьому серед комплексу деталізованих робіт за проектом може бути виділено підмножина, пов'язана безпосередньо з логістикою проекту, що передбачає наявність в команді проекту відповідних фахівців.

Таким чином, можна говорити про «логістику проекту», розуміючи під цим управління логістичною системою для забезпечення реалізації проекту.

На сьогоднішній день крім терміну «логістика проекту» з більшою частотою використовується термін «логістичний проект».

«Транспортні проекти» - це проекти [1] створення і розвитку логістичних систем різного масштабу, тобто це особливий вид проектів розвитку. Продуктом подібних проектів є «логістичні системи».

Відзначимо, що на практиці під терміном «логістика (в тому числі, проекту) мається на увазі по суті сама логістична система, і вважається апріорі, що існує відповідне управління цією системою. У цьому полягає розбіжність термінологій теорії і практики логістики. Тому практичною мовою, «логістика проекту» - це особливий вид інфраструктури проекту, що грає важливу роль, без якої неможлива реалізація проекту і отримання продукту проекту. Тобто логістична система проекту не є його продуктом. Логістика проекту має місце в тих проектах, де створюється або розвивається матеріальний об'єкт, і процеси створення і розвитку даного об'єкта передбачають певну систему постачання, розподілу, виробництва, пов'язаних з матеріальним потоком (потоками).

Логістична система проекту є продуктом одного з його етапів, як основа для отримання продукту проекту. Логістична система проекту на концептуальному рівні формується на передінвестиційному етапі, коли сама ідея реалізації проекту повинна бути перевірена на предмет можливості бути реалізованим з точки зору інфраструктурних зв'язків, можливостей поставок сировини, матеріалів і т.п.

Самий узагальнений варіант життєвого циклу проекту без прив'язки до інвестицій, передбачає чотири основні фази життєвого циклу проекту, що реалізуються послідовно: формування концепції, розробка, реалізація, завершення (рис.2).

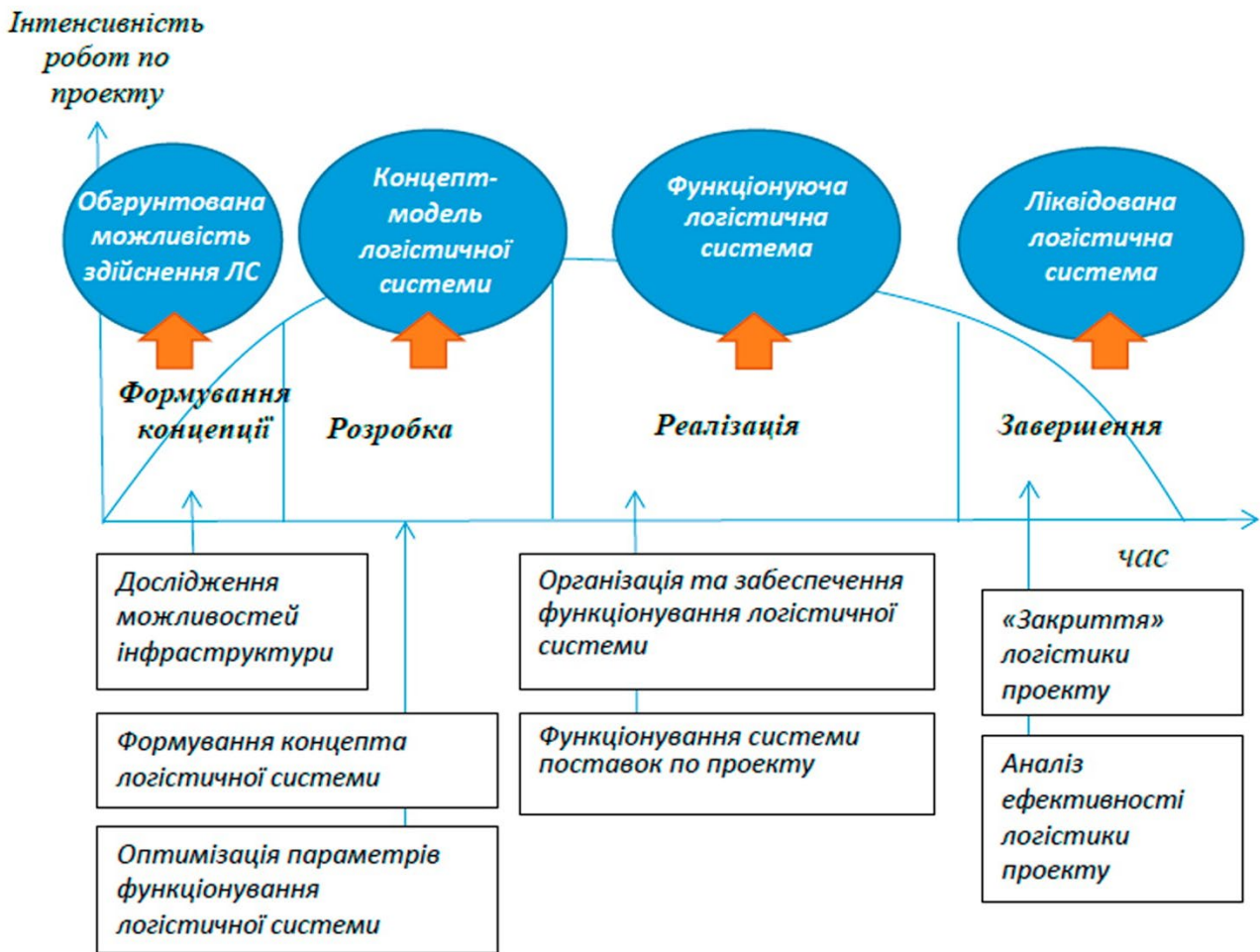

Рис. 2. Логістика проекту у рамках його життєвого циклу

Таким чином на етапі розробки концепції досліджуються можливості інфраструктури реалізації проекту і формування логістичної системи, а також визначаються постачальники по проекту, і формується концептуальна модель логістичної системи проекту, яка передбачає структуру системи і режим її функціонування.

На етапі реалізації здійснюються безпосередньо роботи по створенню продукту проекту, а, отже, необхідно організувати і забезпечити функціонування логістичної системи і поставок за проектом. На завершальному етапі здійснюється «закриття» логістики проекту (тобто фактична ліквідація елементів логістичної інфраструктури) і аналіз її ефективності по підведенню підсумків і узагальнення досвіду для майбутніх проектів.

Кожен етап життєвого циклу проекту має свій продукт, який може бути представлений не тільки з позиції «продукту проекту», а й з позиції окремих елементів проекту, для яких формується свій життєвий цикл в рамках життєвого циклу проекту. Таким чином, декомпозиція проекту з точки зору його аспектів призводить до формування безлічі життєвих циклів окремих елементів, що інтегрується в рамках життєвого циклу проекту (рис.3).

Тому з точки зору логістики проекту продуктом етапу формування концепції є обґрунтована можливість створення необхідної логістичної системи. Відзначимо, що окремі проекти (наприклад, мегапроекти) можуть

бути пов'язані з декількома логістичними системами, сукупність яких формує логістику проекту в подібній ситуації. При цьому дані логістичні системи пов'язані з відповідними матеріальними потоками і можуть функціонувати як інтегровані в рамках одного часового проміжку, так і бути рознесені по різним тимчасовим періодам. У масштабних проектах отримання продукту проекту може бути пов'язано з послідовним отриманням проміжних продуктів.

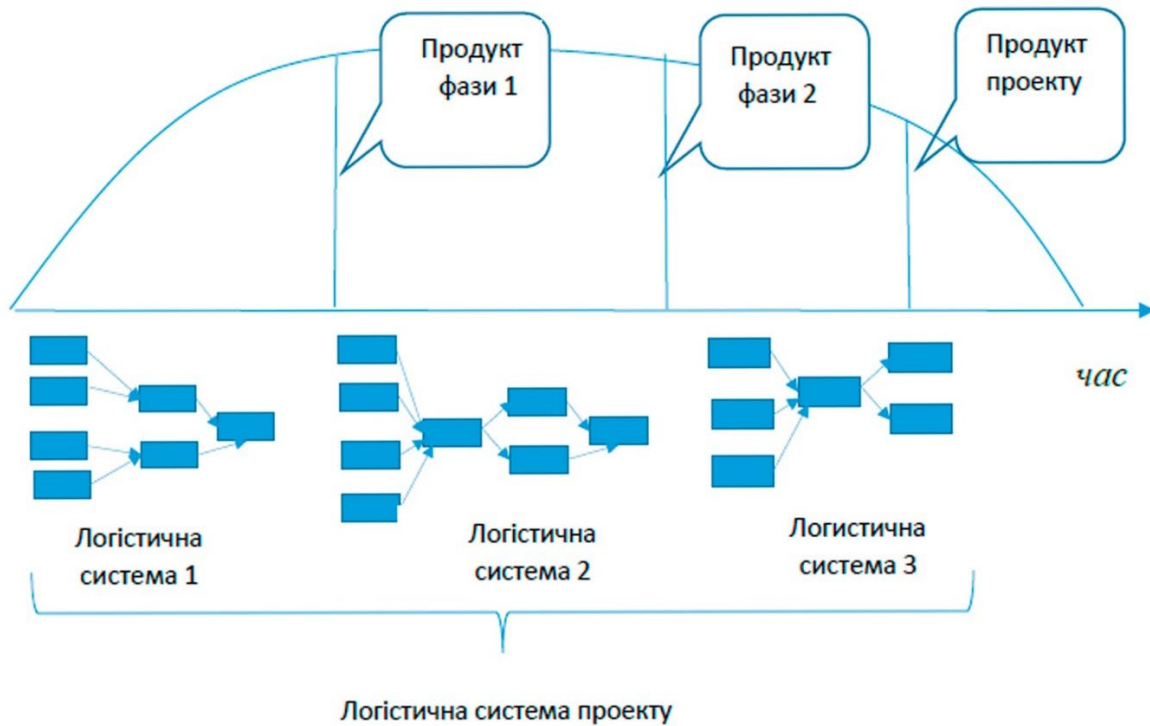

Рис. 3. Приклад логістики масштабних проектів як сукупності логістичних систем

Відзначимо, що кожна логістична система характеризується життєвим циклом. В окремих ситуаціях життєвий цикл логістичної системи і проекту можуть практично збігатися. У проектах, в яких функціонують кілька логістичних систем їх життєві цикли можуть послідовно розташовуватися в рамках життєвого циклу, а можуть «перекривати» один одного.

Таким чином, логістика проекту може мати досить складну структуру з точки зору композиції складових її логістичних систем, що визначається специфікою процесу отримання продукту проекту.

Висновки. Розробка проекту та його планування повинні здійснюватися з урахуванням специфіки і потреб логістики проекту і в залежності від його специфіки можуть коригуватися параметри продукту проекту і терміни його отримання, тобто тривалість життєвого циклу проекту.

Логістика проекту - це сукупність логістичних систем, які організуються і функціонують для забезпечення виконання проектних робіт і отримання продукту проекту. Логістика проектів починається на стадії техніко-економічного обґрунтування проекту: доступність майданчика з точки зору транспортних маршрутів, пропускної спроможності залізниць і моста, ширина, можуть диктувати підхід до проекту, якого необхідно дотримуватися.

Література:

1. Andrievska V., Bondar A.& Onyshchenko S. Identification of creation and development projects of logistic systems. Development of management and entrepreneurship methods on transport. 2019. 4(69). P. 26-37. URL: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2019-4-26-37>
2. Онищенко С.П. Моделирование процессов организации и функционирования системы маркетинга морских транспортных предприятий [Текст] / С.П.Онищенко – Одесса: Феникс, 2009. – 328 с.
3. Руководство к Своду знаний по управлению проектами (Руководство РМВОК®) - 2004. - Project Management Institute, USA . – 388 p.

***Abstract.** Most projects involve the creation of new facilities (eg construction projects, infrastructure projects) or the development of existing facilities (eg reconstruction projects), which are the essence of the project products. Many projects include logistics as a component. The existence of material flows determines the formation of an appropriate logistics system, so the purpose of this work is to establish the essence and main objectives of the logistics of the project.*

***Key words:** project, logistics, project logistics, logistics system.*

Научный руководитель: д.т.н., проф. Питерская В.М.

Статья отправлена: 09.12.2020 г.

© Русанова С.С.

УДК 330.4: 215.2

**RESOURCE POTENTIAL OF INDUSTRIAL TOURISM
РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ИНДУСТРИАЛЬНОГО ТУРИЗМА****Kazakov V.L. / Казаков В.Л.***k.geogr.s., doc. / к.геогр.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-0340-2107

*Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Gagarin av., 54, 50086**Криворожский государственный педагогический университет,**Кривой Рог, просп. Гагарина, 54, 50086*

Аннотация. В работе рассматривается сущность понятия индустриального туризма, предпосылки его развития, анализируется ресурсная база индустриального туризма (на примере ведущего промышленного центра Украины – Кривого Рога), приведена характеристика основных направлений индустриального туризма, дается обоснование перспектив развития индустриального туризма в промышленных регионах.

Ключевые слова: туризм, индустриальный туризм, объекты индустриального туризма, классификация ресурсов индустриального туризма.

Вступление. Развитие мировой туристической сферы характеризуется появлением новых тенденций развития, одной из которых является привлечение к туристической деятельности все новых территорий и объектов. Туристической «terra incognita» в странах, которые находятся на стадии индустриального или постиндустриального развития, считаются промышленные территории. Именно здесь, одним из альтернативных направлений для развития туризма, постепенно становится индустриальный туризм, ресурсная база которого подкреплена наличием работающих промышленных предприятий, масштабных форм техногенного рельефа и ландшафтов, большого разнообразия объектов индустриального наследия, музеев промышленности, технических скансенов, геопарков.

Развитие методологии индустриального туризма опирается на представления о его ресурсной базе. Поэтому анализ классификации объектов индустриального туризма позволяет четко давать обоснования конкретных направлений развития индустриального туризма, разрабатывать специфический турпродукт для его продвижения на региональный и международный рынки.

Основной текст. Под индустриальным туризмом чаще всего понимают вид туризма, который сосредоточен в промышленных регионах и имеет целью ознакомление туристов с индустриальными объектами и ландшафтами, произведениями индустриальной архитектуры и техники, сопровождается посещением как функционирующих, так и неработающих промышленных предприятий с целью удовлетворения познавательных, профессиональных и деловых интересов человека [7]. По мнению того же автора, индустриально-туристические ресурсы представляют собой объекты и явления техногенного происхождения, имеют гносеологическую ценность, включают в себя специфические черты индустриальной стадии развития общества и могут быть использованы с туристической целью.

Анализ и систематизация мирового и личного опыта автора статьи развития индустриального туризма позволяет определить его сущность в самом широком понимании: «индустриальный (промышленный) туризм» – вид туризма, который предусматривает посещение действующих предприятий (фабрик, заводов, комбинатов, шахт и пр.), техногенных ландшафтов, объектов индустриального наследия (материальные и нематериальные артефакты прошлого), музеев промышленной тематики и событийных мероприятий в сфере индустриальной культуры, с целью ознакомления с производственными технологиями, техникой и результатами промышленной деятельности.

Согласно Международного стандарта ISO 13810, который проходит период имплементации в законодательство Украины с 2016 года, индустриальный туризм определяется как посещение и деятельность туристического направления на индустриальный объект в определенной местности, позволяет посетителям понимать процессы и ноу-хау, относящихся к прошлому, настоящему или будущему [5].

Региональное развитие индустриального туризма строится на системной основе и учитывает несколько основных факторов. Их реализация на практике позволяет создавать региональные туристические кластеры, региональные туристические дестинации, содержание и деятельность которых будет способствовать становлению индустриального туризма, как основного направления развития туристической отрасли в промышленных регионах.

Определяющим фактором становления любого вида туризма является ресурсный. Развитие туристической деятельности в значительной степени зависит от адекватной оценки всего комплекса туристических ресурсов. При оценке туристических ресурсов исходным принципом является их разделение на составляющие, то есть классификация [1].

Набор туристических ресурсов будет определять, какие направления туризма имеют наиболее научно обоснованный и перспективный характер. Например, исследования автора наиболее крупного горнопромышленного и металлургического центра Украины – города Кривого Рога, показывает, что подавляющее большинство потенциальных туристических объектов региона относятся к объектам, которые возникли благодаря развитию местной промышленности. Такие объекты являются индустриальными, созданными трудом человека [2]. Соответственно, можно утверждать следующее – в промышленных регионах, одним из которых является город Кривой Рог, где есть очевидное преобладание различных ресурсов промышленного происхождения, наиболее перспективным направлением развития туризма – является индустриальный [8].

Индустриально-туристические ресурсы города Кривого Рога, в зависимости от функции и их содержания, нами предложено подразделять на следующие категории: 1) работающие промышленные объекты – железорудные карьеры, отвалы, шахтные провалы над подземными пустотами, шахтные подземные полости, заводы, фабрики, шахты, металлургический и горно-обогатительные комбинаты, электростанция; 2) исторические неработающие промышленные объекты – объекты индустриального наследия – заброшенные

заводы и фабрики, старые затопленные озерами карьеры по добыче железной руды и гранита, старые шахты и тому подобное; 3) поселения горняков криворожских рудников, которые располагались компактно рядом с местами добычи железной руды; 4) сооружения поселенческой инфраструктуры – рабочие бани, административные конторы, здания почты и другие; 5) гидротехнические сооружения – плотины водохранилищ, канализированные участки русла реки Саксагань, подземные деривационные тоннели реки Саксагань; 6) объекты транспортной коммуникации – магистральные железные дороги и шоссе, откаточные железные дороги рудников, водопропускные трубы, заводские мосты, железнодорожные станции, локомотивные депо и пр.; 7) рекреационные ландшафты – скверы и парки на территории предприятий или рабочих поселков рудников, дворцы культуры и спортивные комплексы на рудниках; 8) музеи промышленной тематики, технические скансены, геопарки, геологические памятники под открытым небом.

Указанные типы индустриальных туристических ресурсов, согласно классификации польского экономиста М. Труасы, относятся ко второй категории объектов – туристических ресурсов, созданных трудом человека, то есть архитектурные сооружения, памятники, произведения искусства и техники и т.д. [5]. По П. Дефер, объекты индустриального туризма попадают в рамки 2-х категорий: 1) «Антроп» охватывает все виды человеческой деятельности, которые могут вызвать интерес туристов, независимо от окружения – промышленные и сельскохозяйственные предприятия, учебные заведения и социально-бытовые объекты; 2) «Литом» – все, что создано трудом человека и вызывает интерес туристов или само по себе, или благодаря своему назначению: это памятники архитектуры и прошлых цивилизаций, современные здания: мосты, аэропорты, правительственные здания, спортивные сооружения, университеты, дворцы конгрессов, современные деловые или жилые кварталы, аквариумы и т. д. [4].

Кривой Рог по причине высокого разнообразия ресурсов может быть признан наиболее перспективным центром развития индустриального туризма в Украине, а формируемая новая туристическая дестинация может стать очень привлекательной для многочисленных туристов из-за рубежа. Выгодная позиция Кривого Рога для развития индустриального туризма обусловлена тем, что здесь сосредоточено: 45 работающих шахт по добыче железной руды, 41 карьер, 89 отвалов, 26 провальных зон и зон сдвижения в местах работы железорудных шахт, 15 шламоохранилищ, 35 спелестологичних объектов (штольни, штреки, шахты, гезенки, провальные колодцы), 6 энергетических предприятий, 5 металлургических предприятий, 28 машиностроительных, 5 химических, 14 строительных, 9 деревообрабатывающих предприятий, 5 предприятий легкой и 12 пищевой промышленности. Для Кривого Рога характерна богатое индустриальное наследие, включая остатки (более 800) производственных объектов XIX – середины XX столетия, железных дорог, гидротехнических сооружений, мостов, горнопромышленных ландшафтов, остатков рабочих поселений и т.д. Площадь города Кривого Рога составляет 425 км², из которой на горнопромышленные ландшафты приходится около

48,8% территории и эта цифра продолжает расти [8].

Многолетние исследования автора статьи ресурсного потенциала Кривого Рога позволило впервые выделить несколько классификаций объектов для индустриального туризма в целом.

Первая классификация. Критерий – функция (F) промышленных объектов. По этому критерию все объекты индустриального туризма разделены на 3 категории: 1) работающие предприятия различных отраслей хозяйства, на которые уже осуществляются экскурсии 2) объекты индустриального наследия, которые не работают и представляют собой фактически памятники науки и техники, произведения техники, сооружения промышленной архитектуры, объекты истории; часть таких объектов ревитализированы и превращены в грандиозные технические музеи; 3) объекты сопутствующей инфраструктуры, которые напрямую по содержанию не являются индустриальными но представляют собой элементы рабочих поселений и городов в целом, возникновение которых обусловлено развитием индустрии.

Вторая классификация. Критерий – технологичность (T) промышленных объектов. Все объекты индустриального туризма представлены двумя категориями промышленности: 1) предприятия так называемой «живой индустрии», где во время экскурсии можно увидеть действующий технологический процесс производства, например добычи и переработки железной руды, выплавки чугуна, стали, производство металлического проката; 2) предприятия – исторические памятники, которые уже не работают, а все сооружения представляют собой промышленную архитектуру и отражают лицо индустриального объекта в прошлом.

Третья классификация. Критерий – аттрактивность (A) объектов для индустриального туризма. Среди большого количество индустриальных объектов, которые могут стать объектами осмотра и посещения туристами, можно выделить две категории – наиболее привлекательные (список А1) и объекты второго списка (А2). Экскурсионные маршруты строятся в первую очередь с учетом объектов А1, к которым попадают работающие предприятия – крупные и уникальные.

Четвертая классификация. Критерий – комплексность (S) объектов для индустриального туризма. По этому критерию можно четко выделить две категории индустриальных объектов: 1) объекты индустрии, которые исторически и взаимообусловлено возникли на компактной территории, что позволяет на их основе выделять туристические кластеры и дестинацию в целом; 2) пространственно отделены, единичные индустриальные объекты, которые в функциональном и историческом развитии развивались самостоятельно от других.

Многообразие объектов выбранных для развития туристического продукта в рамках индустриального туризма, свидетельствует о многообразии и системном характере проявления феномена промышленности региона. Это позволяет на их основе развивать различные виды индустриального туризма, разрабатывать тематические и комплексные экскурсионные маршруты, одно- и многодневные туры. Самый высокий статус получают индустриальные объекты

категории А1 после их включения в европейский маршрут индустриального наследия ЕРИН [3]. Например в Кривом Роге с 01.01.2019 года в ЕРИН вошли 6 значимых объектов: работающие железорудные карьеры Южного и Ингулецкого горно-обогатительных комбинатов, работающее коксохимическое производство и промышленный музей крупнейшего в Европе металлургического комбината «АрселорМиттал Кривой Рог», 2 технических скансена – музеи горной техники под открытым небом.

Заключение и выводы. Проведенное исследование позволило сделать следующие выводы – развитие индустриального туризма имеет четкую территориальную привязку к промышленным центрам и регионам. Развитие индустриального туризма опирается на систему индустриальных объектов, которые образуют кластерную сетку ресурсной базы для этого инновационного направления в туризме. Для системного понимания развития индустриального туризма следует использовать классификации его ресурсов. Основу ресурсов для развития индустриального туризма составляют в основном объекты работающей промышленности и объекты индустриального наследия. Развитие индустриального туризма также опирается на памятники технической истории и культуры, музеи промышленной тематики, геологические памятники, которые обеспечили природный ресурс развития индустрии в регионе. Большие промышленные города и центры фактически представляют собой компактную территорию, что позволяет выделять кластеры объектов индустриального туризма и на их основе строить развитие туристической дестинации.

Литература:

1. Goodall B. Industrial heritage and tourism // Built Environment. – 1994. – №19. – P.93-104.
2. Edwards J., Llurdes J. (1996). Mines and quarries: Industrial heritage tourism // Annals of Tourism Research. – 1996. – №23. – P. 341-363.
3. ЕРИН (2000) Проект № 0046 ЕРИН – Европейский маршрут индустриального наследия. Загружаемых в WWW. Nwmainterregiic.org/02 проект fr.htm.and , www.erih.de.
4. Квартальнов В. А. Туризм. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 320 с.
5. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
6. Пацюк В. С. Индустриальный туризм: теоретические и прикладные аспекты становления // Сфера туризма и гостеприимства в эпоху глобализации: сб. междунар. науч-практ. форума / отв.ред.: А. С. Кусков, П. С. Ширинкин. – Пермь: Перм. гос. акад. искусства и культуры, 2013. – С. 85-90.
7. Пацюк В. С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географічних наук. – Київ: КНУ, 2011. – 24 с.
8. Пацюк В. С., Казаков В. Л. Чи може індустріальний туризм змінити обличчя Кривого Рогу? / Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої., 2017. – Київ: Вид-во «Фенікс». – С. 378-393.

Abstract. *The paper considers the essence of the concept of industrial tourism, the prerequisites for its development, analyzes the resource base of industrial tourism (on the example of the leading industrial center of Ukraine – Kryvyi Rih), describes the main directions of industrial tourism, provides justification for industrial tourism in industrial regions.*

Key words: *tourism, industrial tourism, objects of industrial tourism, classification of resources of industrial tourism.*

Стаття підготовлена в рамках НДДКР «Промисловий туризм: теорія та практика» (Державний реєстраційний номер: 0120U100845)

Статья отправлена: 08.12.2020 г.

© Казаков В.Л.

УДК 911.37:332

INDUSTRIAL OBJECTS AS THE BASIS FOR CREATING A THEMATIC REGIONAL ROUTE OF UKRAINE AND BELARUS

ИНДУСТРИАЛЬНЫЕ ОБЪЕКТЫ КАК ОСНОВА СОЗДАНИЯ ТЕМАТИЧЕСКОГО РЕГИОНАЛЬНОГО МАРШРУТА УКРАИНЫ И БЕЛОРУСИ

Patsiuk V.S. / Пацюк В.С.

Ph.D., Associate Professor / канд.геогр.н., доц.

ORCID: 0000-0002-0401-2573

*Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Naharine avenu, 54, 50086**Криворожский государственный педагогический университет,**Кривой Рог, пр. Гагарина, 54, 50086*

Аннотация. В статье уделено внимание анализу содержания индустриального туризма как альтернативного направления в посткарантинный период. Детально проанализирован лучший опыт внедрения экскурсионной деятельности на предприятиях Украины и Беларуси. Акцентировано внимание на перспективности и важности формирования комплексного туристического маршрута индустриальной тематики, ориентированного на привлечение зарубежных туристов.

Ключевые слова: индустриальный туризм, индустриальный тематический маршрут, промышленный объект, экскурсионная деятельность.

Вступление.

Ситуация, которая сложилась в мире в 2020 году внесла значительные коррективы во множество общественных процессов и явлений, а для некоторых отраслей спровоцировала кардинальные изменения. Отраслью, получившей самые значительные убытки, является туризм. По прогнозам экспертов ближайшие пару лет данная отрасль будет пребывать в стагнации. Но, как только ситуация с пандемией стабилизируется, население, уставшее от ограничений в перемещении, снова начнет активно путешествовать. Поэтому сложившуюся ситуацию следует рассматривать как некую перезагрузку и возможность подготовить качественный туристический продукт.

Украина и Беларусь имеют не только общее советское прошлое, общие границы, подобную ментальность населения, но и общее желание развивать туристическую сферу, подтверждением чего является проведенный 27 ноября 2020 года международный онлайн-форум «Перспективы для турбизнеса 2021: Украина, Молдова, Беларусь». На форуме обсуждались перспективы организации туризма внутри данного макрорегиона. В то же время, ресурсный потенциал наших стран позволяет подготовить тематические туристические продукты, ориентированные на зарубежного потребителя. Одним из таких направлений является индустриальный туризм, который активно представлен в европейских странах, но в основном в форме посещения музеефицированных ревалоризированных объектов, в то время, как и у в Украине и в Белоруссии большинство перспективных объектов относятся к действующей активной индустрии.

Основной текст.

Индустриальный туризм автором трактуется как вид туризма, сосредоточенный в промышленных регионах и направленный на

удовлетворение познавательных, профессиональных, деловых интересов туристов на основе использования ресурса работающих промышленных предприятий и индустриального наследия (индустриальных ландшафтов, индустриальной архитектуры, посещение как функционирующих, так и неработающих предприятий) [3].

Для наших стран это направление может стать важным источником привлечения международных, и особенно, европейских туристов. Так как еще со времен СССР у нас сохранились предприятия-гиганты, которые, к счастью, активно функционируют и в наши дни.

Промышленный туризм в Белоруссии уже определен как одно из важных направлений, о чем свидетельствует инициатива Национального агентства по туризму «Производственный туризм по-европейски». Развитие данного туристического вида планируется в три этапа. Первый этап предполагал обучающие семинары по изучению опыта организации экскурсий на производство с посещением передовых предприятий Польши и ФРГ. Второй этап включает краткосрочные курсы для туроператоров, задача которых научить формированию туров по промышленному туризму и особенностям маркетинговой политики. Третий этап – проведение рекламных туров для туроператоров с посещением предприятий в белорусских регионах, имеющих необходимую материально-техническую базу для приема экскурсионных групп и показа производства [1].

Еще со времен Советского Союза Беларусь является страной с высокой концентрацией производственных комплексов. В те же советские времена посещение предприятий с профориентационной целью было нормой. Ныне туристов готовы принимать множество предприятий легкой и пищевой промышленности: Туровский молочный комбинат, «Кока-Кола Бевриджиз», ОАО «Коммунарка», ОАО «Криница» и ОАО «Оливария», ОАО «Молочный мир», ЗАО «Борисовдетспецпродукт», КУП «Минскхлебпром», ОАО «Брестский чулочный комбинат», стекло-завод «Неман», ОАО «Слодыч» фабрика «Белхудожкирамика», фабрика художественных изделий «Слуцкие пояса», Смиловичная валяльно-войлочная фабрика и ряд других ведущих брендов. Но подобные предприятия более интересны местному потребителю. Интерес иностранных потребителей больше адресован на объекты, которые являются уникальными или же предлагают оригинальный набор услуг.

Мало кто знает, что в Беларуси выращиваются настоящие драгоценные камни. Предприятий по синтезу кристаллов алмаза в мире считанное количество. Одно из них – завод алмазов «Адамас» в поселке Атолино в Минском районе. Экскурсия по заводу проходит в 3 этапа. Сначала – презентация (около 20 минут), на которой гостям расскажут об истории происхождения алмазов и бриллиантов, их свойствах и применении. Затем предлагается посещение «сердца» производства – цеха синтеза, где происходит процесс выращивания камней. Тут разрешена фото- и видеосъемка. Дальше – демонстрация процесса огранки алмаза (примерно 10 минут). В завершение посетители смогут оценить коллекцию цветных бриллиантов, созданных на предприятии и даже приобрести свой собственный [6].

Однако куда более интересны для туристов, особенно иностранных, посещение предприятий машиностроения. Так начал принимать туристов Минский автомобильный завод (МАЗ). Базовая экскурсия включает в себя посещение конвейера и музея трудовой славы. Доступными для посетителей стали экскурсии на Минский тракторный завод (МТЗ). Экскурсия включает рассказ об истории становления и развития предприятия, посещение корпуса сборки тракторов, механического цеха №5, постоянной выставки действующих тракторов предприятия «МТЗ-Холдинг», сквера МТЗ, музея предприятия [4]. Также посетителям предоставляется возможность прокатиться на одном из самых мощных тракторов модели «Беларус-3522» по территории завода.

Экскурсии организуются и на предприятие «Атлант» – главный белорусский производитель бытовой техники. В программу экскурсии входит: ознакомление с историей Минского завода холодильников; посещение выставочного зала истории развития предприятия и цеха сборки холодильников. Минимальный возраст участников экскурсии – 12 лет. Стоимость зависит от количества человек в группе [8].

Однако, неоспоримым индустриальным брендом Беларуси был и остается БЕЛАЗ. За всю историю предприятия на Белорусском автомобильном заводе разработано более 500 модификаций карьерных самосвалов грузоподъемностью от 27 до 450 тонн, выпущено свыше 145 тысяч единиц карьерных самосвалов, география поставок которых насчитывает 72 страны мира. Ежегодно автогигант посещали более 10 тысяч человек. 15 июля 2015 года стартовал проект «БЕЛАЗ – бренд Беларуси», который очень быстро набрал обороты и стал востребованным. За это время предприятие посетили представители более чем 30 стран мира. В ходе экскурсионного маршрута по БЕЛАЗу можно посетить производство и узнать историю зарождения и создания карьерной техники марки «БЕЛАЗ». Экскурсионные туры составлены таким образом, чтобы они носили как познавательный и ознакомительный характер, так и профориентационный в зависимости от состава группы и индивидуальных пожеланий, и запросов посетителей. Каждый гость предприятия узнает и увидит здесь то, что его интересует [5].

Много индустриальных объектов, которые могут быть очень интересными иностранным туристам есть и в Украине. Среди них внимания заслуживают:

Соляная шахта в городе Соледар, которая является пионером развития индустриального туризма в Украине. Маршрут экскурсии имеет протяженность примерно 700 м. Спуск осуществляется в клетки (лифте) на глубину 287 м. Время экскурсии составляет примерно полтора-два часа. Во время экскурсии туристы посещают соляное футбольное поле, подземные лабиринты, концертный зал, подземную галерею, осматривают оригинальные фигуры, выполненные из соли. В одной из отработанных соляных галерей города существует сегодня церковь [4].

Электросталеплавильный завод Интерпайп Сталь в Днепре, который является первым мощным металлургическим предприятием Украины, построенным за годы независимости. Этот проект объединяет в себе не только новейшие технологии, но и пять масштабных арт-инсталляций Олафура

Элиассона, что стали частью этого предприятия. На предприятии созданы безопасные условия для пребывания туристов и регулярно проводятся бесплатные экскурсии для организованных групп посетителей [4].

В городе Кривой Рог с 2013 года реализуется Программа развития промышленного туризма (одной из разработчиц была автор). Наиболее презентабельными объектами для привлечения иностранных посетителей являются: 1) карьер Южного горно-обогатительного комбината (ГОК), где созданы две современные смотровые площадки и который за год посещают свыше 5 тысяч экскурсантов. В городе есть и другие габаритные карьеры: Анновский и Первомайский карьеры Северного ГОКа, Глееватский карьер Центрального ГОКа, карьер Ингулецкого ГОКа и др. (такой концентрации работающих карьеров в одном городе нет нигде более в Европе); 6) горно-металлургический комбинат ПАО «АрселорМиттал Кривой Рог» – крупнейшее в данной отрасли предприятие Европы, где производится чугун в пяти действующих доменных печах, сталь и прокат. С 2016 года экскурсии на предприятии проводятся на коксохимическое производство и в прокатный цех; 3) шахта «Юбилейная» – глубочайшая железорудная шахта Европы (1740 м глубины) и другие шахты, на которые периодически проводятся экскурсии («Родина», «Терновская») – пока данные экскурсии проводятся только в VIP-формате; 4) все крупные отвалы ГОКов, высота некоторых отвалов превышает 150 м (Левобережный отвал Южного ГОКа), а Бурщицкий и Петровский отвалы являются техногенными смотровыми площадками, с которых открывается чудесная панорама промышленного города; 5) система крупнейших в Европе шахтных провалов (глубиной 150-250 м, диаметром до 200-250 м) в районе шахт Гвардейской и Терновской, и других шахт (общей площадью 3,4 тыс. га); 6) Криворожский Гранд-Каньон – форма техногенного рельефа, созданная искусственно в результате зажатия русла реки Ингулец высокими отвалами Южного ГОКа [2].

Естественно, «гвоздем» данного индустриального тура должен стать всемирно известный объект **Чернобыльская атомная электростанция**, популярность которой возросла после показа одноименного сериала. Всеукраинским провайдером экскурсий в Чернобыльскую зону является предприятие «Чернобыль Тур», которое разработало программы посещения объекта разной тематической направленности и длительности. Стандартная однодневная программа посещения зоны включает: посещение смотровой площадки Чернобыльской атомной электростанции с видом на объект «Укрытие»; осмотр памятника Прометею и мемориальных досок погибшим во время аварии; посещение пруда-охладителя ЧАЭС; пешая прогулка по улицам города Припять (в сопровождении гидов), которая включает посещение дворца культуры «Энергетик», детского парка с символическим «Чертовым колесом».

В 2016 году на территории Зоны создан Чернобыльский радиационно-экологический биосферный заповедник. Футуристической целью является присвоение ему статуса объекта Всемирного наследия ЮНЕСКО [7].

Заключение и выводы.

Таким образом, Украина и Белорусь имеют значительный потенциал для

развития индустриального туризма, главным преимуществом этих стран перед европейскими является наличие действующих предприятий и возможность увидеть производственный процесс в активной фазе. Если в Украине, в контексте развития этого туристического вида, основные усилия нужно направлять на популяризацию среди туристов предприятий горнодобывающей сферы (шахты, карьеры), а также металлургии, то в Белоруссии как туристические объекты более перспективны предприятия машиностроения, легкой и пищевой промышленности. В целом ресурсный потенциал обеих стран вполне достаточный для организации Восточноевропейского туристического маршрута индустриальной тематики.

Список литературы

1. Дубаневич А. В Беларуси развивают промышленный туризм [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.sb.by/articles/v-belarusi-startuet-proekt-po-razvitiyu-promyshlennogo-turizma.html>
2. Казаков В.Л. Організація індустріального туризму: системний підхід / В.Л. Казаков // Індустріальний туризм: реалії та перспективи: Матеріали І-го Міжнародного науково-практичного форуму / редкол.: Я.В. Шрамко, В.Л. Казаков та ін.. – Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2013. – С. 17-21.
3. Пацюк В.С. Предпосылки и тенденции становления индустриального туризма в Украине // Вопросы географии и геоэкологии. – Алматы: ТОО «Институт географии», 2015. – Вып. 1. – С. 3–10. /
4. Пацюк В.С. Сравнительный анализ опыта внедрения индустриального туризма Украины и Белоруссии // Географические аспекты устойчивого развития регионов [Электронный ресурс] : II международная научно-практическая конференция (Гомель, 23–24 марта 2017 г.). – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2017. – С.950-955.
5. Посмотреть, как работает БЕЛАЗ, можно за деньги [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zhodinonews.by/?p=41500>
6. Промышленный туризм в Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://barsun-life.livejournal.com/106458.html>
7. Чернобыль Тур [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://chernobyl-tour.com/ukraine/?action=skin_change=yes&skin_name=ua
8. Экскурсии на предприятие «Atlant» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://atlant.by/about/excursions/>

***Abstract.** In the article the analysis of the content of industrial tourism as an alternative direction in the post-quarantine period has been focused. The best experience of introducing excursion activities at the enterprises of Ukraine and Belarus has been analyzed in detail. The focus has been made on the prospects and importance of creating an integrated tourism route of industrial theme aimed at attracting foreign tourists.*

***Key words:** industrial tourism, industrial thematic route, industrial facility, excursion activities.*

Статья отправлена: 8.12.2020 г.

© Пацюк В.С.

УДК 349.2

LEGAL REGULATION OF LABOR RELATIONS OF CIVIL SERVANTS IN MODERN CONDITIONS OF REFORMING LEGISLATION OF UKRAINE

Tiutiunyk V.K. / Тютюнник В.К.

Postgraduate student of department of law science / Аспірантка кафедри правознавства

Kotova L.V. / Котова Л.В.

c.l.s, as .prof. of department of law science / к.ю.н., доцент кафедри правознавства

ORCID: 0000-0002-2437-3624

*Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Sievierodonetsk, Tsentralnyi, 59-a, 93400**Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,**Севєродонецьк, Центральний, 59, 93400*

Abstract. *The article considers the peculiarities of legal regulation of labor relations on the civil service of Ukraine, as well as analyzes some provisions of the Labor Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Civil Service" concerning the work of civil servants.*

Key words: *civil service, labor relations, contract, legal regulation of labor.*

Introduction.

Civil service is a complex legal institution which the democratic essence of the state is implemented through, the connection between the people and the state is carried out and the normal functioning of society is maintained. Successful professional activity of civil servants largely depends on their legal status on the civil service.

Performing duties on civil service involves entry of a civil servant into some kind of legal relationship. The nature of the emerging legal relationship determines the content of its legal status. The issue of legal regulation of civil servants work, its place in the system of domestic law causes various discussions. In particular, the issue of delimitation of regulation of labor relations by administrative and labor law of civil service has been discussed for a long time.

Both Ukrainian and foreign scientists, namely O. Chupris, K. Husov, M. Inshyn, K. Kennyk, O. Kiselova, O. Kovalenko, A. Lushnikov, M. Lushnikova, R. Shabanov, L. Tal, L. Velychko, Y. Tulupova, O. Yaroshenko and others studied this issue.

Some aspects of the legal regulation of labor relations of certain categories of workers were studied by: L. Chikanova, V. Hrebenevych, Y. Ivchuk, H. Kaplina, L. Kotova, A. Sliusar, O. Yershova. However, it should be noted that in the current conditions of reforming Ukrainian legislation, this issue is gaining new relevance and requires more attention from scholars.

That is why the aim of this article is to substantiate the feasibility of labor relations legal regulation of civil servants by labor law in the current context of reforming the legislation of Ukraine.

Main material.

The Constitution of Ukraine in Article 43 as one of the fundamental rights and freedoms of man and citizen enshrined the freedom of labor, which includes the ability to earn a living by work, which a person freely chooses or freely agrees [1].

Contractual regulation of labor relations, which is a manifestation of the principle of freedom of labor, allows to realize fully the needs of the subjects of labor

law.

As some authors note, now the literature is actively discussing the formation of “a relatively separate, autonomous block of legislation to regulate the work of civil servants, service law as a sub-branch of administrative law” [2, p. 91].

Some scientists justify the civil service as a complex intersectoral legal institution. Thus, L. Chikanova notes: “Official relations are considered as a complex legal phenomenon, consisting of different in nature, but inextricably linked elements that are both public and private. Moreover, this connection is such that the service-labor relations are as if within the civil-service (public-law) relations, i.e. is included in the content of the latter” [3, p. 18-19].

Confirmation of the position on the division of relations concerning civil service into external (regulated mainly by constitutional and administrative law) and internal, regulated by labor law, can also be argued, referring to N. Aleksandrova, who believed that each is unique but complex legal relations need to be divided into constituent elements. This is necessary both for the purpose of theoretical research and for practical purposes ... Each complex legal relationship consist of two (or more) inextricably connected and interdependent legal relationships of an elementary type. The latter will be elements of complex legal relations [4, p. 259].

I. Shvydkiy synthesizes these two approaches and points out: “It is necessary to agree with the need to extend the general rules of labor law to civil servants, because, entering civil service, a person becomes a participant not only of civil service but also of labor relations” [5].

Thus, according to L. Chikanova, a specialist in the field of labor law [6, p. 48], two types of such relations are of essential importance. This is, firstly, the relationship of an employee with a public body, which arises in connection with the entry into the civil service, its passage and termination. In the legal literature they are called “internal” relations. They are labor relations and are regulated by labor law [7, 8].

Secondly, it is the relationship of a civil servant with third parties - organizations or citizens, arising in accordance with the competence of the body in which the civil servant is serving (for example, officials of state inspections, customs authorities, prosecutor’s offices).

Such relations, called in the legal literature “external”, are administrative and legal and are regulated by administrative law, which is an element of differentiation of the legal regulation of labor relations of civil servants.

Affiliation of “external” legal relations to the administrative-legal ones is beyond doubt. At the same time, in the legal literature there is no single opinion about the nature of relations classified as “internal”. Despite the fact that the Law of Ukraine “On Civil Service” [9] recognizes the extension of labor legislation to civil servants in the relations not regulated by the abovementioned law, most experts in the field of administrative law consider them as civil service and refer to the subject regulation of administrative and state law [10, 11].

There is no doubt that civil servants are not ordinary employees. Indeed, this is a special category of employees, but it is employees, i.e. the subjects of labor relations. From this point of view, the Law of Ukraine “On Civil Service” stipulates that civil

servants are subjects in labor legislation with the peculiarities established by law.

Labor and administrative legal relations that arise in the case of civil servants in connection with the performance of civil service duties are independent types of legal relations. They are regulated by different branches of law and therefore cannot be combined into a single civil service relationship, as is sometimes claimed [10, p. 22].

Legal regulation of civil service is traditionally considered by the science of labor law only as one of the signs of the subjective differentiation of legal regulation of labor, which does not go beyond the field of labor law. Civil service legislation is not considered as part of labor legislation, which establishes for one of the categories of employees - civil servants - some special rules of employment, special working conditions, additional reasons for dismissal [12, p. 12].

Thus, civil service relations are labor by their legal nature, but not intersectoral. A comparative analysis of different approaches of scholars to the regulation of labor relations between an employee and an employer, on the one hand, and a civil servant and an employer, on the other hand, allows us to conclude that a civil servant is a special subject of labor law. It should be proved by the fact that the legal status of a civil servant should be derived from the legal status of an employee whose labor rights and responsibilities are defined not only by the Constitution of Ukraine (Article 43), but also by Article 2 of the Labor Code of Ukraine. The legal status of a civil servant is regulated and specified in the Law on Civil Service, which enshrines such basic labor rights as freedom of labor, restrictions on working hours, the right to rest, paid annual leave, wages, etc.

Lawyers of the Republic of Belarus recognize civil service as employment in essence. This position is justified by the existence of an employment agreement (a contract), the permanence of labor relations and the possible absence of administrative and legal relations in public service, the status of a civil servant as an ordinary citizen entering civil service and performing his job function [13, p. 77], as well as the recognition of the employee, who must be protected from the state in the face of employers, which is possible only within the framework of labor law [14, p. 20, 23].

We believe that the subject of the study of the legal status of civil servants in the field of labor relations differs in breadth of content and we can conclude that the legislation on civil service in many cases directly related to labor law, which in this context combines legal regulation of labor relations of the specified category of people.

According to the Belarusian scientist K. Kenyk, Belarusian legislation refers to civil servants who carry out professional activities not only in positions created for the direct exercise of state power, but also in positions that ensure the performance of state functions, and others may never enter into administrative and legal relations with the "external environment" [13, p. 72]. This follows from the inaccurate civil service definition contained in the Law on Civil Service of Belarus and, accordingly, its one-sided analysis. As we can see, the problem of unity and differentiation of labor relations of civil servants is common in the national law of other countries.

In its turn, the Law of Ukraine "On Civil Service" in Article 1 defines civil service as a public, professional, politically impartial activity for practical

implementation of tasks and functions of the state [9], i.e. we can consider it as a kind of professional work. Legal regulation of civil service is part of the general system of regulation of public labor. This system is regulated by several branches – labor, civil, constitutional law. At the heart of the relation division on implementation and usage of labor between the subjects of these law branches are ways of organizing social work, expressed in the legal form of involvement of a person in employment. Such forms of employment may be an employment contract, civil law agreement, an act of election or an appointment [15, 16].

Article 49² of the Labor Code of Ukraine [17] provides that dismissal of employees who have the status of civil servants in accordance with the Law of Ukraine “On Civil Service” is carried out in the manner prescribed by the relevant article, taking into account the peculiarities. Based on the content of this rule, it should be noted that the legislation on labor applies to civil servants with the features established by the legislation on civil service. It should be emphasized that labor legislation applies to civil servants, but not to civil service itself. The norms of labor legislation apply only to the regulation of certain working conditions of civil servants, i.e. to the regulation of the actual labor relations, but not related or contiguous relations.

According to Part 4 of Article 24 of the Law of Ukraine “On Civil Service” entry into civil service is allowed on a contractual basis in the way approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine [9]. The current Labor Code of Ukraine contains the concept of “contract”, defining it as a special form of employment agreement [17].

The concept of a “contract” in civil service is a relatively new legal phenomenon. There is no definition of legal nature of these contracts in Ukrainian legislation. In this regard, the representative of the science of labor law A. Sliusar notes that the provision of Article 3 of the Labor Code of Ukraine is essentially important, which states that labor legislation regulates labor relations of employees of all enterprises, institutions and organizations, regardless of ownership, type of activity and industry affiliation, as well as people working under an employment contract with an individual. It follows that any citizen, having the status of an employee (worker), falls under the scope of labor law [18, p. 78]. L. Chikanova considers the employment contract as a terminological feature of the employment contract in civil service [19, p. 136-137]. A similar position is taken by O. Yershov [20]. H. Skachkova considers contracts with civil servants as independent types of the employment contract, which have mentioned administrative and legal “color” [21, p. 5].

However, the contract with a civil servant, despite all the similarities with the employment contract concluded with the employee, has fundamental features. Characteristic features of the employment contract as an agreement between the employee and the employer are the following features:

- the subject of the employment contract is an agreement on the exercise of a certain employment function by the employee;
- the employment contract acts as the basis of employment relations;
- personal nature of the employment contract;
- conditions are agreed by the parties;

- the will of the party to the employment contract is autonomous;
- the parties are legally equal;
- the parties of the employment contract are responsible for its violation [22, 23].

In our opinion, not all of these features can be applied to contracts with civil servants. They are also personal in nature, they are characterized by a certain autonomy of the will of the parties in formal legal equality and responsibility for violating the conditions. Differentiation of contracts in the civil service is as follows:

- the contract with civil servants does not determine the job function, but the job responsibilities of the employee;
- the contract for civil service is not the basis for the emergence of civil service relations. Such a basis is the act of appointment of an employee to the position, the contract itself is of secondary importance. At certain stages, civil service relations may exist without being regulated by a contract;
- the terms of the contract for civil service are not set by the parties, but determined by law. The parties may specify in the contract certain conditions for the performance of professional official activities, but within the powers defined by law.

Thus, the employment contract for civil service is designed not to determine the individual conditions of civil service, but to record the fact of voluntary bilateral expression of will.

Ukrainian scientist M. Inshyn quite right calls the employment contract the original legal form of streamlining the production process [24, p. 403]. The labor legislation applies to individually organized work only when the relationship between the employer and the person performing the work takes the legal form of an employment contract. In this case, labor law applies only in part that regulates the labor rights and responsibilities of employees.

As we mentioned earlier, relations in the civil service are labor by nature, and therefore should be regulated as a matter of priority by labor law, taking into account the differentiation of this type of professional activity, established by a special law on civil service [25, p. 108].

Similarly, in the field of public-organized labor, the rules of labor law should be applied only in that part where they establish common guarantees of labor rights for all people. Regulation of the organization of the civil service, its management, including the establishment of conditions for its passage (such as civil service positions, the content of official powers and responsibilities, conditions of service, social and labor guarantees for employees), go beyond the level of collective labor regulation.

Conclusions.

Peculiarities of legal regulation of civil servants concern the whole spectrum of labor relations, affect their origin, content, change, termination. However, the Law of Ukraine "On Civil Service" does not fully regulate the issues of legal regulation of the work of civil servants, namely issues related to leaves, disciplinary liability, social guarantees and compensation of employees. Thus, civil servants are covered in this part by labor legislation, which are elements of both unity and differentiation of labor relations.

The studied features of the legal regulation of labor relations of civil servants

allow, in particular, in the system of Belarusian legislation, in our opinion, to consider them as a relatively autonomous system in the general system of legal labor regulation. Legal regulation of civil service is a relatively new legal system that emerges on the basis of labor and administrative regulation.

Literature:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>.
2. Никандров Г. Г. Проблемы расторжения контракта с главой местной администрации: пределы применимости трудового законодательства / Г. Г. Никандров // Трудовое право / Г. Г. Никандров., 2011. – С. 89–98.
3. Чиканова Л. А. Применение трудового законодательства к служебным отношениям на государственной гражданской службе: теория и практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук / Чиканова Л. А. – М., 2005. – 45 с.
4. Александров Н. Г. Трудовое правоотношение / Н. Г. Александров. – М., 2009. – 344 с.
5. Швидкий І. І. Сутність службово-трудо­вих відносин працівників органів внутрішніх справ [Електронний ресурс] / І. І. Швидкий – Режим доступу до ресурсу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/admin-pravo/493-stetsenko/21470-2012-06-24-11-37-05.html>.
6. Чиканова Л. А. Правовое регулирование труда государственных служащих: перспективы развития / Л. А. Чиканова // Журнал российского права / Л. А. Чиканова., 2000. – С. 48–54.
7. Жернаков В. Трудовое право [Електронний ресурс] / В. Жернаков, С. Прилипко, О. Ярошенко // Право. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/1194092043315/pravo/trudovi_pravovidnosini_osnova_predmeta_trudovogo_prava.
8. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина [Електронний ресурс] / Під ред.. В. Б. Авер'янова. - К., 2004.- 584 с. - Режим доступу до ресурсу: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/vidi-administrativno-pravovih-52642.html>.
9. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
10. Стариков Ю. Н. Служебное право. Учебник / Стариков Ю.Н. - М.: БЕК, 1996. - 698 с.
11. Ноздрачев А. Ф. О развитии административного законодательства / А. Ф. Ноздрачев, В. С. Пронина, Б. Б. Хангельдыев // Государство и право / А. Ф. Ноздрачев, В. С. Пронина, Б. Б. Хангельдыев., 1996. – С. 3–18.
12. Чиканова Л. А. Государственные служащие / Под ред. проф. Б.А. Шеломова. - М.: Юрист, 1998. - С. 25.
13. Кеник К. И. Правовое регулирование государственной службы:

соотношение административного и трудового законодательства / К. И. Кеник // Весн. Канстытуц. Суда Рэсп. Беларусь. – 2006. – № 2. – С. 69–79.

14. Луганцев, В.М. Проблемные вопросы сферы действия современного трудового права / В.М. Луганцев // Государство и право. – 2004.– №5.– С.28–37.

15. Процевський В. О. Місце правових норм, присвячених регулюванню праці, в системі права України / В. О. Процевський // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО» / В. О. Процевський., 2018. – С. 5–9.

16. Качуровський С. В. Регулювання трудових правовідносин державних службовців / С. В. Качуровський, Л. О. Кузнецова // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2012 р. м. Київ) / С. В. Качуровський, Л. О. Кузнецова. – К.: НТУУ «КПІ», 2012. – С. 31–32.

17. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1972 № 322-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

18. Слюсар А. М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект: [монографія] / А.М. Слюсар.– Х.: ФІНН, 2011. – С. 78 - 79.

19. Чиканова Л. А. Применение трудового законодательства к служебным отношениям на государственной гражданской службе: Теория и практика [Електронний ресурс] / Людмила Алексеевна Чиканова // Москва. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dissercat.com/content/primenenie-trudovogo-zakonodatelstva-k-sluzhebnyim-otnosheniyam-na-gosudarstvennoi-grazhdansk>.

20. Ершова Е. А. Служебный контракт: стороны, понятие, содержание и форма [Електронний ресурс] // Трудовое право. - 2006. - № 1. – Режим доступу до ресурсу: <http://center-bereg.ru/n3157.html>.

21. Скачкова Г. С. Трудовые договоры в различных сферах деятельности / Скачкова Г. С. - М.: Проспект, 2001. - 208 с.

22. Селезень С. В. Трудовий договір як правова форма закріплення волі сторін трудових правовідносин / С. В. Селезень // Право і безпека / С. В. Селезень., 2010. – С. 150–153.

23. Гребеневич В. І. Правове регулювання укладення або зміни трудового договору / В. І. Гребеневич // Тези доповідей підсумкової науково-теоретичної конференції наукового товариства курсантів інституту (Україна, м. Київ, 28 березня 2014 року) / В. І. Гребеневич. – К.: ННПФПМГБВВ НАВС, 2014. – С. 208-209.

24. Іншин М. І., Мацюк А. Р., Соцький А. М., Щербина В. І. Курс порівняльного трудового права: підручник / за ред. акад. А. Р. Мацюка. - Харків: Ніка Нова, 2011. - 980 с.

25. Тютюнник В. К. Правове регулювання трудових відносин на державній службі: питання теорії та практики / В. К. Тютюнник, Л. В. Котова // Актуальні проблеми права: теорія і практика / В. К. Тютюнник, Л. В. Котова., 2019. – № 1 – С. 103–110.

Анотація. Досліджено приналежність відносин державних службовців до трудового законодавства. Зазначається, що трудово-правовий характер відносин державних службовців особливо яскраво проявляється на прикладі колективних відносин. Протиставляються підходи вчених до регулювання трудових відносин нормами трудового чи адміністративного права. Зроблено висновок, що державний службовець є особливим суб'єктом трудового права. Слід звернути увагу на те, що правовий статус державного службовця повинен впливати з правового статусу працівника. У статті розкрито особливості правового регулювання трудових відносин на державній службі України та Білорусії, а також проаналізовано деякі норми Кодексу законів про працю України та Закону України „Про державну службу” щодо праці державних службовців. Необхідність змін законодавства України з точки зору встановлення конкретних меж диференціації правового регулювання трудових відносин нормами трудового права загалом та у сфері праці зокрема, забезпечення особливостей та процедури укладення трудових договорів з державними службовцями з метою відстоювання взаємних прав, законних інтересів та відповідальності між державою та категоріями працівників. Зазначається, що поняття „контракту” на державній службі є відносно новим юридичним явищем. Визначення юридичної природи цих договорів в українському законодавстві відсутнє. Надано характеристику вищезазначених контрактів. Вони також мають особистий характер, характеризуються певною автономією волі сторін за формальної юридичної рівності та відповідальністю за порушення умов. Визначено, що правове регулювання державної служби є відносно новою правовою системою, яка виникає на основі трудового та адміністративно-правового регулювання.

Ключові слова: державна служба, трудові відносини, трудовий договір, контракт, правове регулювання праці.

Стаття отпралена: 07.12.2020 г.

© Тютюнник В.К.

Котова Л.В.

УДК 342.25

ADMINISTRATIVE–TERRITORIAL REFORM IN UKRAINE: PROBLEMS OF REALISATION**АДМИНИСТРАТИВНО–ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ РЕФОРМА В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ****Stogova O.V. / Стогова О.В.***s.polit.s, as.prof. / к.полит.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-7010-556X

*Sumy State University, Sumy, Rumskogo-Korsakova, 2, 40007**Сумской государственной университет, Суми, Римского-Корсакова, 2, 40007*

Аннотация. В работе рассматриваются проблемы реализации реформирования административно-территориального устройства Украины. Определены актуальные проблемы существующего административно-территориального деления, проанализированы их причины и сформулированы пути решения. Исследованы предлагаемые в разные периоды концепции административно-территориальной реформы. Сделаны выводы, согласно которым административно-территориальная реформа в Украине объективно необходима, а отсрочки ее проведения были связаны с отсутствием политической воли центральной власти и сильным сопротивлением региональных элит. Установлено, что административно-территориальная реформа по концепции 2014 года является структурной составляющей процесса децентрализации власти в Украине, что сделало возможной ее реализацию.

Ключові слова: административно-территориальное устройство, административно-территориальная реформа, территориальная община, децентрализация власти.

Вступление. Действующее административно-территориальное устройство Украины было создано в условиях советской командно-административной системы управления. Доминирующим принципом функционирования такого типа систем является принцип централизации. Як следствие, сложившееся административно-территориальное устройство не соответствует современным потребностям демократического правового государства и сдерживает развитие эффективного местного самоуправления. Последние три десятка лет ученые и практики в Украине обсуждали необходимость проведения административно-территориальной реформы, большинство сходилось во мнении о необходимости реформирования, но не удавалось достичь консенсуса относительно методов ее проведения и, главное, результатов. Модели реформированного административно-территориального устройства наталкивались на критику ученых и неприятие практиков. В 2005 году была осуществлена безуспешная попытка реформирования административно-территориального устройства, в 2014 году эту проблему попытались решить путем проведения реформы местного самоуправления и территориальной организации власти.

Основной текст. Анализ современных украинских политико-правовых исследований позволяет утверждать, что в теории доминирует понимание территориальной организации власти согласно которому территориальная община является основой организации системы управления общественным развитием.

Непосредственно проблему реформирования административно-территориального устройства в современной Украине исследовали В. Пилипив, А. Павлюк [1], О. Чаплигин [2], Н. Крупина [3], А. Ткачук [4].

Существующие исследования, к сожалению, рассматривают проблему реформирования административно-территориального устройства и функционирования территориальных общин в результате их объединения как две отдельные проблемы.

Унаследованное Украиной административно-территориальное деление является трехуровневым: субнациональный уровень представлен Автономной Республикой Крым, областями, городами Киев и Севастополь, субрегиональный уровень – районами, базовый уровень – селами, поселками и городами.

По состоянию на 1 апреля 2014 года, когда Кабинетом министров Украины была принята реализуемая ныне концепция реформирования местного самоуправления и территориальной организации власти [5], административно-территориальное устройство включало: 490 районов, 460 городов, 885 поселков городского типа, 10278 сельских советов, 28385 сельских населенных пунктов. Именно чрезмерное количество малочисленных административно-территориальных единиц базового уровня, по мнению исследователей, и определяет необходимость реформы. Подчеркивается невозможность самостоятельной эффективной реализации задач и функций базовых единиц местного самоуправления в условиях перманентного демографического и экономического кризиса. Отсутствие необходимого экономического и кадрового потенциала делает невозможным эффективную реализацию своих полномочий базовыми единицами местного самоуправления. Так, в более чем 1,1 тысячи сельских общин проживали менее 500 жителей, не создавались исполнительные органы, отсутствовали бюджетные учреждения и коммунальные предприятия. При таких характеристиках территориальных общин не возможно обеспечить реализацию нормы ст. 140 Конституции Украины о самостоятельном решении вопросов местного значения. Отдельной острой проблемой была дотационность местных бюджетов, 483 территориальных общин на 90 % содержались за счет средств государственного бюджета.

Централизация управления привела к фактическому подчинению местного самоуправления исполнительной власти, которое усугублялось отсутствием у органов местного самоуправления районного и обласного уровня органов исполнительной власти, в результате чего вся исполнительная власть на втором и третьем уровне сосредоточилась у государственных органах. Исполнительными органами на уровне района и области в Украине до сих пор являются государственные администрации соответствующего уровня.

Необходимость разработки модели нового административно-территориального устройства Украины осознавалась еще в 1991 году, но наличие огромного количества более актуальных проблем отодвигало ее разработку на более поздние сроки. В 1997 году Верховный Совет Украины рассматривал законопроект «Про административно-территориальное

устройство Украины», но закон так и не был принят. В 1998 году была принята Концепция административной реформы, которая предусматривала реформирование административно-территориального устройства Украины и в части 2 раздела 4 Концепции прямо указывала на объединение малочисленных территориальных общин и укрупнение административно-территориальных единиц. Основной задачей реформы называлось формирование территориальных общин способных стать самостоятельными субъектами местного эффективного самоуправления. Однако договоренности среди политических сил не удалось достичь, концепция натолкнулась на сопротивление региональных и локальных элит, и в результате не была реализована.

Возвращение к проблеме реформирования административно-территориального устройства произошло в 2005 году. Разработана была концепция Романа Безсмертного [6], которая базировалась на максимальном делегировании полномочий органам местного самоуправления. Несомненным преимуществом данной концепции стало определение количественных параметров эффективных самостоятельных единиц. Так, для общины базового уровня устанавливался минимум в 5 тысяч жителей, для района – 70 тысяч, региона – 750 тысяч. Реализация реформы планировалась начиная с базового уровня. Данная концепция как и предыдущая столкнулась с неприятием на базовом и региональном уровнях. Предложенные новации не нашли поддержки и со стороны общественности, реформа не была реализована.

Указанные концепции реформирования базировались на признании их авторами следующих проблем: большое количество малочисленных территориальных общин, отсутствие четких критериев для создания территориальных единиц разного уровня, отсутствие четкого распределения функций между органами местного самоуправления разных уровней и местными органами государственной власти. Необходимо отметить, что в Украине основы административно-территориального устройства регулируются разделом 9 Конституции Украины, а базовым нормативным актом остается Указ Президиума Верховного Совета УССР от 2 марта 1981 года № 1654-X «Про порядок решения вопросов административно-территориального устройства Украинской ССР» [7].

Как следствие, остро необходимо принятие закона «Про административно-территориальное устройство Украины», которым должна определяться модель административно-территориального устройства, правовой статус и виды административно-территориальных единиц, полномочия органов государственной власти и органов местного самоуправления относительно решения вопросов административно-территориального устройства.

Законопроект «Про основы административно-территориального устройства Украины» [8] законодательно регулирует вопрос порядка создания, ликвидации и установления и изменений границ административно-территориальных единиц, названий населенных пунктов и отнесение их к определенным категориям. В п.4. ст.4 указанного законопроекта административно-территориальными единицами базового уровня признаются

общины, образующиеся на основе населенных пунктов (сел, поселков, городов). Ст. 5 четко указывает признаки административно-территориальной единицы, которые способствуют созданию самостоятельных территориальных общин. В законопроекте сформулированы и требования к количеству жителей района, общая численность должна составлять не менее 150 тыс. Ст. 10 дает определение региона, но в законопроекте отсутствует прямое соответствие между областями и регионами, то есть в дальнейшем возможно реформирование территориального устройства на третьем уровне. 29 августа 2019 года данный законопроект был отозван, закон регулирующий административно-территориальное устройство так и не принят Верховным Советом, но 17 июля 2020 года Верховный Совет Украины принял Постановление «Про создание и ликвидацию районов» [9], местные выборы 25 октября были проведены уже на новой территориальной основе, в Украине создано 136 районов.

Новое административно-территориальное устройство не является самоцелью законодателя, а должно стать основой для формирования эффективной децентрализованной системы территориального управления, задача которой обеспечить стабильный экономический рост и повышение социальных стандартов.

Заключение и выводы. Были названы причины реформирования административно-территориального устройства Украины, рассмотрены основные концепции и проблемы их реализации.

Были получены следующие результаты: необходимость административно-территориальной реформы в Украине признается учеными и практиками; разработано несколько концепций проведения данной реформы, все концепции до 2014 года не были реализованы по причине отсутствия политической воли центральной власти и сопротивления региональных и местных элит, которые боролись за сохранение своих доминирующих позиций. Концепция реформирования местного самоуправления и территориальной организации власти 2014 года [5] предусматривает реформирование административно-территориального устройства, но ее авторы сделали акцент на расширении полномочий местного самоуправления для формирования позитивного восприятия предлагаемых изменений населением и представителями власти на местах. Осуществляемая реформа территориальной организации власти является структурной составляющей децентрализации публичной власти в Украине. Реализован первый этап реформы – создание объединенных территориальных общин, и начат второй этап – укрупнение районов (136 из 490).

Литература:

1. Пилипів В.В., Павлюк А.П. Ідеологічні аспекти реформування адміністративно-територіального устрою в Україні / Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій: [зб. наук, пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. Є. І. Бойко (відп. ред.). - Львів, 2011. – Вип. 1(87). – С.35–42.

2. Чаплигін О. К. Можливості використання закордонного досвіду здійснення адміністративно-територіальних реформ в Україні // Державне будівництво. – 2007. – № 1(1).

3. Крупіна Н.А. Зарубіжний досвід адміністративно-територіальної реформи як інструменту удосконалення формування фінансових ресурсів місцевих органів влади // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М.І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2010. – Вип. 39. – С. 263-268.

4. Ткачук А. Ф. Адміністративна реформа в Данії та Латвії: корисний досвід для України // Університетські наукові записки. – 2007. – №3. – С. 20-26.

5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата обращения 07.12.2020)

6. Безсмертний Р. Основні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні. – URL: http://static.rada.gov.ua/osmir/tables/07_2001/TABL0907000V.html (дата обращения 07.12.2020)

7. Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. № 1654-Х. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1654-10> (дата обращения 07.12.2020)

8. Проект Закону про засади адміністративно-територіального устрою України. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63508 (дата обращения 07.12.2020)

9. О создании и ликвидации районов: Постановление Верховного Совета Украины № 3650 от 17 июля 2020 года. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата обращения 07.12.2020)

Abstract. The paper deals with the problems of implementing the reform of the administrative-territorial structure of Ukraine. The actual problems of the existing administrative-territorial division are determined, their causes are analyzed and the solutions are formulated. The concepts of administrative-territorial reform proposed in different periods have been investigated. The conclusion is made about need for territorial system' reforming, and the delays in its implementation were associated with the lack of political will of the central government and strong resistance of the regional elites. The authors of the reform focused on expanding the powers of local self-government to form positive perception of the proposed changes by the population and local authorities. It was found that the administrative-territorial reform according to the 2014 concept is the structural component of the process of decentralization of government in Ukraine, which made it possible to be implemented. The first stage of the reform has been implemented - the formation of united territorial communities, and the second stage has begun - the enlargement of districts (136 have been formed of 490).

Key words: administrative-territorial system, administrative-territorial reform, territorial community, decentralization of government.

Статья отправлена: 7.12.2020 г.

© Стогова О.В.

**CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS OF CONTEMPT OF COURT
(ARTICLE 297 OF THE CRIMINAL CODE OF THE RUSSIAN
FEDERATION): BASED ON THE JUDICIAL PRACTICE OF THE COURTS
OF THE FAR EASTERN FEDERAL DISTRICT OF THE RUSSIAN
FEDERATION**

**УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕУВАЖЕНИЯ К СУДУ (СТ. 297 УК
РФ): ПО МАТЕРИАЛАМ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ СУДОВ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОГО
ФЕДЕРАЛЬНОГО ОКРУГА РФ**

Samoylichenko D.S. / Самойличенко Д.С.
student / студент

*Vladivostok State University of Economics and Service,
Vladivostok, Gogol's street 41, 690000*

*Владивостокский государственный университет экономики и сервиса,
Владивосток, ул. Гоголя 41, 690000*

Аннотация. В работе рассматривается уголовно-правовая характеристика преступления неуважение к суду, проводится систематизация судебной практики по материалам судебной практики Дальневосточного федерального округа. Цель работы: дать уголовно-правовую характеристику преступления, предусмотренного ст. 297 УК РФ, через приму обобщения судебной практики по делам, возбуждаемым по признакам ст. 297 УК РФ. Теоретическую основу исследования составили труды российских ученых, касающиеся заявленной проблематики. Эмпирической основой исследования являются 29 апелляционных постановлений судов Дальневосточного федерального округа по делам о неуважении к суду, вынесенных в период с 2015 по 2020 года включительно. В работе использовались следующие методы: анализ, формально-юридический, сравнительно-правовой.

Ключевые слова: неуважение к суду, преступление, суд, субъект, субъективная сторона.

Вступление.

Профессиональные участники судопроизводства обязаны своими действиями укреплять веру в надёжность судебного способа защиты прав и свобод граждан. Обязанность уважительного отношения к суду в том числе обеспечивается уголовно-правовым запретом, содержащимся в ст. 297 УК РФ. В связи с изложенным интерес представляет реализация положений ст. 297 УК РФ.

В целях сохранения и поддержания авторитета суда в статье 297 УК РФ предусматривается ответственность за проявление неуважения к суду, выразившееся в оскорблении участников судебного разбирательства (ч.1 ст. 297), а также оскорблении судьи, присяжного заседателя или иных лиц, участвующих в отправлении правосудия (ч.2 ст. 297) [1].

Общественная опасность преступления неуважение к суду заключается в нарушении нормальной деятельности суда, подрыве его статуса, создании обстановки, мешающей объективно исследовать обстоятельства дела. Именно поэтому к уголовной ответственности лицо может быть привлечено не только в связи с неуважительным отношением к суду, но и к иным участникам уголовного судопроизводства.

По результатам обобщения судебной практики в 53% случаев потерпевшими от преступления неуважение к суду являются судьи, в 27% - прокуроры и в 30% - иные участники судебного разбирательства.

Такие данные приводят нас к выводу, что судья для виновного является главным лицом процесса, от которого зависит конечный исход. Поэтому в момент несогласия с принятым судом решением большая часть неуважения обращена именно к судье.

Способ совершения преступления является факультативным признаком объективной стороны преступления неуважение к суду и проявляется в двух формах – оскорбление словом (88% случаев) или действием (9% случаев). Реже встречается письменная форма (3% случаев) проявления неуважения к суду. Так, Г. был признан виновным в совершении преступления неуважение к суду, поскольку, находясь в следственном изоляторе, в расписках о получении из суда документов, написал в адрес судьи оскорбительные выражения [2].

Место и время совершения преступления неуважение к суду являются обязательными признаками объективной стороны данного преступления.

Место совершения преступления – это обычно зал судебного заседания либо помещение суда (85% случаев). Однако встречаются случаи, когда преступление совершается и в других местах, обычно, если форма совершения противоправного деяния является письменной (14%) (см. приведённый выше пример из судебной практики).

Данные полученные по времени совершения преступления: 96% преступлений совершены во время судебного разбирательства, из которых 34% - сразу же после оглашения приговора, 17% - после отказа в удовлетворении ходатайства, 44% - в иное время судебного процесса примерно в равных долях. Это объясняется тем, что момент оглашения приговора суда является наивысшей точкой психоэмоционального напряжения по причине неоправданных ожиданий.

Субъективная сторона преступления подразумевает наличие прямого умысла: лицо понимало общественную опасность своих действий (бездействия), предвидело и желало наступление общественно опасных последствий.

Субъект общий. Субъектом может быть любое лицо, присутствующее в зале судебного заседания либо в помещении суда, которое может своими действиями (бездействием) повлиять на деятельность суда, процесс осуществления правосудия, а также унижить честь и достоинство судьи, присяжного заседателя или иных участников судебного заседания.

Личность осужденного: 92% - это лица, имеющие судимость; 94% - мужчины, их них в возрасте от 21 до 40 - 57%; 79% - неработающие; 67%- не состоящие в браке. Данные совпадают с имеющейся статистикой за период с 2015 по 2019 год [3], что свидетельствует о корректности полученных результатов (данные о возрасте осуждённых, а также социальное положение). Анализ субъектов преступления по половому признаку не проводился по причине малого количества дел, по которым осужденными являются женщины (2 апелляционных постановления). В свою очередь по статистическим данным,

женщины составляют 22% от общего количества лиц, привлеченных по данной статье.

Заключение и выводы.

Таким образом, особенности объективных признаков состава преступления, предусмотренного ст. 297 УК РФ, являются следующими:

- потерпевшим может быть не только суд, но и другие участники процесса, в связи с тем, что преступник, а) выражая свое негативное отношение к суду, ставит под сомнение правомерность решений суда, и б) оскорбляет честь и достоинство суда, а также участников судебного заседания;

- местом совершения преступления может выступать зал судебного заседания и иные помещения, в которых находится преступник во время судебного разбирательства;

- форма совершения преступления – устная, письменная, в виде действия. Подавляющее большинство преступлений осуществляется в устной форме по причине того, что является одновременно формой реагирования аффекта на решение суда.

Субъект преступления характеризуется тем, что

- субъект обладает низкой социальной ответственностью, о чем свидетельствуют показатели низкого нравственного уровня, уровня правосознания лиц, а также недоверия к суду;

- наибольшую враждебность у субъекта в момент несогласия с принятым решением вызывает именно судья, т.к. с психологического аспекта он для виновного является главным лицом процесса, от которого зависит конечный исход.

Литература

1. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 27.10.2020) // СПС «КонсультантПлюс». - URL: <http://www.consultant.ru/document/consdocLAW10699/> (дата обращения: 08. 12. 2020).

2. Апелляционное постановление Забайкальского краевого суда № 22-2550/2019 от 2.09.2019 г. по делу № 22-2550/2019 // Судебные нормативные акты РФ: [сайт]. – URL: <https://sudact.ru/regular/doc/QB5ixVPAWwQn/?regular-txt=&> (дата обращения: 17.06.2020).

3. Основные статистические показатели состояния судимости в России за 2008-2019 годы. – Текст: электронный // Судебный департамент при Верховном Суде Российской Федерации: [сайт]. – М., 2019. – URL: <http://www.cdep.ru/index.php?id=79> (дата обращения: 04.07.2020).

4. Курсаев А. В. Уголовно-правовая характеристика способов неуважения к суду (по материалам судебной практики) / А. В. Курсаев // Вестник Московского университета МВД России. – 2016. - № 6. – С. 69 – 77.

5. Хритинин Д. Ф. Судебная психиатрия: учебник / Д.Ф. Хритинин, С. В. Полубинская, В. П. Котов. – М.: Норма, 2019. – 632 с.

Abstract. The paper considers the criminal-legal characteristics of the crime of contempt of court, systematizes judicial practice based on the materials of judicial practice of the far Eastern Federal district. Objective: to give the criminally-legal characteristic of a crime under article 297 of the criminal code, through the prism of generalization of judicial practice on cases initiated on the grounds of article 297 of the criminal code.

Key words: contempt of court, crime, court, subject, subjective side.

Научный руководитель: канд. юрид. наук, доцент Верецагина А.В.

Статья отправлена: 11.12.2020 г.

© Самойличенко Д.С.

УДК 297/1: 396.2

BEGINNING OF ISLAMIC FEMINISM ВИТОКИ ІСЛАМСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ

Hladchenko Svitlana / Гладченко Світлана

ORCID: 0000-0001-8802-5111

Research ID: AAO-3818-2020

PhD (History), / Докторант, кандидат історичних наук,

National University of Odessa (Ukraine)

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова (Україна)

Makohonchuk Nataliia / Макогончук Наталія

ORCID : 0000-0001-7378-8917

Candidate of pedagogical sciences, Senior Instructor of Psychology, Pedagogics and social-economic disciplines department,

Кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін,

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

named after Bohdan Khmelnytskyi (Ukraine)

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (Україна)

Goliardyk Nataliia / Голярдик Наталія

Candidate of psychological sciences, Senior Instructor of Psychology, Pedagogics and social-economic disciplines department

Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін,

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

named after Bohdan Khmelnytskyi (Ukraine)

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (Україна)

ORCID : 0000-0001-9624-7582

Анотація. Стаття присвячена аналізу витоків ісламського фемінізму в контексті ісламської релігійної традиції і ісламського релігійного реформаторства а, також, соціокультурних реалій ісламського суспільства. Визначено етапи становлення ісламського фемінізму як явища, обумовлені історичною динамікою ісламського світу. Представлений історіографічний огляд спадщини ідеологів мусульманського модернізму та розкрито їх вплив на виникнення жіночого руху в ісламському світі, який, в своїй основі, не носив світського характеру. Визначено специфіку розвитку цього руху в умовах колоніально-залежного статусу ісламських країн, що відобразився в пріоритетному завданні для досягнення повного державного суверенітету, про що свідчить еволюція створених жіночих організацій в 20-40 роки ХХ століття і зміст жіночих періодичних видань визначеного періоду. Визнання і популяризація терміна «ісламський фемінізм» відбулося на початку 90-х рр. ХХ століття та стало можливим в результаті розширення соціальної бази руху за емансипацію жінок в контексті культурно-релігійних традицій ісламу. Це розширення, починаючи з 50-х рр. ХХ століття забезпечувалося можливістю отримання відповідної освіти жінками ісламського світу і перманентністю жіночого руху.

Ключові слова: ісламський фемінізм, жіночий рух, іслам, ісламські країни, емансипація жінок.

Ісламський фемінізм як об'єкт наукових досліджень на сучасному етапі представлений тільки в зарубіжній історіографії, що пояснює увагу до

проблеми, позначеної в даній статті. На сьогоднішній день представниці жіночих організацій, що ідентифікують себе як носії ісламського фемінізму є реальною силою в боротьбі за гендерну рівність. Створена в 1997 році Ліга мусульманок України активно бере участь в демократичних процесах. У вересні 2020 року її представниці взяли участь у форумі «Рівних прав та можливостей «Сила в рівності», на якому розглядалася реалізація принципу Європейської Хартії з питань рівності чоловіків і жінок у суспільному житті (2006), як одна з умов інтеграції України в європейське співтовариство [1]. Таким чином, виникає перспектива впливу ісламського фемінізму, поширеного в Європі на громадську діяльність українських мусульманських жінок.

Сучасна історіографія ісламського фемінізму, представлена як безпосередньо учасницями цього руху так і сторонніми дослідниками, головним чином присвячена не тільки теоретичної складової ісламського фемінізму а й аналізу цього явища як в регіональних контекстах (Близького Сходу, Північної Африки, Північної Америки, Західної Європи), так і глобальним її проявом (міжнародні конференції, координація діяльності з структурними організаціями ООН). До найбільш значущих теоретиків і дослідників ісламського фемінізму можна віднести відому марокканську дослідницю Фатіму Мерніссі, авторитетну американську дослідницю і ісламську феміністку Аміну Вадуд, французьку історика Стефані Латте Абдалла а також представниць ісламського світу, натуралізувалися в США: Марго Бадран, Муніру Чаррад, Лейлу Ахмед, Валентайн Могхадам, Афкамі Махназ, НайраТовхіді [2]. Деякі з них безпосередньо стояли біля витоків цього руху.

Термін «ісламський фемінізм» вперше був застосований в 1990 році в ході роботи круглого столу «з питань політичної ідентичності жінок» в Гельсінкі у Світовому інституті економічного розвитку ООН. Учасниці цього круглого столу прагнули обґрунтувати принципи гендерної рівності та соціальної справедливості на мові Корану і термін «ісламський фемінізм» був фактично їх самоназвою.

Як підкреслювали самі учасниці круглого столу ісламський фемінізм мав протистояти посиленню ісламського фундаменталізму. У той же час, професор Наїра Товхіді і професор Марго Бадран цілком обґрунтовано підкреслювали, що в контексті ісламського політичного і культурного відродження формується новий напрям в ісламській теології, що протидіє дискримінаційному становищу жінок [3]. Таке трактування виникнення ісламського фемінізму цілком виправдана в контексті розвитку ідеології і практики фемінізму як такого. Однак, ісламський фемінізм також повинен бути розглянутий в контексті ісламської культурно-релігійної традиції так як є невід'ємною її складовою.

Іслам, як і християнство, відноситься до авраамічних релігій, але на відміну від християнства, в ісламі більш виражені принципи егалітаризму, не існує інститутів духовенства, аналогічних християнської церкви як у функціональному так і в структурному відношенні і наявна традиція иджтіхада, яка, певною мірою, забезпечує ісламської релігії динамічність. Все це зазначене дозволило реалізуватися жінкам-суфійськам. В першу чергу, мова йде про

Раба аль-Адавія (717-801 рр.), впливової й до теперішнього часу шанованої фігури в суфійській теології та її послідовниць [4].

Зідзначимо, що, в опублікованій в 1996 році в США книзі під назвою «Великі мислителі Сходу», Раба аль-Адавія представлена і є єдиною жінкою, якій присвячена стаття в цьому виданні [5, С.550-556].

У передмові до книги Маргарет Сміт, присвяченій Раба аль-Адавія і іншим жінкам-містикам в ісламі, опублікованій на початку ХХІ століття говориться, про те, що ці особи можуть служити релігійною та соціальною моделлю для сьогоденних мусульманських жінок [6]

Таким чином, протягом усього періоду існування ісламу присутня хай не яскраво виражена, але постійно діюча тенденція, яка визнавала за жінками право теологічного творчості. Крім того, багато суфійських орденів відкривали сферу релігії жінці. Жінки могли стати співчуваючими членами громади, керувати жіночими кружками, а деякі навіть ставали дервішами [7, С.126].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що мусульманський модернізм кінця ХІХ першої половини ХХ століття, який також звертався і до проблеми становища жінок в суспільстві, хоча і був ініційований викликом західної культури, але існували реальні передумови для подолання дискримінації жінок у власній соціокультурній ісламській традиції. Відповідно, розхожі твердження інтернет-ЗМІ про те, що в ХХ столітті рух за гендерну рівність в мусульманському світі було побудовано за зразком західного фемінізму і лише після 1980-х років пішов своїм унікальним шляхом, не витримує критики [8].

Ідеології мусульманського модернізму кінця ХІХ початку ХХ століття присвячене значне коло досліджень, в яких становище жінок розглядається в тій чи іншій мірі [9,10].

На думку сучасних арабських дослідників першим, хто обґрунтовував необхідність зміни статусу ісламських жінок і їх розвитку нарівні з чоловіками був відомий єгипетський громадський діяч і вчений Ріфаа ат-Тахтаві (1801-1873). У 1872 р він випустив в Каїрі книгу під назвою «Вірний Наставник для дочок і синів», в якій висловлювався за введення спільного навчання хлопчиків і дівчаток. Ріфаа ат-Тахтаві вважав, що тільки освіта дає можливість жінкам брати участь нарівні з чоловіками в бесідах і обміні думками, що безпосередньо підвищить їх статус перед чоловіками і дасть їм певний життєвий досвід, тобто «жінка перетвориться з неосвіченої в освічену» [11]. Освіта ж, на думку Ріфаа ат-Тахтаві, допоможе жінці визначити своє місце в житті, привчить її до праці: «Воістину праця оберігає жінку від того, що непристойно, наближає її до чесноти, і якщо бездіяльність чоловіків засуджується, то вона є великим пороком і для жінки» [11 р.62].

У книзі «Витяг чистого золота в опису Парижа» ясно викладена позиція Ріфаа ат-Тахтаві по жіночому питанню. Значну увагу приділяє автор положенню сучасної французької жінки, розглядає (протиставляючи) положення західної і східної жінок, відзначаючи при цьому, що остання лише «приналежність будинку». Ріфаа ат-Тахтаві закликав звільнити жінок від звичаїв хіджабу і самітництва, при цьому він посилався на численні приклади арабської історії. Так, він пише, що в давнину «жінки-арабки брали участь в

боях, були хорошими поетами і навіть вченими» [11, р 64]. І знову ж таки тут червоною ниткою проходить його ідея про те, що тільки освічена жінка може до кінця виконати свій обов'язок матері і дружини.

З Ріфаа ат-Тахтаві були солідарні Мухаммад Абдо (1849-1905) і Мухаммад Рашид Ріда (1865-1935), які неодноразово стверджували, що багато положень сучасного ім ісламу, по жіночому питанню, застаріли і потребують перегляду.

Імам Мухаммад Абдо - відомий єгипетський філософ і реформатор, професор історії та редактор газети виступав проти європейського колоніалізму. Він спрямував зусилля на реформу сімейно-шлюбних відносин, виступав проти полігамії. Полігамія, на його думку, призводить до руйнування, і занепаду сім'ї, а отже і нації, тому що порочність полігамії поширюється від одних людей і їх сімей на всю націю: бідняки наслідують багатим, будучи не в змозі утримувати чотирьох дружин, дають дружинам розлучення, і від цього страждають діти і вся нація в цілому приходять до запустіння і занепаду [12, с.290].

Значну роль у встановленні моногамії Мухаммад Абдо відводив жінці, її високому моральному вигляду. Він вважав, що жінка повинна вберегти себе і чоловіка від низинних спонукань. Себе уберегти - не задивлятися на інших чоловіків, а чоловіків уберегти від «природної тяги до безлічі жінок, особливо позбавлених моральності» [12.С 290].

Серед реформаторських заходів, запропонованих Абдо, по-перше, була вимога засвоєння жінками своїх обов'язків і прав, встановлених для них релігією. По-друге, він закликав чоловіків вчитися «істинному змісту ісламу», що змусило б їх відмовитися від будь-якого егоїзму, погоні за матеріальними благами, від прагнення до влади і тиранії; вони стали б тоді звертатися до своїх дружин в дусі «любові, співчуття і рівності», як записано в Корані. По-третє, це сприяло б відновленню праведного шлюбу, як «священного союзу», який є частиною природного порядку буття, а також служило б підтвердженням «суворої рівноправності» подружжя. Роль жінки в цьому природному порядку полягає у веденні всіх домашніх справ, яким вона повинна бути навчена, щоб відповідати всім сучасним вимогам. Чоловік відповідає за роботу поза домом. В цьому і полягала «сувора рівноправність» подружжя [12, с. 291].

Послідовником Мухаммада Абдо був Мухаммад Рашид Ріда - сирійський релігійний вчений, один з найбільш впливових авторів ісламської реформації кінця ХІХ - початку ХХ ст. Він також був засновником і головним редактором журналу «Маяк», який публікував його статті в співавторстві з Мухаммадом Абдо на тему правових, соціальних і освітніх реформ, в тому числі і по відношенню до жінок [13 с. 217]

Ідеї Мухаммада Абдо і Рашид Ріда про становище жінки були розвинені відомим єгипетським філософом, громадським діячем, юристом, радником апеляційного суду Касимом Аміном (1865-1908). Він був автором робіт «Звільнення жінок» (1899) і «Нова жінка» (1900) [14, с.3]. Друга з цих робіт була написана в формі спростування критики, що обрушилася на першу книгу. Але, по суті, в цій роботі Амін йде набагато далі в своєму заклику до модернізації, позначаючи ідеологічний зсув у позиції щодо західної культури

взагалі, і секуляризації зокрема. У книзі Амін вимагав надання жінкам права на здобуття вищої освіти в будь-якій галузі, визначаючи його, як довічне прагнення до придбання досвіду, застосування отриманих знань і повної участі в усіх соціальних сферах, а також як «природне право» жінок, що впливає з їх інтелектуальної і духовної рівності з чоловіками [15, р.103-105]

На відміну від цієї прозахідної роботи, де використані західні джерела і їх секуляристські аргументи, перша книга Касима Аміна, «Звільнення жінки», присвячена жіночому питанню, та відображає ідеологію і методологію ісламського реформізму [16, р.20]. Всі запропоновані тут реформи стануть можливими завдяки отриманню жінками освіти, яке є їх правом, оскільки вони були створені духовно та інтелектуальне рівними з чоловіками. Таким чином, жінки стануть повноправними партнерами для своїх сучасних, освічених чоловіків, зможуть зберегти їхні почуття до себе, навчившись правильно доглядати за собою. І що ще більш важливо, вони стануть компетентними і знаючими матерями, які зможуть виростити краще покоління дітей. Все, що їм потрібно - це елементарна освіта, поряд із встановленням контактів з реальним життям поза домом, за допомогою яких вони отримають практичні навички і звільняться від забобонів. Касим Амін критикував носіння хіджабу, полігамію вважав - руйнівним «звичаєм», який повинен бути викоринений і законодавчо заборонений, наполягав на тому, що жінки мають право на пересування за стінами будинку [17, р.103].

Примітно, що з двох робіт Касима Аміна про жінок тільки «Звільнення жінки» легко доступна і продовжує цитуватися в сучасній літературі, присвяченій проблемам ісламських жінок.

Необхідно відзначити, що висловлені вище ідеї вплинули і на туніську еліту, де соціальну базу помірною ісламського реформізму забезпечували випускники Куттаб - коранічних шкіл, які давали освіту традиційного зразка.

На початку 1930-х рр. навколо проблеми емансипації жінок в Тунісі розгорнулася запекла ідеологічна боротьба. Головним об'єктом критики і нападок з боку ортодоксального духівництва стала книга «Наша жінка в шаріаті і суспільстві» автором якої був видатний громадський і політичний діяч, юрист за освітою, Тахар аль-Хаддад. У книзі він доводив необхідність якнайшвидшої емансипації туніської жінки, оскільки саме емансипація - важлива умова соціального прогресу. Протиставляючи приписи шаріату, які носять непорушний характер (наприклад, такі, як догма про єдинобожжя) приписам, які можуть бути змінені в залежності від обставин, Тахар аль-Хаддад стверджував, що скасування практики, допустимої по відношенню до жінок в перші століття Хіджри, не буде спрямована проти ісламу. Аль-Хаддад виступав за очищення ісламу від численних нашарувань і вимагав радикальної зміни традиційних форм сімейно-шлюбних відносин. Він стверджував, що полігамія, примусове одруження, відмова від дружини (талак) ніколи не витікали з сутності ісламу, вони тільки дозволялись. Пізніші спотворення ісламу призвели до того, що принижене становище жінки стало пояснюватися релігійними законами. Ґрунтуючись на Корані, Тахар аль-Хаддад позначив конкретну програму жіночої емансипації [18, р.22]

Перш за все, він висловлювався за необхідність жіночої освіти та виховання. Розвиваючи погляди Касима Аміна, Тахар аль-Хаддад вважав, що вихована і освічена жінка може користуватися своєю свободою, не зловживаючи нею; вона зуміє отримати професію, щоб збільшити бюджет домашнього господарства, але головне - буде кращою вихователькою для своїх дітей. Що стосується розлучення, то, автор пропонував ввести судову процедуру, яка гарантує права жінки [19, р.26]. Звичаї хіджабу, на думку Тахар Хаддад не мають ніякого релігійного обґрунтування і повинні бути викоренені.

Очевидно, що представники ісламського модернізму були єдині в думці, про сумісність ісламу з новим часом. Мусульмани-модерністи ратували за реформу освіти і сімейного життя, зміни становища жінок, нові уявлення про здоров'я суспільства і багато іншого: по суті, модерністи прагнули до осучаснення ісламу і мусульман [20].

Зейнаб аль-Газалі стала однією з перших ісламських феміністок, та в 1937 році створила «Єгипетську Асоціацію мусульманок». Головним принципом її діяльності була теза: «Освіта через практичне знання ісламу і Корану». Аль-Газалі наполягала, що ключова роль жінки в сім'ї не повинна позбавляти її можливості, при її бажанні, брати участь у політичному житті і вважала, що звільнення жінок, економічні права, політичні права і таке інше, можуть бути досягнуті через більш глибоке розуміння ісламу [22].

Відповідно, ісламські жінки, що знаходилися в інтелектуальному полі реформаторського руху в ісламі можуть визначатися як ісламські феміністки. У 1920 - 1930-ті роки в арабському світі створюються жіночі організації, з'являються жіночі періодичні видання [21]. Так, створений в Тунісі в 1932 році «Фонд леді мусульманок», займався благодійною та просвітницькою діяльністю, але через чотири роки був перетворений в «Союз мусульманських жінок», члени якого активно включилися в національно-визвольний рух. У 1940-х роках схожа ситуація простежується і в Марокко, де «Жіноча секція партії Істікляль», і «Асоціація сестер чистоти», ініціювали участь жінок в боротьбі за незалежність. Таким чином, більшість представниць ісламського фемінізму, в контексті політичної ситуації в арабському світі були однією зі складових національно-визвольного руху і це розцінювалося ними як пріоритетне завдання.

Досягнення суверенітету і державне будівництво 50-60-х років ХХ століття ісламських країн пов'язаний з діяльністю, як правило, світських держав, де жіночий рух контролювався владою і відповідно, ісламський фемінізм, був витіснений з контексту політичного життя. Державні інститути ідентифікували жіночі організації і рухи як інструмент політичного впливу і контролю над жіночими спільнотами, надаючи при цьому їм деякі права і свободи.

Ісламське відродження 70-80-х років ХХ століття, ініціювало повернення ісламського фемінізму в політичний контекст та адаптувало до реалій сучасності. Цей процес, в першу чергу, позначився на сторінках періодичних видань. Яскравим прикладом є публікації журналу «Арабське майбутнє». Автори цього журналу не тільки зверталися до історії жіночого руху в арабському світі, але і публікували аналітичні статті про сучасну ситуацію в

жіночому питанні і перспективи його вирішення. Досить виразною була критика оцінки статусу ісламських жінок в європейському суспільно-політичному житті. Не можна не відзначити редакторку журналу «Ар-Ріяд», видаваного Інститутом вивчення проблем жінок в арабському світі, Роз Гуррейб, яка опублікувала в журналі «Арабське майбутнє» аналітичну статтю історіографічного характеру з дискусійних проблем гендерних досліджень. [23]. Більшість авторів, оцінюючи сучасну їм гендерну ситуацію в світі, підкреслювали, що психологічні і соціологічні наслідки «другої феміністської хвилі» не вивчені. Західна думка, на їх погляд, не дала пояснення тим докорінним змінам, які відбулися в гендерних відносинах і не визначила майбутніх наслідків цих змін. Подібних позицій дотримувалася відома єгипетська феміністка Ніваль Саадаві. У статтях, опублікованих у вищезазначеному журналі, вона відстоювала тезу, що фемінізм в арабському світі в його західній варіації безперспективний, оскільки головна суть дискурсу західного фемінізму полягає в однозначному протиставленні жіночого чоловічому [24].

На сучасному етапі критика «західного фемінізму» знайшла вже більш конкретного змісту: гомогенність, секулярність, універсалізація епістемології, створення нарративу пригноблених релігійних жінок [25].

В популяризації ідей ісламського фемінізму важливу роль зіграв створений в 1984 році «Комітет дій жінок» представницями мусульманських країн. Надалі, в 1986 роки він перетворився в міжнародну соціальну мережу «Жінки, які живуть за мусульманськими законами» (WMUML), яка ставить на меті захист прав жінок ісламських країн і стала першою великою транснаціональною мережею такого роду, а також сприяла подальшому розвитку мережевої комунікації ісламських феміністок [26].

Аналіз еволюції ісламського фемінізму в контексті ісламської культурно-релігійної традиції дозволяє прийти до висновку, що в умовах глобалізації в 1990-ті роки інституалізація поняття «ісламський фемінізм» обумовлювалася необхідністю створення нової концептуальної ісламської моделі гендерних відносин, як складової ісламської реформації. Це не виключає того факту, що в кінці ХХ століття в контексті «третьої хвилі фемінізму», якій притаманний принцип діалогічності і визнання «множинності фемінізму», ісламський фемінізм з регіональної варіації став світовим явищем. Про що свідчила перша Міжнародна конференція по ісламському фемінізму в Барселоні в 2005 році.

Список використаних джерел

1. Украинские мусульманки приняли участие в «форуме равных прав и возможностей «сила в равенстве!» Електроний ресурс: <https://islam.in.ua/ru/novosti-v-strane/ukrainskie-musulmanki-prinyali-uchastie-v-forume-ravnyh-prav-i-vozmozhnostey-sila-v-6.10.2020>.

2. Mernissi F. Women and Islam: An Historical and Theological Enquiry. Oxford: Basil Blackwell; 1991. – 288p. Wadud A. Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective. Oxford: Oxford University Press; 1999. – 144 p. Mounira M. Charrad. Gender in the Middle East: Islam, States,

Agency.” Annual Review of Sociology. Vol 37, 2011, pp. 417-37. Margot Badran. Gender and Islam in Africa: Rights, Sexuality, and Law ed. by Margot Badran (review) January 2013 African Studies Review 56(2):211-212 ;Ahmed Leila. Women and gender in Islam: historical roots of a modern debate. New Haven : Yale University Press, 1992. – 296 p.; Valentine M. Moghadam. Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global Justice Movement. Rowman & Littlefield, 2009, 282 p.; Afkhami M. Muslim Women and The Politics of Participation / M. Afkhami, E. Friedl. - [Syracuse] : Syracuse University Press, 1997. - 198 p.

3. Margot Badran. The Future of Islamic Feminism: Interview. Critique internationale Volume 46, Issue 1, 2010 , 25-44 pp.

4. Margaret Smith. Rabi'a The Mystic and Her Fellow-Saints in Islam. — Reprint. — Cambridge University Press, 2010 Margaret Smith Muslim Women Mystics: The Life and Work of Rabi'a and Other Women Mystics in Islam (Great Islamic Thinkers) Paperback – July 1, 2001.

5. Великие мыслители Востока / Пер. с англ. Н. Барановой, А. Блейз, С. Зинина, А. Коваля, Я. Никитина. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.

6. Margaret Smith. Rabi'a. The Mystic and Her Fellow-Saints in Islam. — Reprint. — Cambridge University Press, 2010. – 252 p.; Margaret Smith Muslim Women Mystics: The Life and Work of Rabi'a and Other Women Mystics in Islam (Great Islamic Thinkers) Paperback – July 1, 2001. – 260 p.

7. Тримингэм Дж. С. Суфистские ордена в исламе / Пер. А. Ставиской. – М.: «София», ИД «Гелиос» , 2002. – 480 с.

8. Алсу Гусманова. Феминизм в исламе: Как женщины-мусульманки отстаивают свои права <https://entermedia.io/people/feminizm-v-islame-kak-zhenshhiny-musulmanki-otstaiyayut-svoi-prava/>

9. Левин З.И. Реформа в исламе. Быть или не быть?: опыт системного и социокультурного исследования. / З. И. Левин; Ин-т востоковедения Рос. акад. наук, Ин-т изучения Ближнего Востока. – М.: Ин-т востоковедения РАН: Крафт +, 2005. – 240 с.

10. Мартыненко А.В. — Основные тенденции развития интеллектуальной культуры ислама в Новое и Новейшее время // Genesis: исторические исследования. – 2012. – № 1. – С. 168 - 211. DOI: 10.7256/2306-420X.2012.1.328 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=328)

11. Ahmed L. Gender and literacy in Islam. Nothing Sacred: Women Respond to Religious Fundamentalism and Terror / L. Ahmed. - New York : Thunder's Mouth Press / Nation Books, 2002. - 261 p. p. 61].

12. Степанянц М. Т. О религиозно-философских взглядах Мухаммада Абдо / М.Т. Степанянц // Религия и общественная мысль стран Востока. - М. : Наука, 1974. - С. 287-299

13. Стюарт Б.Ф. Женский вопрос в современной исламской мысли / Б.Ф. Стюарт // Женская устная история: гендерные исследования / [сост. А. Пето]. - ОФ Центр издательского развития, 2004. - С. 215-249. с. 217].

14. Крачковский И.Ю. Избранные сочинения. Предисловие к Кн. "Касим Амин. Новая женщина" / И.Ю. Крачковский. - М-Л., 1956. - Т.3. - С. 3-11.

15. Mer Vat Hattim. Aisha Teimur wa Kasim Amin wa rua mutamaiza lil-hadisa / Mer Vat Hattim // Miyat am baad tahrir al-mar'a. - Cairo, 1999. - P. 103-118.
16. Marzouki I. Le Mouvement des Femmes en Tunisie au XXeme siecle / I. Marzouki. - Feminisme et politique et Larose Paris: Ceres Productions, 1993. - 315 p. [323, p. 20].
17. Stowasser B. Religious Ideology, Women, and the Family: The Islamic Paradigm. in The Islamic Impulse / B. Stowasser. - Washington, D.C. : Center for Contemporary Arab Studies, 1989. - 263 p.
18. Haled A. At-Tahar al-Haddad. Fikr tanwi'y wa nidal tahririy wa ma'alimu 'alya tarik al-haditha / A. Haled. - Paris: Imp. Champs Elysées, 1999. - 195 p.
19. Haled A. At-Tahar al-Haddad wa masala al-hadatha fi kitabihi 'imra'atuna fi-l-shari'ia wa-l-mujtamar / A. Haled. - Paris : Imp. Champs Elysées, 2002. - 237 p.
20. «Рассматривать ислам как однородное явление — все равно что считать христианство единым целым» Адиб Халид <http://www.islamsng.com/books/almanach/2/6.htm?height=600&width=800>
21. Рувейда М.Т. Арабская женская пресса в первой половине XX в. / М.Т. Рувейда. – М., 2003. – 95 с.
22. Saba Mahmood. Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent: Some Reflections on the Egyptian Islamic Revival First published: // Cultural Anthropology. Volume 16, Issue 2, 07 January 2008. – p.202-236.
23. Роз Гуррейб. Исследования и дискуссии по проблемам женщин в мире и в арабских страна // Арабское будущее 1983.- Т.6.- № 55.- С. 68 – 77.
24. Гладченко С.В. Проблемы демократических процессов женского движения тунисского общества (в представлениях арабских исследователей) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія, Філософія, Політологія.–Одеса, 2015. Вип. № 8.- С.9-13
25. Salem, S. Feminist critique and Islamic feminism: the question of intersectionality // The Postcolonialist. Academic Journal: November 2013 (Issue: Vol. 1, Number 1). Электронный доступ: <http://postcolonialist.com/civil-discourse/feminist-critique-and-islamic-feminism-the-question-of-intersectionality/>(дата обращения: 09.01.2018).
26. Women Living Under Muslim Laws WLUML (<http://www.wluml.org/node/5408>)

References

1. Ukrainskiye musul'manki prinyali uchastiye v «forume ravnykh prav i vozmozhnostey «sila v ravenstve!» Yelektroniy resurs: <https://islam.in.ua/ru/novosti-v-strane/ukrainskie-musulmanki-prinyali-uchastie-v-forume-ravnykh-prav-i-vozmozhnostey-sila-v> 6.10.2020.
2. Mernissi F. Women and Islam: An Historical and Theological Enquiry. Oxford: Basil Blackwell; 1991. – 288p. Wadud A. Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective. Oxford: Oxford University Press; 1999. – 144 p. Mounira M. Charrad. Gender in the Middle East: Islam, States, Agency.” Annual Review of Sociology. Vol 37, 2011, pp. 417-37. Margot Badran. Gender and Islam in Africa: Rights, Sexuality, and Law ed. by Margot Badran (review) January 2013 African Studies Review 56(2):211-212 ;Ahmed Leila.Women and gender in Islam: historical roots of a modern debate. New Haven : Yale University Press, 1992. – 296 p.; Valentine M. Moghadam. Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global Justice Movement. Rowman & Littlefield, 2009, 282 p.; Afkhami M. Muslim Women

- and The Politics of Participation / M. Afkhami, E. Friedl. - [Syracuse] : Syracuse University Press, 1997. - 198 p.
3. Margot Badran. The Future of Islamic Feminism: Interview. Critique internationale Volume 46, Issue 1, 2010, 25-44 pp.
 4. Margaret Smith. Rabi'a The Mystic and Her Fellow-Saints in Islam. — Reprint. — Cambridge University Press, 2010 Margaret Smith Muslim Women Mystics: The Life and Work of Rabi'a and Other Women Mystics in Islam (Great Islamic Thinkers) Paperback – July 1, 2001.
 5. Velikiye mysliteli Vostoka / Per. s angl. N. Baranovoy, A. Bleyz, S. Zinina, A. Kovalya, YA. Nikitina. – M.: KRON-PRESS, 1999. – 656 s.
 6. Margaret Smith. Rabi'a. The Mystic and Her Fellow-Saints in Islam. — Reprint. — Cambridge University Press, 2010. – 252 p.; Margaret Smith Muslim Women Mystics: The Life and Work of Rabi'a and Other Women Mystics in Islam (Great Islamic Thinkers) Paperback – July 1, 2001. – 260 p.
 7. Trimingem Dzh. S. Sufistskiye ordena v islame / Per. A. Staviskoy. – M.: «Sofiya», ID «Gelios», 2002. – 480 s.
 8. Alsu Gusmanova. Feminizm v islame: Kak zhenshchiny-musul'manki otstaiwayut svoi prava <https://entermedia.io/people/feminizm-v-islame-kak-zhenshchiny-musulmanki-otstaiwayut-svoi-prava/>
 9. Levin Z.I. Reforma v islame. Byt' ili ne byt'?: opyt sistemnogo i sotsiokul'turnogo issledovaniya. / Z. I. Levin; In-t vostokovedeniya Ros. akad. nauk, In-t izucheniya Blizhnego Vostoka. – M.: In-t vostokovedeniya RAN: Kraft +, 2005. – 240 s.
 10. Martynenko A.V. — Osnovnyye tendentsii razvitiya intellektual'noy kul'tury islama v Novoye i Noveysheye vremena // Genesis: istoricheskiye issledovaniya. – 2012. – № 1. – S. 168 - 211. DOI: 10.7256/2306-420X.2012.1.328 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=328
 11. Ahmed L. Gender and literacy in Islam. Nothing Sacred: Women Respond to Religious Fundamentalism and Terror / L. Ahmed. - New York : Thunder's Mouth Press / Nation Books, 2002. - 261 p.
 12. Stepanyants M. T. O religiozno-filosofskikh vzglyadakh Mukhammada Abdo / M.T. Stepanyants // Religiya i obshchestvennaya mysl' stran Vostoka. - M. : Nauka, 1974. - S. 287-299
 13. Stovasser B.F. Zhenskiy vopros v sovremennoy islamskoy mysli / B.F. Stovasser // Zhenskaya ustnaya istoriya: gendernyye issledovaniya / [sost. A. Peto]. - OF Tsentr izdatel'skogo razvitiya, 2004. - S. 215-249.
 14. Krachkovskiy I.YU. Izbrannyye sochineniya. Predisloviye k Kn. "Kasim Amin. Novaya zhenshchina" / I.YU. Krachkovskiy. - M-L., 1956. - T.3. - S. 3-11.
 15. Mer Vat Hattim. Aisha Teimur wa Kasim Amin wa rua mutamaiza lil-hadisa / Mer Vat Hattim // Miyat am baad tahrir al-mar'a. - Cairo, 1999. - P. 103-118.
 16. Marzouki I. Le Mouvement des Femmes en Tunisie au XXeme siecle / I. Marzouki. - Feminisme et politique et Larose Paris: Ceres Productions, 1993. - 315 p.
 17. Stowasser B. Religious Ideology, Women, and the Family: The Islamic Paradigm. in The Islamic Impulse / B. Stowasser. - Washington, D.C. : Center for Contemporary Arab Studies, 1989. - 263 p.
 18. Haled A. At-Tahar al-Haddad. Fikr tanwi'y wa nidal tahririy wa ma'alimu 'alya tarik al-haditha / A. Haled. - Paris: Imp. Champs Elysées, 1999. - 195 p.
 19. Haled A. At-Tahar al-Haddad wa masala al-hadatha fi kitabihi 'imra'atuna fi-l-shari'ia wa-l-mujtamar / A. Haled. - Paris : Imp. Champs Elysées, 2002. - 237 p.
 20. «Rassmatrivat' islam kak odnorodnoye yavleniye — vse ravno chto schitat' khristianstvo yedinyim tselym» Adib Khalid <http://www.islamsng.com/books/almanach/2/6.htm?height=600&width=800>
 21. Ruveyda M.T. Arabskaya zhenskaya pressa v pervoy polovine KHKH v. / M.T. Ruveyda. – M., 2003. – 95 s.
 22. Saba Mahmood. Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent: Some Reflections

on the Egyptian Islamic Revival First published: // Cultural Anthropology. Volume 16, Issue 2, 07 January 2008. – p.202-236.

23. Roz Gurreyb. Issledovaniya i diskussii po problemam zhenshchin v mire i v arabskikh strana // Arabskoye budushcheye 1983.- T.6.- № 55.- S. 68 – 77.

24. Hladchenko S.V. Problemy demokratycheskykh protsessov zhenskoho dvyzhenyia tunysskoho obshchestva (v predstavlenyyakh arabskykh yssledovateley) // Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Istoriya, Filosofiia, Politolohiia.–Odesa, 2015. Vyp. № 8.- S.9-13

25. Salem, S. Feminist critique and Islamic feminism: the question of intersectionality // The Postcolonialist. Academic Journal: November 2013 (Issue: Vol. 1, Number 1). Élektronnyy dostup: <http://postcolonialist.com/civil-discourse/feminist-critique-and-islamic-feminism-the-question-of-intersectionality/>(data obrashchenyia: 09.01.2018).

26. Women Living Under Muslim Laws WLUML (<http://www.wluml.org/node/5408>)

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of the origins of Islamic feminism in the context of Islamic religious traditions and Islamic religious reform, as well as the socio-cultural realities of Islamic society. The stages of the formation of Islamic feminism as a phenomenon determined by the historical dynamics of the Islamic world are determined. A historiographic review of the heritage of the ideologues of Muslim modernism is presented and their influence on the emergence of the women's movement in the Islamic world, which, at its core, was not of a secular nature, is revealed. The specificity of the development of this movement in the conditions of the colonial-dependent status of Islamic countries is determined, expressed in the priority of the task of achieving full state sovereignty, as evidenced by the evolution of women's organizations created in the 20-40s XX century and the content of women's periodicals of the indicated period. Recognition and popularization of the term "Islamic feminism" occurred in the early 90s. XX century became possible as a result of expanding the social base of the movement for the emancipation of women in the context of the cultural and religious traditions of Islam. This expansion, starting in the 50s. XX century provided with the opportunity to receive appropriate education for women of the Islamic world and the permanence of the women's movement.*

***Keywords:** Islamic feminism, women's movement, Islam, Islamic countries, emancipation of women.*

УДК 78.071.1(477) (092) :780.616.432.071.2

**THE PERFORMING CONCEPTS OF THE FIFTH PARTITA BY M.SKORIK
(ON THE EXAMPLE OF THE VERSIONS BY ROMAN REPKA AND
NIKOLAY SUK)**

**ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ПЯТОЙ ПАРТИТЫ М.СКОРИКА (НА
ПРИМЕРЕ ВЕРСИЙ РОМАНА РЕПКИ И НИКОЛАЯ СУКА)**

Syriatska T.A. / Сирятская Т.А.

PhD, as.prof. / к.искусствоведения, доц.

ORCID: 0000-0003-0900-2857

Pohoda E.V. / Погода Е.В.

PhD, as.prof. / к.искусствоведения, доц.

ORCID: 0000-0002-3875-2641

Lynnyk M.S. / Линник М.С.

PhD, as.prof. / к.искусствоведения, доц.

ORCID: 0000-0001-6456-9122

Kharkov National University of arts, Kharkov, Constitution Square, 11/13, 61000

Харьковский национальный университет искусств, Харьков, пл. Конституции, 11/13, 61000

Abstract. *The article considers the influence of artistic temperament on the specifics of the interpretation of Fifth Partita by M. Skorik. A comparative analysis of its interpretation by representatives of two performing types – emotional and rational. A comprehensive holistic study of a musical work in all its aspects is the path that any artist must go through. The comprehension of the depth and richness of the composer's worldview and imaginative world, the characteristics of the era and the musical style of the composer is a task of exceptional complexity and importance for the pianist.*

Partita No. 5 by M. Skorik is first investigated from the point of view of interpretation.

The piano works of M. Skorik are an innovative phenomenon in modern piano music, they are distinguished by a peculiar use of folklore and jazz elements, a wealth of texture, sophistication of harmonious color, and bright thematism. The analysis and understanding of the various means of expressiveness used in the piano works of M. Skorik contributes to the formation of high performing culture of pianists both in technical and in artistic-figurative plans.

The materials presented in the article can bring real benefit to instrumentalists of various specializations in their concert activities, as well as to music teachers in the process of academic training of future professionals. The article may be useful for teachers, performers and students who play and study partitas for piano by Ukrainian composers of the 20th century, and can be used in educational courses on the history and theory of piano art and methods of teaching the piano.

Key words: *interpretation, performer, performance conceptions, partita, performance type.*

Introduction. Recently, more and more musicological works are being created; they are dedicated to various aspects of performing interpretation. At the turn of the millennium interpretation has acquired the value of a key circumstance in the development of musical culture.

Many 19th century musicians insistently defended the idea of the active, creative role of the performer. This contributed to a rethinking of the meaning of the words “performance” and “performer” and the emergence of a new concept – “interpretation”. Thus, the concept of “interpretation” reflected and fixed the attitude to the performer as to a creatively independent individuality, as an interpreter of a musical composition. And it is natural that in each case “interpretation” is unique and is the result of the individual will of the performer.

It should be noted that the most important element of historical variability of interpretation is the fact that each performer is a product of a certain social environment and era. N. Korykhalova emphasized this, paying attention to “the restructuring of intonation thinking, the replacement of some specific historical forms of public music playing by others” [5, p. 168].

But, first of all, let us understand the essence and origin of the term “interpretation” itself.

The problem of *interpretation* arose several centuries ago, when in the notes the opus continued “to exist even after the death of the author” [8, p. 47]. Until the middle of the 18th century, the use of other people's compositions, starting with individual themes and ending with whole parts, was common in musical practice (for example, I. S. Bach and especially Handel resorted to this). By the end of the 18th century, the situation had changed markedly. The use and processing of other people's compositions began provoking protests. Gradually, the idea of a musical composition as a product of individual compositional creativity becomes more distinct. At the same time, this leads, as N. Korykhalova notes, to the “alienation of the composition becoming publicly available from its creator” [5, p. 10]. The composition alienated from the author often became the object of changes, alterations, additions by the performer. This in turn gave rise to the problem of the “fidelity” of the performer to the author's text.

Main text. In connection with the development of new, more complex in structure and volume musical genres and forms (symphonies, classical sonatas and concerts), the musical composition is provided with more and more detailed text, and “the performer’s “field of freedom” is noticeably narrowed” [5, p. 12]. A. Rubinshtein spoke about this, noting that for the 17-18th centuries it was typical to have “the figure of the great writer, who was at the same time a virtuoso, who simultaneously performed mostly his own compositions” [7, p. 139]. The further development of the performing arts led to a huge increase in the number of professional performers. They became more and more and they already played not only their music. Increasingly, performers give solo concerts and become the centre of the exceptional attention of the public. And only by the end of the 19th century they begin to demand from the performer more stringent compliance with the instructions of the composer.

So, for musical and performing practice, beginning from the end of the 18th and during the first half of the 19th century, it is typical, on the one hand, that the composer has more fully consolidated his composition in the note writings, while urging the performers to reproduce the author’s idea as accurately as possible, on the other hand, the desire of artists for freedom, artistic independence, the claim to the creative role.

This conclusion is contained in the well-known statement by A. Rubinshtein: “A composition is a law; a virtuoso is a performing power” [7, p. 143].

This statement can be interpreted much deeper – as the relationship between *the objective and the subjective* in musical performance. N. Korykhalova notes that *objectivity* is most often understood as “the loyalty to the author”, “loyalty to the composition” and even “loyalty to the musical text”. It is impossible to disagree with

the fact that the performance should be *objective*, if by this we mean a careful, respectful attitude to the author's text of the composition. But the performance of any musical composition is also *subjective*, as it is refracted through the personal, individual qualities of the performer. Thus, it is necessary that *the objective and the subjective* should be *dialectically* combined in the *performing process* [5, p. 168].

Many 19th century musicians insistently defended the idea of the active, creative role of the performer. This contributed to a rethinking of the meaning of the words “performance” and “performer” and the emergence of a new concept – “interpretation”.

Thus, the concept of “interpretation” reflected and fixed the attitude to the performer as to a creatively independent individuality, as to an interpreter of a musical composition. And it is natural that in each case “interpretation” is unique and is the result of the individual will of the performer.

It should be noted that the most important element of historical variability is the fact that each performer is a product of a certain social environment and era. This was emphasized by N. Korykhalova, paying attention to “the restructuring of intonation thinking, the replacement of some specific historical forms of public music playing by others” [5, p. 168].

The valuable attribute of performing interpretation is artistry. As an integral phenomenon, it is the rational essence of the signs, properties, characteristics and structural elements, with the help of which music appears as public consciousness and thinking, as a means of cognition and reflection of reality, as an artistic form and artistic content, as an artistic process and artistic image, which causes listeners’ imaginative representations, intellectual reaction, associative thinking, imagination, fantasy, spirituality, arouses feelings and emotions, aesthetic worries; brings concrete figurative information, acts as an object of knowledge, brings aesthetic pleasure. Artistic interpretation implies a deep insight into the content of a musical composition, revealing a valuable attitude to music, and reproducing the acquired experience in its entirety.

In the modern conditions, the composer’s creativity and performing arts are two relatively independent types of artistic activity. The composer’s task is to create artistic value, and the performer’s task is to reproduce the results of his work.

Mastering the musical world of the composer in the process of working on a composition is one of the most common ways of understanding the specifics of his style. There is another way to comprehend the style of the composer – a comparison of interpretations by outstanding performers. Of course, each major musician in his performance emphasizes certain properties and features of the style of the composer. This is what gives the listener a “variant multiplicity of performance” [6]. And for a young performer, the study of various interpretations is an incentive for a creative approach to solving performing problems; it helps to work out his own way of knowing a particular style and musical composition.

M.Skorik's piano compositions are an innovative phenomenon in modern piano music. They are distinguished by the peculiar use of folk and jazz elements, the richness of texture, the sophistication of harmonious colour, and the vivid thematism. The analysis and use in M. Skorik’s piano compositions, in particular, in Partita No. 5

of various means of expressiveness contributes to the formation of high performing culture of pianists in both technical and artistic-figurative terms.

Partita No. 5 for the piano "In modo retro" (1975) belongs to the most popular and frequently performed compositions by M. Skorik. The author's remark "In modo retro" provides an ingenious fleeting "jog" about various styles and eras, and brings to mind the good old times. Partita No. 5 by M. Skorik consists of the following parts: *I. Prelude, II. Waltz, III. Chorus, IV. Aria, V. Final.*

Despite the fact that chronologically partita enters a period that is outlined as "neoclassical", however, in its essence it does not correspond to the values of neoclassicism. A fascinated look at antiquity, declared by the composer, cannot be deceived by rationality of the dramatic concept. The most important end-to-end line of the content of this partita is consistently "aklassic", the stylization of a "romantic-secession" waltz, "a la medieval" chorale in Chora, the baroque aria lamento, the generalized folklore coloring of the finale implies a fundamental diversity of figurative associations, the different parts of the cycle interact between on the basis of capricious comparisons of pictures.

This work paves the way for the period of "style game", which peaked in the nineties. For M. Skorik, the "style game" has always been a rather topical conceptual principle. Even early works, such as the piano "Burlesque", Suite D-dur or First Violin Sonata testify to the author's special talent to combine artistic signs from different eras into a single whole, to use simultaneously numerous stylistic achievements and to find in them the most consonant to the present and his own worldview.

And the essence of the "style game" already in the Fifth Party demonstrates the difference of comparison and interaction of various style aspects from a similar process of previous works.

The place of "stylistic synthesis" is occupied by "stylistic diffusion", the elements of the intonation dictionary of different eras are not combined into inseparable integrity, giving a new figurative and semantic quality, but rather remain separate, reflected in their original and very independent position.

The general line of development of content in the Fifth Partit is difficult to lay down in the same way, it can be represented as follows: Prelude seems to fit most of all its genre essence, of all that open partite cycles. Her free-improvisational character, the dimensional repetition of the arpeggiating accompaniment figure is associated with certain preludes from the "HTK" by JS Bach. Consequently, it only "lifts the curtain", but with a firework of emotions and brilliant decorativeness it amazes the next number – "Waltz", which serves as a kind of "grand entrance" of the characters and causes associations with the ballet production.

The "Medieval-Modern" angle is demonstrated by the "Choir", in which the monodic line of monotonous recitation is thickened by dissonant consonances of seconds. "The romantic baroque effect reigns in Aria, and the Final is somewhat joking, with an eye strain, the archaic ritual is postulated, without disdaining overt exaggerations that are quite traditional for neofolkloristicheskie opus techniques. Integrity is surprisingly motley and, at first glance, disorderly - but in that "chaos of impressions" there is a certain logical order.

First of all, the second intonation rod stands out, which develops through the whole partita, as well as the relatively stable application of the principle of *ostinata* (in the last cycles of the cycle it is served with the duration of "Indian meditation" is also not without playful accents).

These unifying elements exist on a kind of macro level, they, with rare exceptions, do not come to the forefront of events – however, they are intuitively felt as a constant around which all possible variants rotate. In addition, the author's position remains unchanged: the contemporary's refined and ironic view of historical events, aesthetic values distant in time – it's not for nothing that, among others, there is always a comparison with the secular "overworked" direction that plays with past ideals enriched with an intuitive-mystical vision "deep into yourself."

Prelude (*Moderato*) immediately tunes the listeners to a pleasant "unstressed" mood, emotionally relaxed and still contemplative in its rapid movement. This is a relatively monolithic part in the image, in which, however, the composer presents a kind of panorama of possible improvisational-prelude formulas, alternating them quite elegantly. The principle of *ostinatness*, prevailing in the cycle, is manifested in the consistently observed repetition of each of the figures of prelude. The emphasized simplicity of presentation, the stylization of "naive music-making" still hides the ironic look of the composer, it seems that these are just handfuls of sounds casually thrown onto the keyboard, instant improvisation born of a whim of an experienced interpreter. However, in the fragmentation of the presentation, due to the thoroughly embodied "prelude", in the sudden switching from one microepisode of the prelude to another, in the constant changes in the type of presentation and the palatonic supports lies the "grain" of the whole storyline of the cycle.

Waltz (*Con moto*). Waltz symbols in the work of M. Skorik are uniquely transformed in each of the works. In the Fifth Partita the waltz takes on magical shades, causing numerous analogies, as stylistically "multidirectional" as is characteristic of the cycle in general.

The structure of the second part is very clear – this is a three-part reprise form, however, by the type of deployment, it partially adheres to the principle of the "waltz chain" of 19th-century romantic music, with a free change of contrasting episodes, with the repetition of some of them, which, however, are not regulated by any mandatory scheme – this type of cross-cutting waltz suite, compressed to one-part, is observed among many composers, ranging from K. Weber's "Invitation to the Dance" to the famous programmatic opuses by I. Strauss. Such a structure makes it possible for M. Skorik to compare exquisitely selected episodes with different stylistic orientations – from the typically romantic "quasi-Chopin" to the "toy", gravitating to the delicate impressionistic color of M. Ravel's "Noble and Sentimental Waltzes", even to salon-sensitive waltzes from the realm "easy music."

The choir (*Andante sostenuto*) is partially interpreted by the author as a synonym for "chorale", however, it is worth noting that this chorality is not only not maintained stably throughout the part, but, on the contrary, is contrasted with the completely opposite way, borrowed from the prelude.

This dramatic principle can also be considered as a consistent observance of the basic principle of the cycle – unusual, unexpected figurative-stylistic transformations,

which were born of the artist's whimsical imagination, but there is another aspect of intonation events – hard-wired ostinate repetitions of dissonant harmonies are contrasted with light fluttering improvisationally-virtuosic arpeggios the baroque dualism of "opposing entities."

Aria (Moderato). Considering this part as an expressive stylization of the baroque aria lamento, one should not forget that, in addition, it also had a long "post-baroque" story – in particular, romantics also willingly achieved its effect, more than once included in the cycles and in the directly stylized version (like, for example, E.Grieg in the piano suite "From the time of Golberg"), and in the synthesis with new artistic achievements (as F.Mendelson in some "Songs without Words").

M.Skorik also focuses not on the exclusively original version of the genre, but also uses material for his further transformations, adding his own vision of the baroque model. Thus, interesting figurative-style layers arise. Considering the "polystylism" and the special author's position regarding the chosen intonational material, the same contrast of polar essences is observed here as in the previous part: on the one hand, the sensitive aria of "suffering" and the improvisational, concert, purely instrumental middle episode, which partially eliminates the directness of the manifestation of emotions .

Final, Allegro molto. This part is not only the largest in size in the whole partit, but is also especially rich in comparisons of contrasting episodes that go one after another quickly and in kaleidoscopic order. Its leading image is spontaneous dance, a continuous movement that closes in a circle. However, in a vibrating movement, chord outbursts constantly erupt, as a result of which phrases become sharp, expressive. To emphasize the instability of the image, the composer uses one of his favorite techniques – frequent and sudden changes in texture types over a short period of time. The pretentiousness, unexpectedness of the development of the final rondo, exhibited in the first topic of the refrain, persists throughout the whole part.

Let us conduct a comparative analysis of the performing interpretation of Partita No. 5 by Miroslav Skorik by the representatives of two different performing types – *the emotional and the rational*.

The emotional type of the performer is most clearly represented by the figure of Roman Repka. This is a first-class pianist, one of the participants of the Kiev Ensemble of New Music "Ricochet" (founded in 1999 by the composer Sergei Pilyutikov at the Kiev organization of the National Union of Composers of Ukraine).

R. Repka has a romantic orientation. He is characterized by the active "intervention" of the performer into the composer's text and his identification with the author and hero of the composition (I = I). The dominants of the romantic orientation of the performing concept are the criteria for personal experience: hence the emotionality, openness, energy, and confession quality of interpreting Partita No. 5.

Thinking and empathy come to the fore. The nature of the interpretation of Partita No. 5 is already manifested in the performance of the first part ("Prelude"). This is facilitated by a small range of ups and downs in the dynamics. The leading beginning in the performance here is a feeling.

The following principles of the rhythmic organization of musical material can be singled out in Partita No. 5 by M. Skorik – improvisation, freedom, flexibility of

rhythmic formulas.

The performing freedom of individual episodes in Partita No. 5 by M. Skorik should be consistent with the exact sense of rhythm, understanding of the style and character of the composition.

The character of Partita No. 5 by M. Skorik is emotionally intense, diverse, filled with extremely flexible rhythmic pulse. Therefore, the composer himself emphasizes that, regardless of the style of his music, it is necessary to transmit the lively rhythm of the performed composition, along with dynamic hues in the phrase, each time creating a new interpretation of the sound pattern [2]. After all, each composition by M. Skorik is distinguished by its individual rhythmic techniques.

The metro-rhythmic side of the performance of Partita No. 5 as a whole requires a great deal of sensuality and attention from the pianist, especially during a meter change. The composition should solve an important performing task: matching the rhythm with the meter. This and the feeling of a strong share of the tact, and performing a capricious rhythmic pattern with a clear metric pulse (“Chorus” from Partita No. 5). Liberated expressiveness, demonism, tempo fluctuations and dynamic waves – all this speaks of a bright emotional beginning in the performing interpretation by Roman Repka.

R.Repka’s performance of Partita by M. Skorik is distinguished by an amazing freedom in the organization of the musical movement. The rhythm here is very whimsical.

The complete opposite of the considered performance is the interpretation of Partita No. 5 by M. Skorik made by Nikolay Suk, who belongs to the pianists of the rational type.

Nikolay Suk is a Ukrainian-American pianist who won a worldwide recognition as a laureate of the Liszt-Bartok International Competition in 1971 in Budapest (Hungary), where he received the Gold Medal. His international creativity spanned four continents from performances in the Great Hall of the Moscow Conservatory to Carnegie Hall in New York.

Nikolay Suk was the solo singer of the leading orchestras: the Russian National Symphony Orchestra with Mikhail Pletnev, the Beethoven Orchestra Bonn with Roman Coffman. Playing both classical and modern music, N. Suk was the first interpreter of concerts and compositions for the piano by such composers as Miroslav Skorik, Valentin Silvestrov, Ivan Karabits, and Joseph Horowitz.

In the late 90s, the pianist had a triumphal concert tour with the National Honoured Academic Symphony Orchestra of Ukraine in Austria and Germany. Nikolay Suk performed in a duet with Oleg Krysa – an outstanding Ukrainian violinist and student of David Oistrakh.

The critic V. Vsevolodov gives this assessment of the pianist's creative style: “The mass media often calls N. Suk a modern pianist, putting a special meaning into this epithet, which, however, remains non-deciphered. First of all, it is a high role of the rational beginning in his performance. Such a beginning is manifested primarily in the search for an elaborate version of the composition embodiment (although performing improvisation is present, it is pushed into the background). It also affects the detailed analysis of the texture, the desire to emphasize its “graphics”, the

opening of the logical elements of musical speech and finally, in the particular attention to the calculation of architectonic proportions, in particular the emphasis on the disclosure of the integral construction of the composition" [1, p. 332].

In his interpretation of Partita No. 5 by M. Skorik, Nikolay Suk does not at all strive to dry and academicize a romantic statement. His artistic temperament is fully consistent with the requirements of romantic art. It is only about introducing some stylistic accent into the established (and generally accepted) interpretative traditions.

Of great importance for the artist in the figurative decision of Partita No. 5 the dynamic characteristics are. When performing a composition, one should pay attention to the figurative specificity of accents – from barely audible and barely noticeable jerks, turning to dynamic, temperamental, strong-willed, shock accents. The author's remarks mainly specify the dynamic structure of the plays, where the main source of sound colours is texture, various types of touch, variation, emphasis, underlining of one or another voice that can be qualified either as a manifestation of rhetorically oratorical expressiveness, or as an element of the picture-spatial figurativeness.

In the performance by Nikolay Suk Partita No. 5 by M. Skorik acquires new colours. Here improvisation which was observed in the performance of Partita by R. Repka is excluded. There is no place for open emotional outbursts in opposition to the mind and the spiritual world of men. As if he built a model of the form of the composition beforehand.

Conclusions. A comparative analysis of two performing versions of Partita No. 5 by M. Skorik was carried out. Comprehending the vector orientation of the concepts of performing drama of Partita No. 5 by M. Skorik in N. Suk's and R. Repka's performance, it is possible to detect features of similarities and differences. The main features of the similarity between performing interpretations are: the use of harmony to create a certain "atmosphere of sounding"; creating volume of space (comparing extreme registers of the instrument and filling them with the average).

The differences in the interpretations by R. Repka and N. Suk of Partita No. 5 by M. Skorik consist in the means of expressiveness of thematism (timbre colouring, register comparisons, texture-phonetic features of the harmonic vertical). N. Suk's approach does not imply any liberties of interpretation. Tempo changes are minor and are made only as needed.

It can be concluded that the ontological vector of the performing style of N. Suk, in comparison with that of R. Repka, is more canonical and verified stylistically; while the romantic orientation of the interpretation by R. Repka implies a greater freedom in the performance.

Roman Repka, Nikolai Suk – the performers are almost different in everything. Accordingly, each of the artists, due to the specifics of their creative personality, has its own circle of the most "successful" composers. However, all two, turning to the Fifth Partita of Miroslav Skorik, created masterpieces of performing art. Partita's composer's design attracted the attention of these pianists with faces close to their artistic credo. These facets were recreated by masters – "thoughtfulness", orderliness, restrained objectivity – N. Suk, freakishness, flexibility, variability – R. Repkoy.

Note that with such a profound difference, each of the versions is so significant

in itself that every time the listener has the impression of a comprehensive disclosure of the essence of M. Skorik's ingenious work, exceptional in its multifaceted content.

REFERENCES:

1. Grigoryev L.G. Sovremennyye pianisty: sb. kratkikh biografii / L.G. Grigoryev, Y.M. Platek. – 2-ye izd. ispr. i dop. – M.: Sov kompozitor, 1990. – 463 s.
2. Zaderatskiy V. Obretneniye zrelosti [o tvorchestve ukrainskogo kompozitora Miroslava Skorika] / V. Zaderatskiy // Sovetskaya muzyka. – 1972. – #10. – S.32–37.
3. Drach N. Stilevyye protsessy v otechestvennom fortepiannom ispolnitel'stve vtoroy poloviny XX veka. URL: <http://www.astrasong.ru/index.php/science/article/403> (data zvernennya: 10.05.2020).
4. Iglamova A. Fortepiannoye ispolneniye kak fenomen kul'tury; diss.... Kandidat Filos. nauki; spetsialist. : 24.00.01 – teoriya i istoriya kul'tury Adelya Akhmetovna Iglamova. – Kazan', 2006. – 138 s.
5. Korykhalova N. Interpretatsiya muzyki / N. Korykhalova. – L.: Muzyka, 1979. – 208 s.
6. Rappoport S. O variantnoy mnozhestvennosti ispolnitel'stva / S. Rappoport // Muzykalnoye ispolnitel'stvo. – M.: Muzyka, 1972. – Vyp. 7. – S. 3-46.
7. Rubinshtein A. Muzyka i yeye predstaviteli / A. Rubinshtein. – M.: UP Yurgensona, 1891. – 185 s.
8. Cherednichenko T.V. Kompozitsiya i interpretatsiya: tri sreza problemy / T.V. Cherednichenko // Muzykalnoye ispolnitel'stvo i sovremennost. Vyp.1. – M.: Muzyka, 1988. – S. 43-68.

***Аннотация.** В статье рассматривается влияние артистического темперамента на специфику интерпретации Пятой партиты М.Скорика. Сравнительный анализ его интерпретации представителями двух исполнительских типов – эмоционального и рационалистического. Всестороннее целостное исследование музыкального произведения во всех его аспектах – путь, который должен пройти любой артист. Понимание глубины и богатства мировоззрения композитора и творческого мира, особенностей эпохи и музыкального стиля композитора – задача исключительной сложности и важности для пианиста.*

Партита №5 М.Скорика впервые исследуется с точки зрения интерпретации. Фортепианные произведения М.Скорика – новаторское явление в современной фортепианной музыке, их отличает своеобразное использование элементов фольклора и джаза, богатство фактуры, изысканность гармоничного колорита, яркая тематичность. Анализ и понимание различных выразительных средств, используемых в фортепианном творчестве М.Скорика, способствует формированию высокой исполнительской культуры пианистов как в техническом, так и в художественно-образном плане.

Представленные в статье материалы могут принести реальную пользу инструменталистам разных специальностей в концертной деятельности, а также учителям музыки в процессе академической подготовки будущих специалистов. Статья может быть полезна педагогам, исполнителям и студентам, играющим и разучивающим партиту для фортепиано украинских композиторов XX века, а также может быть использована в учебных курсах по истории и теории фортепианного искусства и методике обучения игре на фортепиано.

***Ключевые слова:** интерпретация, исполнитель, исполнительские концепции, партита, исполнительский тип.*

Статья отправлена 20.12.2020 г.

© Сирятская Т.А.

Экспертно-рецензионный Совет журнала

Абдулвелеева Рауза Рашитовна, Оренбургский государственный университет, Россия
Антошкина Елизавета Григорьевна, Южно-Уральский государственный университет, Россия
Артюхина Марина Владимировна, Славянский государственный педагогический университет, Украина
Афинская Зоя Николаевна, Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, Россия
Башлай Сергей Викторович, Украинская академия банковского дела, Украина
Белоус Татьяна Михайловна, Буковинская государственная медицинская академия, Украина
Бондаренко Юлия Сергеевна, ПГУ им. Т.Г. Шевченко кафедра психологии, Украина
Бутырский Александр Геннадьевич, Медицинская академия имени С.И. Георгиевского, Россия
Василишин Виталий Ярославович, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Украина
Войцеховский Владимир Иванович, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина
Гаврилова Ирина Викторовна, Магнитогорский государственный технический университет имени Г.И.Носова, Россия
Гинис Лариса Александровна, Южный федеральный университет, Россия
Гутова Светлана Георгиевна, Нижневартовский государственный университет, Россия
Иванова Светлана Юрьевна, Кемеровский государственный университет, Россия
Ивлев Антон Васильевич, Магнитогорский государственный технический университет имени Г.И.Носова, Россия
Идрисова Земфира Назиповна, Уфимский государственный авиационный технический университет, Россия
Илиев Веселин, Болгария
Кириллова Татьяна Климентьевна, Иркутский государственный университет путей сообщения, Россия
Коваленко Татьяна Антольевна, Поволжский государственный университет телекоммуникаций и информатики, Россия
Котова Светлана Сергеевна, Российский государственный профессионально-педагогический университет, Россия
Крестьянполь Любовь Юрьевна, Луцкий государственный технический университет, Украина
Кухтенко Галина Павловна, Национальный фармацевтический университет Украины, Украина
Лобачева Ольга Леонидовна, Горный университет, Россия
Ляшенко Дмитрий Алексеевич, Национальный транспортный университет, Украина
Макаренко Андрей Викторович, Донбасский государственный педагогический университет, Украина
Мельников Александр Юрьевич, Донбасская государственная машиностроительная академия, Украина
Мороз Людмила Ивановна, Национальный университет "Львовская политехника", Украина
Музыльев Дмитрий Александрович, Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенко, Украина
Надопта Татьяна Анатолиевна, Хмельницкий национальный университет, Украина
Напалков Сергей Васильевич, Нижегородский государственный университет имени Н.И. Лобачевского, Россия
Никулина Евгения Викторовна, Белгородский государственный национальный исследовательский университет, Россия
Орлова Анна Викторовна, Белгородский государственный национальный исследовательский университет, Россия
Осипов Виктор Авенирович, Тюменский государственный университет, Россия
Привалов Евгений Евгграфович, Ставропольский государственный аграрный университет, Россия
Пыжьянова Наталия Владимировна, Украина
Сегин Любомир Васильевич, Славянский государственный педагогический университет, Украина
Сергиенко Александр Алексеевич, Львовский национальный медицинский университет им. Данила Галицкого, Украина
Сочинская-Сибирцева Ирина Николаевна, Кировоградский государственный технический университет, Украина
Сысоева Вера Александровна, Белорусский национальный технический университет, Беларусь
Тлеуов Асхат Халилович, Казахский агротехнический университет, Казахстан
Толбатов Володимир Аронович, Сумской государственный университет, Украина
Толбатов Сергей Владимирович, Сумской национальный аграрный университет, Украина
Ходжаева Гюльназ Казым кызы, Россия
Чигиринский Юлий Львович, Волгоградский государственный технический университет, Россия
Шехмирзова Анджела Мухарбиевна, Адыгейский государственный университет, Россия
Шпинковский Александр Анатольевич, Одесский национальный политехнический университет, Украина

Експертно-рецензійна Рада журналу

Абдулвелеева Рауза Рашитовна, Оренбурзький державний університет, Росія
Антошкіна Єлизавета Григорівна, Південно-Уральський державний університет, Росія
Артюхіна Марина Володимирівна, Слов'янський державний педагогічний університет, Україна
Афінська Зоя Миколаївна, Московський державний університет імені М.В. Ломоносова, Росія
Башлай Сергій Вікторович, Українська академія банківської справи, Україна
Білоус Тетяна Михайлівна, Буковинська державна медична академія, Україна
Бондаренко Юлія Сергіївна, ПГУ ім. Т.Г. Шевченка кафедра психології, Україна
Бутирський Олександр Геннадійович, Медична академія імені С.І. Георгіївського, Росія
Василишин Віталій Ярославович, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна
Войцеховський Володимир Іванович, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
Гаврилова Ірина Вікторівна, Магнітогорський державний технічний університет імені Г.І.Носова, Росія
Гініс Лариса Олександрівна, Південний федеральний університет, Росія
Гутова Світлана Георгіївна, Нижневартівський державний університет, Росія
Іванова Світлана Юріївна, Кемеровський державний університет, Росія
Івлєв Антон Васильович, Магнітогорський державний технічний університет імені Г.І.Носова, Росія
Идрисова Земфіра Назіповна, Уфимський державний авіаційний технічний університет, Росія
Ілієв Веселін, Болгарія
Кирилова Тетяна Климентіївна, Іркутський державний університет шляхів сполучення, Росія
Коваленко Тетяна Антольевна, Поволзький державний університет телекомунікацій та інформатики, Росія
Котова Світлана Сергіївна, Російський державний професійно-педагогічний університет, Росія
Крест'янополь Любов Юріївна, Луцький державний технічний університет, Україна
Кухтенко Галина Павлівна, Національний фармацевтичний університет України, Україна
Лобачова Ольга Леонідівна, гірничий університет, Росія
Ляшенко Дмитро Олексійович, Національний транспортний університет, Україна
Макаренко Андрій Вікторович, Донбаський державний педагогічний університет, Україна
Мельников Олександр Юрійович, Донбаська державна машинобудівна академія, Україна
Мороз Людмила Іванівна, "Національний університет" "Львівська політехніка" "", Україна
Музилєв Дмитро Олександрович, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Україна
Надопта Тетяна Анатоліївна, Хмельницький національний університет, Україна
Напалков Сергій Васильович, Нижегородський державний університет імені Н.І. Лобачевського, Росія
Нікуліна Євгенія Вікторівна, Белгородський державний національний дослідницький університет, Росія
Орлова Анна Вікторівна, Белгородський державний національний дослідницький університет, Росія
Осіпов Віктор Авенірович, Тюменський державний університет, Росія
Привалов Євген Євграфович, Ставропольський державний аграрний університет, Росія
Пижьянова Наталія Володимирівна, Україна
Сегін Любомир Васильович, Слов'янський державний педагогічний університет, Україна
Сергієнко Олександр Олексійович, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, Україна
Сочинська-Сибірцева Ірина Миколаївна, Кіровоградський державний технічний університет, Україна
Сисоева Віра Олександрівна, Білоруський національний технічний університет, Білорусь
Тлеуов Асхат Халілович, Казахський агротехнічний університет, Казахстан
Толбатов Володимир Аронович, Сумський державний університет, Україна
Толбатов Сергій Володимирович, Сумський національний аграрний університет, Україна
Ходжаєва Гюльназ Казим кизи, Росія
Чигиринський Юлій Львович, Волгоградський державний технічний університет, Росія
Шехмірзова Анджела Мухарбієвна, Адигейський державний університет, Росія
Шпинковський Олександр Анатолійович, Одеський національний політехнічний університет, Україна

Expert-Peer Review Board of the journal

Abdulveeva Rauza Rashitovna, Orenburg State University, Russia
Antoshkina Elizaveta Grigorevna, South Ural State University, Russia
Artyuhina Marina Vladimirovna, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Afinskaya Zoya Nikolaevna, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Russia
Bashlaj Sergej Viktorovich, Ukrainian Academy of Banking, Ukraine
Belous Tatyana Mihajlovna, Bukovinian State Medical Academy, Ukraine
Bondarenko Yuliya Sergeevna, PSU named after T.G. Shevcheckko Department of Psychology, Ukraine
Butyrskij Aleksandr Gennadevich, Medical Academy named after S.I. Georgievsky, Russia
Vasilishin Vitalij Yaroslavovich, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
Vojcehovskij Vladimir Ivanovich, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Gavrilova Irina Viktorovna, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Ginis Larisa Aleksandrovna, South Federal University, Russia
Gutova Svetlana Georgievna, Nizhnevartovsk State University, Russia
Ivanova Svetlana Yurevna, Kemerovo State University, Russia
Ivlev Anton Vasilevich, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Idrisova Zemfira Nazipovna, Ufa State Aviation Technical University, Russia
Iliev Veselin, Bulgaria
Kirillova Tatyana Klimentevna, Irkutsk State Transport University, Russia
Kovalenko Tatyana Antolevna, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
Kotova Svetlana Sergeevna, Russian State Vocational Pedagogical University, Russia
Krestyanpol Lyubov Yurevna, Lutsk State Technical University, Ukraine
Kuhntenko Galina Pavlovna, National University of Pharmacy of Ukraine, Ukraine
Lobacheva Olga Leonidovna, Mining University, Russia
Lyashenko Dmitrij Alekseevich, National Transport University, Ukraine
Makarenko Andrej Viktorovich, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
Melnikov Aleksandr Yurevich, Donbass State Engineering Academy, Ukraine
Moroz Lyudmila Ivanovna, "National University" "Lviv Polytechnic" "", Ukraine
Muzylyov Dmitrij Aleksandrovich, Kharkov National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Nadopta Tatyana Anatolievna, Khmelnytsky National University, Ukraine
Napalkov Sergej Vasilevich, Nizhny Novgorod State University named after N.I. Lobachevsky, Russia
Nikulina Evgeniya Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Orlova Anna Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Osipov Viktor Avenirovich, Tyumen State University, Russia
Privalov Evgenij Evgrafovich, Stavropol State Agrarian University, Russia
Pyzhyanova Nataliya Vladimirovna, Ukraine
Segin Lyubomir Vasilovich, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Sergienko Aleksandr Alekseevich, Lviv National Medical University named after Daniil of Galitsky, Ukraine
Sochinskaya-Sibirceva Irina Nikolaevna, Kirovograd State Technical University, Ukraine
Sysoeva Vera Aleksandrovna, Belarusian National Technical University, Belarus
Tleuov Ashat Halilovich, Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan
Tolbatov Volodimir Aronovich, Sumy State University, Ukraine
Tolbatov Sergij Volodimirovich, Sumy National Agrarian University, Ukraine
Hodzhaeva Gyulnaz Kazym kyzy, Russia
Chigirinskij Yulij Lvovich, Volgograd State Technical University, Russia
Shehmirezova Andzhela Muharbievna, Adygea State University, Russia
Shpinkovskij Aleksandr Anatolevich, Odessa National Polytechnic University, Ukraine

СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

Экономика и торговля

Economy and trade

Економіка і торгівля

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-006> 12

PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL MILITARY MARKET

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ЗБРОЇ

Tiranov V.V./ Тіранов В.В., Tkalenko S.I. / Ткаленко С.І.,

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-015> 21

ECONOMIC LEVERS MOTIVATING EMPLOYEES OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS: THE EXPERIENCE OF CHINA

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЫЧАГИ МОТИВАЦИИ СОТРУДНИКОВ

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ: ОПЫТ КИТАЯ

Bashlai S. V. / Башлай С. В., Xu Shenglan / Сюй Шеньлань

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-022> 26

DYNAMICS OF MAIN MACROECONOMIC INDICATORS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF INTERNATIONAL COMMODITY MARKETS

ДИНАМІКА ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ УКРАЇНИ

В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ

Ishchuk Y.A./ Іщук Ю.А.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-023> 35

REGIONALIZATION OF PRODUCTIVE FORCES OF SOCIETY AND GLOBALIZATION OF SOCIO-ECONOMIC PROCESSES

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ СУСПІЛЬСТВА ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Redko N.O. / Редько Н.О.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-037> 40

INVESTMENT RISK AS A FACTOR OF INNOVATION

РИЗИК ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Amelina N.K. / Амеліна Н.К.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-038> 44

EVALUATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF LEASING OPERATIONS

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Vartanova O. V./ Вартанова О.В., Brusko I.V. / Бруско І.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-042> 48

THE ANALYSIS OF FOOD SECURITY GLOBAL RISKS

АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ РИСКІВ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЇ БЕЗОПАСНОСТІ

Pruntseva G.O. / Прунцева Г.А.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-048> 52

MANAGEMENT ACCOUNTING OF FINANCIAL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
Averkyn Ya.F. / Аверкин Я.Ф.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-059> 57

TAX AWARENESS AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY

ПОДАТКОВА СВІДОМІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ
Didenko A.V. / Діденко А.В., Protopopova N.A. / Протопопова Н.А.
Bushtyn L.V. / Буштин Л.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-066> 63

COST OPTIMIZATION IN THE COST OF AGRICULTURAL PRODUCTS

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ У СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ
Pavlyshyna N.S. / Павлишина Н.С.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-067> 71

EFFICIENCY OF MANAGEMENT IN LLC "AGROFIRMA PYATIKHATSKA"

Voitsekhivskiy V. / Войцехівський В., Yudina A. / Юдіна А.
Poltoretskiy S. / Полторецький С., Orlovskiy N. / Орловский Н.
Gayday A. / Гайдай А., Muliarchuk O. / Мулярчук О.

Менеджмент и маркетинг

Management and marketing

Менеджмент і маркетинг

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-047> 75

TARGETING APPROACH IN THE CURRENT EDUCATIONAL MARKET SCENARIO

ТАРГЕТИНГОВИЙ ПІДХІД У ПОТОЧНОМУ ОСВІТНЬОМУ РИНКОВОМУ СЦЕНАРІЇ
Okhrimenko G.V. / Охріменко Г.В., Vyitaliuk N.V. / Вуйталюк Н.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-055> 87

ANALYTICAL INSTRUMENT OF RECEIVERSHIP OF BANK INSTITUTION

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ
Vedruk D.G. / Ведрук Д. Г., Chukhlib A. V. / Чухліб А. В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-064> 91

MARKETING MANAGEMENT IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

МАРКЕТИНГОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ
Yanchuk Tetiana / Янчук Т.В., Krupchatnikova Tetiana / Крупчатнікова Т.С.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-071> 96

ESSENCE AND MAIN TASKS OF PROJECT LOGISTICS

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ЛОГІСТИКИ ПРОЕКТУ
Rusanova Svitlana / Русанова С.С.

Туризм и рекреация
Tourism and recreation
Туризм і рекреація

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-032> 101

RESOURCE POTENTIAL OF INDUSTRIAL TOURISM

РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ИНДУСТРИАЛЬНОГО ТУРИЗМА

Kazakov V.L. / Казаков В.Л.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-039> 107

INDUSTRIAL OBJECTS AS THE BASIS FOR CREATING A THEMATIC REGIONAL ROUTE OF UKRAINE AND BELARUS

ИНДУСТРИАЛЬНЫЕ ОБЪЕКТЫ КАК ОСНОВА СОЗДАНИЯ ТЕМАТИЧЕСКОГО РЕГИОНАЛЬНОГО МАРШРУТА УКРАИНЫ И БЕЛОРУСИ

Patsiuk V.S. / Пацюк В.С.

Юридические и политические науки

Legal and political sciences

Юридичні і політичні науки

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-018> 112

LEGAL REGULATION OF LABOR RELATIONS OF CIVIL SERVANTS IN MODERN CONDITIONS OF REFORMING LEGISLATION OF UKRAINE

Тютюнник В.К. / Тютюнник В.К., Kotova L.V. / Котова Л.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-020> 120

ADMINISTRATIVE–TERRITORIAL REFORM IN UKRAINE: PROBLEMS OF REALISATION

АДМИНИСТРАТИВНО–ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ РЕФОРМА В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Stogova O.V. / Стогова О.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-070> 125

CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS OF CONTEMPT OF COURT (ARTICLE 297 OF THE CRIMINAL CODE OF THE RUSSIAN FEDERATION): BASED ON THE JUDICIAL PRACTICE OF THE COURTS OF THE FAR EASTERN FEDERAL DISTRICT OF THE RUSSIAN FEDERATION

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕУВАЖЕНИЯ К СУДУ (СТ. 297 УК РФ): ПО МАТЕРИАЛАМ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ СУДОВ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОГО ФЕДЕРАЛЬНОГО ОКРУГА РФ

Samoylichenko D.S. / Самойличенко Д.С.

История
History
Історія

129

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-007>

BEGINNING OF ISLAMIC FEMINISM

ВИТОКИ ІСЛАМСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ

Hladchenko Svitlana / Гладченко Світлана, Макогончук Nataliia / Макогончук Наталія

Goliardyk Nataliia / Голярдик Наталія

Искусствоведение и культура

Art history and culture

Мистецтвознавство і культура

140

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr14-02-072>

**THE PERFORMING CONCEPTS OF THE FIFTH PARTITA BY M.SKORIK
(ON THE EXAMPLE OF THE VERSIONS BY ROMAN REPKA AND
NIKOLAY SUK)**

ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ПЯТОЙ ПАРТИТЫ М.СКОРИКА

(НА ПРИМЕРЕ ВЕРСИЙ РОМАНА РЕПКИ И НИКОЛАЯ СУКА)

Syriatska T.A. / Сирятская Т.А., Rohoda E.V. / Погода Е.В., Lypnyk M.S. / Линник М.С.

Scientific publication

Международный периодический рецензируемый научный журнал
International periodic scientific journal

Modern scientific researches
Современные научные исследования
Issue №14
Part 2
December 2020

Indexed in INDEXCOPERNICUS (*high impact-factor*)

Development of the original layout - "Yolnat PE"

Signed: 30.12.2020

Yolnat PE
220092, Minsk, ul. Beruta, d.3B, room 72, room 4a
E-mail: orgcom@sworld.education

www.modscires.pro

The publisher is not responsible for the reliability of the information and scientific results presented in the articles

With the support of research project SWorld
www.sworld.education

www.modscires.pro

e-mail: editor@modscires.pro